

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

İNGİLTERE 1648 - 1763

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK

HAZIRLAYAN
Ahmet Melih AŞAN

ELAZIĞ - 2012

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

İNGİLTERE 1648 - 1763

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK

HAZIRLAYAN
Ahmet Melih AŞAN

Jürimiz/...../..... tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans oyluğu / oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri

- 1.- Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK (Danışman)
- 2.- Prof. Dr. Ahmet AKSIN
- 3.- Yrd. Doç. Dr. Murat SUNKAR

F.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulununtarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Erdal AÇIKSES
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

İngiltere 1648 - 1763

Ahmet Melih AŞAN

Fırat Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarihi Anabilim Dalı

Elazığ – 2012; Sayfa: IX+107

Bu yüksek lisans tezi; 1648-1763 yılları arasında Britanya adaları tarihini ele almaktadır. Britanya Adaları Tarihini genel olarak ele alan çalışma, Britanya Adaları Tarihine genel bir perspektif sunma amacını taşımaktadır. Britanya Adaları coğrafyası, İlk halkları, Cermen Göçleri, Norman İstilasası gibi Britanya tarihinin önemli gelişmelerinin yanı sıra İngiliz Hanedanları detaylı bir biçimde ele alınmıştır. Otuz Yıl Savaşları ve İngiliz İç Savaşı'ndan başlayarak Yedi Yıl Savaşları'na kadar Britanya Adaları Tarihi ve Avrupa Tarihine yönelik bir bakış açısı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Britanya Adaları, Britanya Halkları, İngiltere İç Savaşı, Otuz Yıl Savaşı, Westfalya Barışı, Yedi Yıl Savaşları

ABSTRACT

Master Thesis

England 1648 - 1763

Ahmet Melih AŞAN

Fırat University

Graduate School of Social Sciences

Department of History

Elazığ-2012; Page: IX+107

This master thesis examines the history of British Isles between the years of 1648 and 1763. The thesis dealing with British history in general terms has the goal of presenting a general perspective into British Isles. Besides significant occasions such as British geography, first nations, German migrations and Norman invasion, it also presents the British Thrones in a detailed way. Starting from 30 Years War and British Civil War till 7 Years War, it absorbs a general view of the history of British Isles and Europe.

Keywords: British Isles, Folks of British Isles, Civil War, Thirty Years War, Peace of Westphalia, Seven Years War.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER	IV
ÖNSÖZ	VI
KISALTMALAR	VII
KONU ve KAYNAKLAR	VIII
GİRİŞ	1
15. YÜZİLA KADAR İNGİLTERE	1
1.1. Avrupa ve Britanya Adaları'nın Coğrafyası	2
1.2. Britanya Adaları'nın Coğrafi Yapısı	4
1.3. İlkçağda Britanya; Keltler	5
1.4. Ortaçağda Britanya; Angıllar, Saksonlar, Normanlar	11
1.5. Yüzyıl Savaşları	17

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TUDOR HANEDANI ve I. ELIZABETH

1.1. Güller Savaşı	20
1.2. Tudor Hanedanı.....	23
1.2.1. VII. Henry.....	24
1.2.2. VIII. Henry	26
1.2.3.VI. Edward	29
1.2.4. Lady Jane Grey ve I. Mary	30
1.2.5. I.Elizabeth.....	31

İKİNCİ BÖLÜM

2. 17. YÜZYILDA AVRUPA: 30 YIL SAVAŞLARI ve İNGİLİZ İÇ SAVAŞI

2.1. Otuz Yıl Savaşı (1618-1648) ve Westphalia Düzeni	40
2.2.1642-1649 İngiltere İç Savaşı	47
2.2.1. I. James Dönemi	50
2.2.2. I. Charles Dönemi.....	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM**3. BİRLEŞİK KRALLIĞIN KURULMASI**

3.1. Cromwell Dönemi.....	58
3.2. II. Charles Dönemi.....	60
3.3. II. James Dönemi	62
3.4. III. William : (1689-1702) ve Mary II (1689-1694) Dönemi	64

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM**4. DENİZLER İMPARATORLUĞU**

4.1. Coğrafi Keşifler.....	73
4.2. İspanya ve Portekiz	74
4.3. Hollanda	76
4.4. Fransa	77
4.5. İngiltere	78
SONUÇ	90
BİBLİYOGRAFYA	95
EKLER	97
ÖZGEÇMİŞ	107

ÖNSÖZ

Britanya Adaları'nın 1648-1763 yılları arasında siyasi tarihini ele aldığımız bu çalışma, özellikle Sanayi Devrimiyle çağımızı şekillendiren bir sürecin ipuçlarını görme gayretinin bir ürünüdür.

17. yüzyılın ilk yarısında yaşanan İngiliz İç Savaşı, kronolojik olarak aşağı yukarı Kıta Avrupası'nda Westphalia düzeninin kurulduğu yıllara denk gelmektedir. Kıta içi dengelerin birbirlerine karşı konumlanmaları, reform sürecinin yansımaları, veraset mücadeleleriyle mezhep ayrışmalarının iç içe geçmiş yapısı, parlamenter yapıların mutlak monarşilerle yaşadığı mücadeleler, sömürgeleştirilen topraklarda yıkılan medeniyetlerin enkazlarından devşirilen zenginlik ve bu zenginlikten en büyük payı alma yarışı gibi pek çok girift olguları içinde barındıran bir dönemdir. 1763 tarihi, Yedi Yıl Savaşları'nın sonu olup, dönem itibariyle İngilizlerin denizlerde hâkimiyetlerini tescilledikleri ve sömürgecilik yarışında zirveye oturdukları tarihtir.

Tezimiz bir giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Tezimizin Giriş Bölümünde 15. yüzyıla kadar İngiltere'yi siyasi ve sosyal faaliyetleri ile birlikte incelemeye çalıştık. Birinci Bölümde, Tudor Hanedanı'nı başlıklar altında inceledik. İkinci Bölümde, 17. Yüzyılda Avrupa ve 30 yıl savaşlarını sebep ve sonuçlarıyla vermeye çalıştık. Üçüncü bölümde, Birleşik Krallığın kurulmasını 1694 yılına kadar inceledik. Dördüncü bölümde ise, Denizler İmparatorluğunu coğrafi keşifler ile birlikte incelemeye çalıştık.

Bu çalışmada, konu seçiminde ve araştırmanın her aşamasında büyük desteklerini gördüğüm çok kıymetli hocam Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK'e, yine değerli hocalarım Prof. Dr. Ahmet AKSIN, Prof. Dr. İbrahim YILMAZÇELİK, Yrd. Doç. Dr. Rıfat ÖZDEMİR'e, Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyesi Doç. Dr. Gökçen ALPKAYA'ya ve tüm eğitim hayatım boyunca ilgi ve desteklerini esirgemeyen aileme de özellikle teşekkür ediyorum.

KISALTMALAR

age	: Adı Geçen Eser
agm	: Adı Geçen Makale
Bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
Çev	: Çeviren
F.Ü	: Fırat Üniversitesi
s	: Sayfa
S.	: Sayı
vs.	: ve saire
y.y	: Yüz yıl

KONU ve KAYNAKLAR

Konu seçimimizde öncelikli amacımız ele aldığımız dönemde Avrupa Kıtası ve İngiltere’de genel durumu birarada görebilmektir. Bu maksatla başlangıç tarihi olarak seçtiğimiz 1648 yılı Avrupa Kıtasında Otuz Yıl Savaşlarını sona erdiren Westphalia Barışına atıfta bulunmaktadır. Çünkü İngiltere İç Savaşı kronolojik olarak 1642-1649 yıllarını işaret eder. I. Charles’ın idam tarihi olan 1649 yerine araştırmamızda yer vereceğimiz Otuz yıl Savaşları’nı bitiren 1648 Westphalia Barışı’nı başlangıç tarihi olarak vermeyi uygun bulduk. 1763 tarihi de Yedi Yıl Savaşlarının bittiği ve Birleşik Krallığın denizlerde üstünlüğünü tescillediği tarih olarak, çalışmamızın zamansal sınırını belirledi.

Giriş bölümünde Britanya Adaları üzerinde kurulan devlet yapıları ve Britanya coğrafyası hakkında genel malumatla birlikte, Avrupa coğrafyasına dair çeşitli harita telakkilerine yer verdik. Britanya Adalarının yerleşik halklarına dair bilgilendirmeyi de Giriş Bölümü içerisinde ele aldık. İlkçağda Keltlerden başlayarak, Roma İmparatorluğu’nun Britanya’daki varlığı ve Ortaçağ’da yaşanan Germen İstilalarıyla devam ettiğimiz Giriş bölümünü, ilk bin dolaylarında Norman İstilalarından, Tudor Dönemine kadar Britanya Adaları Tarihini de ana hatlarıyla anlatarak sonlandırdık.

I.Bölümde Güller Savaşı’nın detaylı anlatımıyla, Tudor Hanedanı’nın iktidar gelişinden başlayarak, I. Elizabeth dönemine kadar İngiltere tarihini ele aldık.

II. Bölümde Otuz Yıl Savaşları ve Westphalia Düzeni’nden başlayarak Avrupa Kıtası’ndaki gelişmeleri gözden geçirdik. Aynı dönemde İngiltere’de Stuart Hanedanı’nın başa geçişi ve İngiltere iç Savaşı’nın gelişimi anlatılmaktadır.

III. Bölümde Cromwell Döneminden başlayarak, Britanya Adaları’nda Birleşik Krallığın kurulmasına kadar olan süreç ele alınmaktadır. Kronoloji çerçevesinde, Birleşik Krallığı’n kurulmasına imkan veren dinamikler bu bölümde ele alınmaktadır.

IV. Bölümde; Coğrafi Keşiflerle başlayarak Avrupa Kıtası’nın sömürgeci faaliyetlerinden anlatılmaktadır. Bölüm, İber yarımadasında 15.yüzyılda başlayarak, İngiltere’nin 1763’de bir Denizler İmparatorluğu olarak varlığını tescilleyişiyle sonlandırılmaktadır.

Bu çalışmamızda kaynak olarak özellikle, Avrupa Tarihi, Dünya Tarihi gibi bütüncül bir coğrafya anlayışıyla hazırlanan eserlerle birlikte, Yakın Çağ Tarihi veya

Erken Modern Dönem Tarihi gibi uzun süreçleri ele almaya çalışan kitaplarda istifade etmeye çalıştık. Kaynak seçimlerinde izlenen bu yöntem, Danışman Hocam Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK'ün, bütüncül tarih yaklaşımları konusundaki mütalaaları ve daha geniş süreçleri ele alarak daha derin bir Dünya Tarihi algısına ulaşacağımıza dair kazandırdığı ufuktur.

GİRİŞ

15. YÜZYILA KADAR İNGİLTERE

Coğrafi kesiti ve zaman kısıtı belirlenmiş olan bu akademik çalışmanın girişi mahiyetinde 17. Yüzyıla kadar İngiltere tarihine genel bir perspektifin ortaya konması, incelediğimiz dönemin nasıl bir geçmiş üzerine inşa edildiği hakkında fikri billurlaştırması açısından önem arz etmektedir. Kronikler çerçevesinde bir anlatım, seyrin yol haritasında kilometre taşlarını göstermekle birlikte kronikler üzerine kurulu bir tarih metni, neden-sonuç örgülerinin yoksunluğuna mahkumdur. Kronolojik seyr; savaşların, iktidar değişimlerinin, kıtlıkların, salgınların, toprak kazanç ve kayıplarının işaretlerini sunmakla birlikte ancak sosyal yapının irdelenmesi ve coğrafyanın somutluğuyla, algılamının ötesinde anlama, anlamanın ötesinde de yorumlama çitasına ulaşma imkanı sağlar. Annales Okulu'ndan ünlü tarihçi Fernand Braudel'in izinden giderek tarihsel-toplumsal gelişmelerin uzun süreli dinamiklerin çözümlenmesiyle anlaşılabilirliğini savunan Immanuel Wallerstein hem yapının hemde değişimin kavranabilmesi için tarih ile sosyal bilimlerin birleşmesi gerektiğini dile getirmektedir¹.

Devletlerin tarihine kronikler çerçevesinde bakmak yerine idari mekanizmaların tarih içerisindeki seyrini belli bir coğrafi bütünle mecz olmuş insan topluluğunun serüveni olarak algılamak daha doğru bir yaklaşım sağlayabilir. Çalışmamızın kronolojik kesitinin başlangıcı olan 17. Yüzyıl İngilteresine devlet aygıtı üzerinden bakmak suretiyle sadece birleşik krallık denilen devlet yapısına ulaşabiliriz. Bu yaklaşımla sömürgecilik çağı olarak adlandırılan dönem ile coğrafi sınırları belirsizleşmiş, Atlas Okyanusu ötesinden Amerika Kıtasına, Güneyde Afrika kıtasına, Doğuda Hindistan'a kadar etki alanı genişlemiş büyük bir deniz imparatorluğu karşımıza çıkmaktadır. 17. Asırda birleşik krallık adıyla anılan İngiltere adaları tarihinin **Keltlerin, Anglların, Saksonların, Britonların, Normanların** tarihi serüveni ve Kuzey Denizi'ndeki adanın coğrafi uzantıları anlaşıldığı takdirde anlamlı bir bütüne kavuşabileceğini düşünmekteyiz. Zira birleşik krallık denilen yapı, birleşmeyi tersten okuduğumuzda

¹Immanuel Wallerstein; *Günün Retoriği-Avrupa Evrenselciliği*, (Çev.Aziz Ufuk Kılıç), bgs Yayınları, İstanbul 2010, s. 4

karşımıza çıkan ayrıklığın anlaşılması yoluyla anlam kazanacaktır. Britis Isles (ingiliz adaları) olarak adlandırılan ada topluluğunun yapısı ve özellikle Kuzey Fransa ile alçak ülkelerin içlerine uzanan coğrafi geçişlilik, hanedan yapılarıyla yoğun güç merkezli ilişkilerle -ittifaklar ve çatışmalar- birlikte ekonomik ağın mahiyetinin de dikkate alınması gerekmektedir.

Bunun yanı sıra bir başka önemli husus Britanya Adaları tarihine Avrupa din politikasının nüfuzudur. Hristiyan inancının adaya ulaşması ve Henry VIII. Döneminde Anglikan Kilisesi'nin kurulmasıyla, reformasyonun etkileri sosyal hayatın her alanına tabiatıyla sirayet eden gözardı edilemez bir veri olarak çalışmanın her aşamasında karşımıza çıkacaktır.

1.1. Avrupa ve Britanya Adaları'nın Coğrafyası

Coğrafyayı değerlendirmek için Fernand Braudel'in yapmış olduğu Avrupa kıtasına dair coğrafi kavramsallaştırma yol gösterici mahiyettedir. Zira sınırların nesnel belirlenişi Batı'da Atlantik Okyanusu kıyıları olarak çizilebilirken, Avrupa'nın doğusu için bu pek mümkün görünmemektedir. Avrupa coğrafyasının doğudaki sınırı Avrupalılık kimliğinin yorumlanmasıyla ilişkili olarak öznel bir nitelik arz etmektedir.

Örneğin 1815 Viyana Kongresinin toplanmasına öncülük eden Klemens Von Metternich'e göre Avusturyadaki ofisinin penceresinin gördüğü alan Avrupa'nın bittiği yerd. Rönesans döneminde Avrupa'ya en az Endülüs mirası kadar tesir etmiş olan Kuzey Afrika coğrafyası'nı kimi Güney Avrupa kıyılarıyla ayırmak ne kadar kolaydı? Ya da kuzeyde Avrupa'yı bütün Slav varlığını içine alacak şekilde kuzeydoğu yönünde yer yer Sibiryaya kadar taşıyan yaklaşımlar kimlerin Avrupa'sıydı? Bu soruları olabildiğince detaylandırmak mümkündür lakin Avrupalı kimliğini benimseyen insanların düşünsel sınırlarıyla doğru orantılı genişleyen veya daralan bir coğrafi yapının varlığı söz konusudur. Kavrama, anlama, yorumlama silsilesini uygulamak için Avrupa coğrafyasına dair kavramsallaştırmalar, öznel Avrupa telakkilerinden daha mühimdir.

Braudel'in Avrupa coğrafyasına yaklaşımı şu şekildedir:

1)Avrupa, Asya'nın bir yarımadasıdır, "Asya'nın küçük bir burnudur, bu yüzden çifte bir eğilime sahiptir. a) Doğu yönünde giderek genişleyen kıtasal bir mekanla bağlantılıdır. Eskiden güç kurulan bu bağlantı, yakın geçmişte demir yollarının

gelişimiyle, bugünde hava yoluyla kolaylaşmıştır: b) Bütün yönlerde, dünyanın yedi denizleriyle bağlantılıdır. Avrupa, esaslı bir parçası itibariyle, tekneler, gemi konvoyları, tuzlu suların muazzam mekanlarındaki zaferler demektir. Büyük Petro, 1697’de Avrupa’ya yaptığı ilk yolculukta edindiği izlenimde yanılmayacak, Amsterdam yakınlarındaki mucizevi gemi inşa köyü Saardam’da çalışacaktır. XV. Yüzyılın sonlarında, BatıAvrupa’nın Büyük Keşiflerle birlikte dünya denizlerinde infilak etmesi, bu çifte eğilimi kesin olarak belirleyecektir. 2) Batı ile Doğu, Kuzey ile Güney, Mare Internum. Güneyin iç denizi sıcak Akdeniz ile, Kuzeyin soğuk “Akdenizleri” (Manş, Kuzey Denizi, Baltık) arasında zıtlık vardır. Her türden olan bu farklılıklar, insanlar gıdalar, iştahlar ve hatta yerleşik uygarlığın değişken eskiliği üzerinde etki etmektedir. Ayrıcalıklı trafiklere olanak sağlayan “kıstaklar”,Kuzeyi Güneye bağlamaktadır (Rus Kıstağı, Alman Kıstağı, Fransız Kıstağı). Bu kıstaklar, Batı Avrupa’ya yaklaşıldıkça daralmakta ve adeta doğuya doğru genişleyen konileri andırmaktadırlar. 3) Bu Doğu-Batı veya Kuzey- Güney zıtlığı, coğrafyaya olduğu kadar tarihsel nedenlere de bağlıdır. Batı bakışlarını Roma’ya, Doğu, İstanbul’a çevirmiştir. Devasa ayrılma hareketi IX. Yüzyılda gerçekleşmiştir: Aziz Methodos ile Aziz Kyrillos’un Doğu alemini Ortodoks mezhebine göre Hristiyanlaştırmaları ise daha önceden başarılımıştır. Daha sonra, bu kez Kuzey ile Güney arasında başka bir ayırım belirginleşecektir. Protestanlığın doğumuyla birlikte, Hristiyanlık çok ilginç bir şekilde yaklaşık eski Roma limes hattı boyunca bölünecektir².

Coğrafyayı sosyal, iktisadi, kültürel, dinsel pek çok bağlamda kavramsallaştırmaya çalışan bu açıklama vurucu bir benzetmeyle İngiltere Adaları’nı “Kuzey’in Soğuk Akdenizleri”yle bir arada algılama, anlama ve yorumlama gerekliliğini ortaya koymaktadır. Nasıl ki Akdeniz’i ve Akdeniz halklarını algılamaksızın Osmanlı İmparatorluğu’nun genişlemesi eksik kalacağı gibi, Kuzey Denizi, Manş Denizi ve Atlas Okyanusu ile 17. Yüzyıla birlikte Hint Okyanusu’nu göz ardı ederek İngiltere tarihini algılamak da mümkün olamayacaktır. Kuzeye çıkıldığında Akdeniz Avrupası diyebileceğimiz bölgenin içlerinde kıyı şeridi kadar çarpıcı bir ayırt edici özellik yoktur. Ancak eskiden beri önemli bir özelliği zeytinciliğin kuzeydeki sınırıdır. Bir bilim adamı “Güneye doğru giderken rastlanan ilk zeytin ağacı Akdeniz

² Fernand Braudel; *Uygarlıkların Grameri*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2006, s. 347-348

bölgesinin başladığını gösterir” diye belirtir³. İklim ve yüzey şekillerinin belirlediği bu çizgi 2000 yılından beri neredeyse hiç değişmemiştir⁴. Bitki örtüsünü sınır taşları gibi kullanan bu bakış açısı oldukça etkileyicidir. İklimin ve coğrafyanın bitki örtüsüyle çizdiği sınır güç ilişkilerinin, devlet örgütlenmelerinin ötesinde direk hava, su ve toprağın insana çizdiği tabii hatla beşeri bir sınır çizmektedir. Bu perspektifle zeytin ağaçlarının bittiği sınırdan kuzeye doğru kıta Avrupası başlar. Sıradağlar ve onların oluşturduğu vadiler ve bu vadilerin yataklık ettiği nehirler Avrupa coğrafyasının önemli bir karakteristiğidir. Batı Avrupa’dan başlayarak; Kantabria dağ silsilesi, Pireneler, Alpler ve Karpatlar fiziki haritanın dikkat çekici yüzey şekilleridir. Bu sıradağlara çok sayıda vadi eşlik eder ve bu vadiler çok sayıda nehre yataklık etmektedir. Rhone, Ren, Po, Tuna, Elbe, Oder, Dinyeper, Dinyester, Peçora ve Vistül önemli nehirlerinden birkaçı olmakla birlikte, Tuna 2860 km uzunluğundadır. Kıta Avrupa’sını nerede yeni bir sınırla kesebileceğimiz sorusuna ise cevap aramak Akdeniz bir Akdeniz coğrafyası tanımına ulaşmaktan daha zordur. Belki en iyi hattı tarihsel olarak bize Nordik kavimler ismiyle dilimize geçen ve adlarını Kuzeyin (North) bizzat kendisinden alan kavimlerin topraklarından almak mümkün olabilecektir. Birleşmiş Milletler, bölgeler tasnifinde Kuzey, Güney, Doğu ve Batı Avrupa tasnif kategorileri olarak kullanılmıştır⁵. Birleşik Krallık da bu tasnif içerisinde Kuzey Avrupa içerisinde yerini almıştır.

1.2. Britanya Adaları’nın Coğrafi Yapısı

Kıta Avrupa’sının kuzeybatısında yer alan Britanya Adaları’nın, coğrafi yapısı ve günümüzdeki idari yapısına kısaca değinecek olursak, Britanya Adaları, 242.514 km²’lik bir yüzölçümüne sahip olduğunu görürüz⁶. Yaklaşık değerlerle Birleşik Krallık’ın 244 000 kilometrekarelik yüzölçümünün 130 400 kilometrekarelik kısmı İngiltere’ye aitken İskoçya 78 000, Galler 21 000 ve Kuzey İrlanda 14 000 kilometrekarelik alanı kapsamaktadır. Bu adaların en büyüğü Büyük Britanya, ikinci en büyüğü ise Büyük Britanya adasının batısında bulunan ve günümüzde Kuzey İrlanda ve İrlanda Cumhuriyeti’nin yer aldığı adadır. Ana adanın kuzeyinde bulunan İskoçya’nın batısında Hebrides takımada topluluğu yer alırken İskoçya’nın kuzeydoğusunda Orkney

³ F. Broudel, *II. Phillipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası II*, Londra 1972, s.15

⁴ J.M Roberts, *Avrupa Tarihi*, 2010, Inkılap Yay., s.26

⁵ <http://unstats.un.org/unsd/methods/m49/m49regin.htm#europe>

⁶ http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/country_profiles/1038758.stm

ve Shetland adaları sıralanmaktadır. Bütün bu adalar İngiltere'ye bağlıdır. Ancak, İngiltere ile Fransa arasında yer alan Channel Adaları ile İrlanda Denizindeki Isle of Man adası, uluslararası ilişkiler ve güvenlik bakımından Birleşik Krallığa bağlı bulunmaktadır. İngiltere, Galler, İskoçya ve Kuzeyİrlanda'dan oluşan Birleşik Krallık, Anayasal Monarşi (Constitutional monarchy) ile yönetilen bir ülke olup başkenti Londra'dır. Anayasa adı altında düzenlenmiş tek bir anayasa metni bulunmamakta, bunun yerine ülke, anayasa gücündeki yazılı mevzuat, yıllar itibariyle oluşan içtihatlarla örf ve adet hukuku ve uluslararası sözleşme hükümlerine dayalı olarak yönetilmektedir (Common Law). Anayasa niteliğindeki anılan mevzuat Meclis tarafından çıkarılan yeni kanunlar ve anlaşmalarla değiştirilebilmektedir.

Britanya Adalarını, Kuzey'de Kuzey Atlantik Okyanusu'ndan (North Atlantic Ocean) başlayarak saat yönünde Kuzey Denizi (North Sea), Kıta Avrupasıyla arasında kalan Manş denizi (English Channel), Güney Batısında Kelt Denizi (Celtic Sea) çevrelemektedir. Ayrıca Ana ada parçasıyla, ikinci büyük ada olan İrlanda arasında kalan bölüm ise İrlanda Denizi (Irish Sea) olarak adlandırılır. Birleşik Krallık'ın günümüzde kullanılan bayrağı 1800 birleşme yasası-İrlanda (Act of Union) belgesiyle tarihlenir. Anlaşma metni 1 Ocak 1801'den itibaren yürürlüğe girecektir ibaresi taşır ve Güney İrlanda'nınİrlanda Bağımsız Devleti adıyla 6 Aralık 1921 (Nisan 1916 Paskalya Başkadirisiyle ayrılık dönemecine girilmiştir.) tarihinde bağımsızlığını kazanmasına rağmen, bayrak 1 Ocak 1801 tarihindeki haliyle halen kullanılmaktadır⁷. "Union Jack" ya da "Union Flag" olarak adlandırılan ulusal bayrak, İngiltere'nin Koruyucu Azizi St. George'un beyaz zemin üzerinde kırmızı haçı(1270),İskoçya'nın Koruyucu Azizi St.Andrew'ın mavi zemin üzerindeki çapraz şeklindeki beyaz haçı ve İrlanda'nın Koruyucu Azizi St. Patrick'in beyaz zemin üzerindeki çapraz kırmızı haçı ile temsil edildikleri üç bayrağın kombinasyonudur. Galler bayrağında bulunan Welsh Ejderhanısının olmayışı, ilk birlik bayrağı1606'da oluşturulduğunda o dönemde İngiltere ile zaten birleşik olmasından kaynaklanmaktadır.

1.3. İlkçağda Britanya; Keltler

Britanya Adaları'nın bugünkü panoramasına da kısaca değindikten sonra Ada halklarına dair münhasır bir tarihe geçebiliriz.Yaklaşık M.Ö. 11000'de iklim önemli

⁷ <http://www.legislation.gov.uk/aip/Geo3/40/38/contents>

ölçüde ısınmaya başladı ve buz tabakaları süratle geri çekildi; M.Ö. 8500'den sonraki bin yıl içinde deniz seviyesi 27 metreden fazla yükseldi. Baltık ve Kuzey denizleri oluştu ve M.Ö. 6000 civarında Britanya bir ada haline geldi⁸. Britanya (Britain) adı adanın yerleşik kavimlerinden Britonlar'ın mirası olduğu gibi 16. Yüzyıla kadar yaygın bir biçimde kullanılıp günümüze kadar ulaşmıştır. Eski İngilizce diye tabir edilen dil yapısı içinde Breoton, Latince Britonnes kelimelerinden kökünü almaktadır. Bir diğer yaygın kullanıma sahip isim olarak karşımıza çıkan İngiltere (England), Üçüncü ve Yedinci Asırlar arasında adaya yerleşen ve özellikle 5. yüzyıl başlarında Roma'nın adadaki varlığının çekilmesiyle göçleri artan Germenik kavimlerle-Jütler, Angıllar, Saksonlar- ilişkilidir⁹. İngiltere adı en büyük ada parçasına işaret etmekle birlikte Angle ve land (Angle diyarı) kelimelerinin bir arada kullanımıyla ortaya çıkmıştır.

Ada halklarının kökenlerine atfen bilinen ilk halk Keltlerdir¹⁰. Tarih öncesi dönemde Alplerin kuzeyinde kalan Avrupa topraklarının ilk halkları olan Keltler, hiçbir zaman birleşik bir etnik grup ya da yönetim oluşturmamış, Avrupa Uygarlığının gelişmesinde önemli rol oynamışlardır¹¹. Keltlerin yaşadığı alanı kabaca Kuzey ve BatıAvrupa'dan Tuna nehri içlerine kadar yayılmış bir coğrafi alan olarak tanımlayabiliriz.

Hünerli demir işçileri olan Keltler, ulaştıkları teknik ustalık ve sanatsal başarı düzeyiyle, el sanatlarında görkemli bir miras bıraktılar. Arkeolojik bulgulara göre ilk yerleşimleri, MÖ. 7 ile 5. Yüzyıllar arasında iki noktada yoğunlaşmıştı. Bunların biri Alpler'in batısında, diğeri yukarı Tuna Havzasının biraz güneyindeydi. Bu bölgelerin merkez olduğu yurtlarından kuzeye doğru, Ren ve Wesser nehirlerinin ağızlarına kadar çıkan Kelt halkları aynı zamanda doğuya, güneye ve batıya doğru yayıldılar. Ele geçirdikleri topraklarda yaşayanları ortadan kaldırmaları da boyunduruk altına aldıkları muhakkaktı.

M.Ö 600 ile 400 yılları arasında İspanya, Britanya Adaları ve günümüz Fransa'sının neredeyse tümüne, Romalılar buraya "Gallia" yani Galya adını verdi. Ardından Po Vadisi'ne ve Ligurya'ya yerleştiler. Doğuda ise Tuna nehri boyunca

⁸ Clive Ponting, Dünya Tarihi, (Çev.Eşref Özbilen), Alfa Yayınları, İstanbul, 2012, s.16

⁹ <http://oxforddictionaries.com/definition/England>

¹⁰ John Koch; Celtic Culture: A Historical Encyclopedia, 2005, ABL-CIO. pp. xx

¹¹ Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi 13, s.161

ilerlediler¹². Yunanlıların “Keltoi” dediği bu kavimler M.Ö 3. yüzyıldan sonra yağma baskınlarıyla Makedonya’ya sıkıntılı bir dönem yaşattılar. Delphi’ye saldıran da onlardı. Keltlerin bir kısmı bu yüzyılda, yerel bir kralın çağrısı üzerine Küçük Asya’ya kadar giderek sonraları onların varlığından dolayı Galatia adı verilecek bölgeye yerleştiler. Herkesin kabul ettiği bir gerçeğe göre yenilmesi zor, ateşli savaşçılar olan Keltler, zaman zaman kendi aralarında savaşıyordu. Romalıların anlatımlarında verdikleri kabile adlarıyla birbirlerinden kolayca ayırt ediliyorlardı, Belgae, Helvetii, Allobroges gibi pek çok ad gibi. Buna rağmen Keltler bazı ortak fiziki özelliklere sahipti. Ayrıca etnik birlikler sayesinde, belki de kabile düzeyinin üstünde kollektif bir öz bilince sahiptiler. Pek çok sanatsal ve üslupsal özelliği paylaşıyorlardı. Boynuzlu miğferleri uzun kılıçları ve kalkanları sadece savaşçıların gaddarlığını değil zanaatkârlarının ustalığı göstermektedir. Ancak 5. Yüzyıla kadar yazıyı bilmiyorlardı. Belki bu eksikliği karşılayacak biçimde, sözlü bellek konusunda dikkat çekici bir güce sahiptiler. Latin yazarlardan öğrendiğimize göre kral gibi yöneticilerin buyruğunda, kasabalarda (civitates) yaşamaları şaşırtıcıdır. Ne var ki birleşmiş bir ulus olarak Roma Cumhuriyeti’nin ordularına dayanacak ölçüde bir siyasi evrim yaşamamışlardı. MÖ 3. yüzyılda İtalya’nın kuzeyindeki bir takım sonuçsuz karşılaşmanın ardından, ertesi yüzyılda Keltler Roma’ya boyun eğdi. Güney Fransa’nın bir bölümünü oluşturan “Gallia Narbonense” MÖ 121’de Roma eyaleti oldu. Bundan kırk yıl sonra, Ligurya ve Kuzey İtalya’da yaşayan Keltler, Gallia Cisalpina (Alplerin bu yanındaki Gal Ülkesi) adı verilen eyalette Roma dünyasının bir parçası haline geldi¹³.

Keltlerin, hünerli savaşçılar olarak adlandırılırken hüner sıfatı yorumlanmaya açıktır. Braudel, Bellek ve Akdeniz isimli eserinde bir rastlantıya değinir: “Sonra 9. yüzyılda Karpatlara kadar ilerleyen İskit atlıları Kimmerleri önlerine katarlar ve bu da “ tuhaf bir biçimde ilk demir uygarlığının başlangıcına “, yani Hallstatt uygarlığına denk düşer¹⁴. Bir kaç yüzyıl sonra İskitlerde kitle halinde Karadeniz bozkırlarındaki İskit ülkesine geri dönerler. Bu geri dönüş M.Ö 6. Yüzyılın başında yer alır: Bu Tène çağıdır. Germen akınlarının gerçekleştiği ve Keltlerin savaş arabalarıyla birlikte Galya’ya geldikleri çağdır. Champagne’deki galyalı şefler Ermenistan’daki uzak muadilleri gibi, savaş arabalarıyla gömülmektedir. Bir süre sonra geçerliliğini yitirecek olan bu silah,

¹² J.M.Roberts, Avrupa Tarihi, (Çev.Fethi Aytuna), İnkılap Yayınları, İstanbul 2010, s.81-82

¹³ J.M.Robert; age, s. 81-82.

¹⁴ Cunliffe, Barry; The Ancient Celts, Oxford: Oxford University Press, 1997, pp. 39-67

Jül Sezar'ın İngiltere'de savaş arabalarıyla karşılaşp hayretler içinde kalmasına yetecek kadar uzun bir süre varlığını koruyacaktır¹⁵.”

Keltler'in Batı ve Orta Avrupa'da varlığı çeşitli bilim adamları tarafından farklı yorumlanır. Bu yorum farkı, Kelt tarihine dair Roma dönemine dayanan metinlerin ve verilerin farklı şekilde yorumlanışından kaynaklanmaktadır. Roberts'in Kelt tarihine dair vermiş olduğu bilgilerin hemen ardında bu tartışmayı Keltlerle ilgili verdiğimiz bilginin değerlendirilmesini sağlamak açısından belirtmek uygun olacaktır. Clive Ponting, Batı ve Orta Avrupa'da yaşayan insanların kendilerine “Kelt” dediklerine dair hiçbir kanıt olmadığını ve muhtemelen yerli kabilelerden birine “Keltei” diyen ve küstahlıklarının ve kibirlerinin alışıldık bileşimiyle bunu “barbar”hinterlanтта yaşayan herkes için kullanan Marsilya'daki Yunan kolonisinden kaynaklandığını ileri sürmektedir. “Terim daha sonra, Romalılar kime Kelt demek istemişlerse onlar için kullanıldı. Ancak burada bile bir karmaşa vardır: Galya'nın üçte birinin Keltik olduğunu bir tek Caesar rapor etmiştir ve Romalılar Britanya'yla İrlanda'yı “Keltik” olarak değerlendirmemişlerdir¹⁶,” diyerek Keltlerin Britanya tarihindeki etkisini ve varlık sahasını sınırlamaya çalışmıştır.

Dil, toplumların varlığının, tarihinin ve yayıldıkları coğrafyanın izlerini sürerken en önemli kanıtlardan biridir. Bu bağlamda Kelt dili, Hint –Avrupa dil ailesinin bir kolu olarak gösterilmektedir. Roma döneminde ve öncesinde Avrupa'nın batısındaki birçok bölgede konuşulan Kelt dilleri günümüzde temel olarak Britanya Adalarında konuşulmaktadır. Kelt dilleri, Kıta Keltçesi ya da Galya dili olarak bilinen İ.Ö 500 – İ.S500 arasında Galya'dan, güneyde İber yarımadasına ve doğuda Galata'ya uzanan bölgede konuşuluyordu. Bu dillere ilişkin yazılı belgeler Eski Yunanlı ve Romalı yazarların yapıtlarında ve bazı yazıtlarda geçen adlarla sınırlı olduğundan, Kıta Keltçesi üzerine çok az şey bilinmektedir. Çağdaş Kelt dillerinden oluşan ada Keltçesi ise Gaidel ve Britan öbeklerine ayrılır. Gaidel dilleri, 5. Yüzyıl yada daha öncesinden beri İrlanda'da konuşulan İrlanda dilini (Gaelce ya da İrlanda Gaelcesi) İrlanda'nın aynı tarihlerde İskoçya ve Man adasını istila etmesiyle bu bölgelerde konuşulmaya başlayan İskoçya Gaelcesi ve Man (Manks) Adası dilini kapsar¹⁷.

¹⁵ Braudel, Fernand, Bellek ve Akdeniz, (M.Ali Kılıçbay), Metis yayımları, İstanbul 2007, s. 16

¹⁶ Clive Ponting, World History, s. 210

¹⁷ John Thomas Koch, Celtic Culture: a Historical Encyclopedia, ABC-CLIO, 2006, s. 794–795; AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi 13, s. 157

Briton dilleri ise, Britanya Adası ve Man Adasında konuşulan ilk kelt dilleriydi. İskoçya ve Man adasında bu dillerin yerini İrlanda dili almış, ama güneyde Gaelce ve Cornwall dili varlığını sürdürmüştür. Gene bu öbeğe giren Bretonca ise Britonların Anglosakson istilası sonucunda İngiltere'nin güneyinden kaçıp Fransa'nın kuzeybatısındaki Bretonya'ya yerleşmeleriyle bu bölgede konuşulmaya başlanmıştır. MÖ 7. yüzyıla ait eski İrlanda dilindeki metinler ve sonraki yüzyıllardan kalma Briton dillerindeki yazmalar sayesinde, Ada Keltçesinin ilk dönemi ve gelişmesi üzerine Kıta Keltçesinden daha çok bilgi edinilmiştir. Keltlerle ilgili bu kadar bilgiyi konumuz açısından yeterli görüp bazı kaynaklarda Kelt İmparatorluğu olarak adlandırılıp anlatıldığını da değinmeyi gerekli görüyorum. Kelt İmparatorluğu olarak adlandıran bilim adamlarından biri de Fransız tarihçi André Ribard'dır. M.Ö. 10. yüzyıldan başlayarak yaklaşık iki asırlık bir dönemsel çerçevede, yaşam tarzları, yayıldıkları coğrafya ve temas ettikleri topluluklara değinmiştir¹⁸. Roma İmparatorluğu'nun Avrupa tarihindeki etkisi öylesine derindir ki, adeta kıtayı harmanlamış, ticaret ağlarıyla her koldan kıtayı sarmaya çalışmış, lejyon adı verdiği birlikleri vasıtasıyla kimilerine göre; hukuk kuralları, günümüz hukuku fakültesi kürsülerine kadar uzanmış "Pax Romana" (Roma Barışı) denilecek bir düzenin mimarı, kimilerine göreyse görkemli Roma sütunları şaşaaıyla kölelik ve sömürü düzeninin zalim bir abidesi olmuştur. Tabii ki Roma İmparatorluğu tarihi başlı başına geniş ve önemli bir araştırma konusu ve Avrupalılık algısının oluşmasında büyük bir etkiye sahiptir. Bu büyük Akdeniz İmparatorluğu'nun Britanya Adalarına uzanışı ve adadaki varlığı konumuz açısından önem arz etmektedir. Zira bu yayılma Braudel'in ifadesiyle, "Kuzey'in Soğuk Akdenizleri'ne" bir açılma hareketidir.

İngiliz Tarihçi Arnold Toynbee, Britanya'nın dünya kültürlerindeki köklerine de değindiği ve bir ağaç halinde görsel olarak sunduğu "Tarih Bilinci" adlı eserinde, Britanya'yı Roma için bir "*alter orbis*" (ikinci bir dünya) olarak nitelemiştir¹⁹. Roma'nın Britanya'ya bu uzanışı aslında bu ikinci dünya ifadesinin geçerliliğini yitirishi ve Roma varlığı sonunda göçlerle yeni toplulukların akın ettiği bir ada haline gelmesinin başlangıcıdır. Belki de bu yönüyle Roma dönemi, İngiltere'nin kıtaya eklendiği dönemin adı olabilecektir.

¹⁸ Andre Ribard; İnsanlık Tarihi I, (Çev.Necla Işık), Evrensel Basım Yayın, İstanbul 2010, s. 136

¹⁹ Arnold Toynbee, Tarih Bilinci, İstanbul 1978, s. 40

Britanya Adaları'na Roma genişlemesi M.Ö. 1. yüzyılda Jül Sezar (Gaius Julius Caesar) döneminde başlamıştır. “Sezar yeni seferler için yeterice güçlü olduğunu düşünüyordu. 80 gemiyle, Galya Falez bölgesinden karşılarda görebildiği Britanya adasına gitmek için yola çıkıyordu. Tamise (Thames) nehrine dek ulaştı ve döndükten sonra lejyonları oraların fethine giriştiler. Buradaki belli bir yöntemle göre yapılan bir keşif seferi değildi. Keşifler raslantı sonucu gerçekleşiyordu. Bir fırtına sonucu Eskimolar Avrupa kıyılarına çıkmış oluyor, böylece Batı'da bir kota bulunduğu söylencesi atılmış oluyordu. Roma'nın bilinen dünyanın tümünün sömürülmesini becermekten ve gidilen yere Roma dünyasını sokmaktan başka bir kaygı yoktu. Roma fethinin tamamlanışı M.S. 43 yılında Claudius tarafından gerçekleştirildi. Britanya'daki Roma varlığı yaklaşık 400 yıl kadar sürdü. Sınırları aşağı yukarı bugünkü İskoçya sınırına denk gelen bir alanda Roma varlığını gösterdi. M.S. 4. yüzyılda Roma İmparatorluğu'nun çöküş dönemine girmesiyle, Germen kavimleri olan Angıllar, Jütler ve Saksonlar; Roma varlığı henüz resmen Britonlar üzerindeki egemenliğini sürdürürken Britanya'ya yerleşmeye başladılar²⁰. Germen göç hareketi 5. yüzyılda Roma İmparatorluğunun resmen yıkılışıyla tarihlenen, büyük kavimler göçü dalgası içerisinde değerlendirilmektedir. Ayrıca karakteristik olarak yine bir Kuzeyli göçü olarak nitelendirilebilir. Britanya Adaları'na demografik yapısını ciddi biçimde etkileyen bu dönemde; Barbar yıkıcılığı Roma'nın Britanya'daki izlerini büyük ölçüde yok etti. Bu büyük göç dalgasının yıkıcı etkisinden kurtulup günümüze kadar varlığını devam ettiren en önemli yapılardan biri Hadrianus Duvarı'dır. Kuzey Afrika ve Almanya'da da benzer tahkimatlar yapan Hadrianus, İngiltere'nin kuzeyinde bulunan bu yapıyı bir sınır tahkimatı olarak inşa ettirmiştir. “Britanya Eyaleti'nin kuzey sınırını korumak için yapılmış Eski Roma Suru Uzunluğu Tyne Irmağı kıyısındaki Wallsend'den (Segedunum) Solway Fiyortundaki Bwness'e kadar toplam 118 km.'yi buluyordu. İmparator Hadrianus'un buyruğuyla Britanya Valilisi Aulus Platorius Nepos'un (M.S. 122-126) yaptırmaya başladığı sur, üç kez yeni burçların eklenmesiyle 136'da tamamlandı. Birçok burçla güçlendirilmiş ve bir hendekle çevrilmiş olmasına, pek çok yerinde yüksekliği 6 m.'yi, kalınlığı 2,5-3m'yi bulmasına karşın taş ve çamur

²⁰ J.M Roberts, age, s. 114

harcından yapılmış olan bu sur, kuzeyli kabilelerce 197 ve 296'da iki kez, ayrıca 367 - 368 yıllarında bir kez daha tahrip edildi; 383'ten sonrada kullanıldı²¹.”

1.4. Ortaçağda Britanya; Angıllar, Saksonlar, Normanlar

Aziz Bede “Historia” ecclesiastica gentis Anglorum'da (İngiliz Halkları İngiliz Kilise Tarihi) Britanya'yı işgal eden Germen Haklarını Angıllar, Saksonlar ve Jütler olarak sayar. Ayrıca Essex, Wessex ve Susseex'teki halkların Saksonların soyundan geldiğini belirtir. Ama Angıllar ile Saksonlar arasında her zaman özenli bir ayırım yapmaz. Britanya'yı istila eden halklar birbirleriyle yakın ilişki içinde oldukları gibi, Friz diline benzeyen lehçeleri arasında çok az fark vardı. Buna karşılık Avrupa'daki Saksonların lehçeleri zamanla Yüksek Almanca (Hachdeutsch)ya oldukça yaygınlaşmıştı. Bu lehçelerin dönemin İngiltere ve Frizya lehçelerine yakınlıkları, yalnızca günümüze ulaşmış olan 9. Yüzyıl sonrasına ait metinlerdeki tek tük sözcüklerin yazımında görülür. Gotlar Savaşı adlı yapıtında “Britanya”daki halklardan Britonlar, Angıllar ve Frizler olarak söz eden Prokoplos'u yanılgıya sürükleyende Frizler ve Saksonlar arasındaki sıkı yakınlık ile Frizler arasında birçok Sakson topluluğunun bulunmasıdır²². Kral Arthur adının insanüstü unsurlarla bezenerek oluşturulan efsanevi hikayesi bu tarihlere denk gelmektedir. Hadrian duvarının ötesinden gelen Pictler, kuzey denizi yoluyla gelen kavimler gibi göç eden unsurlara karşı, İngiliz halkının direnişini sembolize ettiği İngiliz resmi tarih anlatısında açıkça görülmektedir. Kral Arthur Efsanesi bu yönüyle, İngiliz Ulusu'nu inşa eden unsurlardan biri olarak İngiliz resmi tarihi içerisinde karşımıza çıkar. Britanya'da çok küçük parçalara bölünmüş hakim yapıların zaman içinde erimesiyle yine de çok büyük olmayan yedi krallık ortaya çıktı. Heptarşi'yi oluşturan yedi krallığın adları Essex, Wessex, Sussex, Kent, Doğu Anglia, Mercia ve Northumbria idi. 7.yüzyılda Roma-Britanya soyundan gelen pek çok Briton, yeni gelenlerin oluşturdukları topluluklarla birlikte yaşamasına karşın, bir kısmı Galler ve İskoçya'nın dağlık bölgelerine sürüldü. Vakanüvis Bede -St. Bede(Aziz Bede)- bu küçük krallıklar içinde en ünlü Kral olarak Kent Kralı Ethelbert olduğunu dile getirir. Hristiyanlığı kabul eden ilk İngiliz Kralı Ethelbert'di. 90 maddelik Ethelbert Kanunları adıyla bilinen hukuk belgesinin de sahibidir. Cermenik dilde yazılmış yasa metni olarak bilinmektedir. “Hristiyan olan

²¹ Ana Britannica II, s. 89

²² Ana Britannica XIX, s. 1

Paris kralının kızıyla evlenen Ethelbert Papa'nın St. Augustine misyonu çerçevesinde binlerce kişinin Roma Kilisesi inancına girmesini sağladı²³.”

Roberts, söz konusu yüzyılda Adada Hristiyanlığın yayılması ile ilgili bir mücadeleye dikkat çeker. Çekişme Roma Katolik inancı çerçevesinde adada Hristiyanlığı yaymak ve Roma Kilise'sine tabii kılmak maksadını yerine getirmeye çalışan misyonerler ile eski Kelt Kilise'si arasında yaşanmaktaydı.“ 664 yılında Whitby'de toplanan bir ruhban meclisinde, Northumbrialı bir kral, Roma kilisesinin belirlediği Paskalya tarihini benimsediğini ilan etti. Bu tercih, geleceğin İngiltere'sinin Kelt gelenekleri yerine Roma geleneklerine bağlı kalmasını belirlemesi açısından simgesel öneme sahipti²⁴.”

Britanya Adaları için istila dönemi bitmiş değildi ve Kuzey'den yeni bir göç dalgası ilk bin yılda Ada'yı yeniden şekillendirmeye başladı. Yine göç yünü kuzeydi fakat bu sefer göç eden kavim Normanlardı. “Jutland'ın güneyinde yerleşmiş olan Germen dil ailelerine bağlı tüm halklar, Charlamagne'den beri, artık Hristiyanlaşmış ve Frank krallarına eklemlenmiş olarak, BatıUygarlığı'nın nüfuzu altında bulunuyordu. Buna karşın, kuzeye doğru daha uzak bağımsızlıklarıyla birlikte özgün gelenekleri de korumuş olan diğer Germenler yaşıyorlardı. Kendi aralarında da farklılıkları bulunmakla birlikte, asıl Germany'da konuşulan dillerden çok daha değişik olan lehçeleri, ortak dilsel gövdeden kısa bir süre önce ayrılmış dallardan, bugün İskandinav dal diye adlandırılan bir başkasına mensuptu. Daha güneydeki komşularıninkiyle kıyaslandığında kültürlerinin özgünlüğü, germen topraklarını, Baltık boylarını ve Elbe halicini hemen hemen tümüyle insandan arındırarak, ilişki ve geçiş öğelerinin birçoğunun ortadan kaldırmış olan II. ve III. Yüzyıllardaki büyük göçler sonrasında kesin olarak ortaya çıkmıştı²⁵.” Kuzeyin en uzak noktasının bu sakinleri ne basit bir kabileler yığını, ne de tek bir ulus oluşturuyorlardı. Scâne bölgesinde, adalarda ve biraz daha geç olarak Jutland yarımadasında Danimarkalılar; bugün İsveç'in Öster ve Vesgötland eyaletlerinde anılarının saklandığı Götarlar; Malar gölü etrafında İsveçliler; ve nihayet kısa bir süre sonra Norveç olarak adlandırılarak ülkenin vadi ve kıyılarında oturan geniş ormanlık alanlar yarıyarıya karla kaplı ve buzlu topraklarla birbirinden ayrılan ama bir iç denizle de bileşen çeşitli halk grupları ayırt ediliyordu. Bununla

²³www.royal.uk

²⁴ J.M.Roberts, age, s.178

²⁵ Marc Bloch; Feodal Toplum, (Çev. Melek Fırat), Kırmızı Yayınları; İstanbul 2007, s. 55-56

birlikte, bu gruplar arasında, komşularının onlar için ortak bir sıfat kullanma düşüncesine sahip olmalarına yol açacak denli bir aile ve kuşkusuz çok sık görülen birbirine karışmışlık havası vardı. Hiçbir özellik doğası gereği esrarengiz olan yabancı birini, birdenbire ortaya çıktığı ufuk çizgisinden daha fazla ayırt edici nitelikte görünmediğinden, Elbe'nin öte yakasındaki Germenler bu yabancılara basitçe “Kuzey Adamları”, *Nordman* demeyi alışkanlık haline getirdiler²⁶.

İngiltere'nin Normanlar tarafından fethi 1066 yılındaki Hastings Savaşı ile başlamıştır. I. William, İngiltere'nin ilk Norman kralıdır. Normanların egemenliği İngiltere tarihini, kültürünü ve dilini derinden etkileyen en önemli olaylardan biridir. Norman akınları karşısında Britanya Adası'nda belirli bir süre direniş oluşturulabildi²⁷. Bu direnişin İngiliz krallıkları'nın güçlerini birleştirerek karşı koymaya çalışmalarıyla sağlandı. Roberts Norman akınlarının başladığı tarihi 851 olarak belirtmektedir. 851'de başlayan bu istilaya uzun süre karşı koyamayan İngilizler, Wessex Kralı Alfred'in önderliğinde uyrukların birleşmesiyle mukavemet göstermeyi başarabildi. Kimi kaynakların İngiltere'nin ilk ulusal kahramanı olarak addettiği Alfred, dört yaşında bir çocukken babasitarafından Roma'ya götürülmüş ve papa tarafından konsül ünvanıyla onurlandırmıştı. Wessex monarşisi Hristiyanlık ve Avrupa ile sıkı bağlara sahipti. Krallardan biri Şarlman'ın emrine girmişti. Wessex kralları dinlerini paganizm gibi yabancı istilacılara karşı da savunuyordu. Wessex Kralı büyük Alfred, zamanla tüm güney İngiltere'nin de kralı oldu. Alfred Normanların elinde bulunan kardeşinin ölümü üzerine 871'de tahta çıktı ve aynı yıl içinde İngiltere'deki Norman ordusuna ilk kesin yenilgisini tattırdı. 878'de barış yapmaya zorlanan Norman kralı birkaç yıl sonra sadece Wessex'ten çekilmeyi değil Hristiyan olmayı da kabul etti. Bu olay Normanların İngiltere'de kalacağını (ve kuzeye yerleşeceklerini) ama aynı zamanda birbirlerinden ayrılacaklarını gösterdi. Alfred'in yeni bir ulusal savunma sisteminin bir parçası olarak silah altına aldığı askerlere kurdurduğu ve “burgh” adı verilen kabileler, haleflerine yeniden feth ettikleri topraklarda üs sağlamakla kalmayıp daha sonraki İngiliz şehirleşme hareketinin temelini oluşturdu. Bu yerleşimlerde kurulan kasabalar bugün hala varlığını sürdürüyor. Son olarak Alfred kıt kaynaklara rağmen halkının kültürel ve entelektüel açıdan yeniden yaratılmasını da gerçekleştirdi. Şarlman'ın

²⁶ Marc Bloch; Feodal Toplum, s. 55-56

²⁷ Crouch, David; The Normans: The History of a Dynasty, Hambledon & London, 2003, p. 20

sarayında olduğu gibi onun sarayındaki alimler de eski metinleri çevirip çoğaltarak ilerleme sağladılar.İngiliz soyluları ve rahipleri Bede ve Boethius'u kendi dillerinden öğrendiler.

Kuzey Denizini aşarak Britanya adasına ulaşan bu halk gemileriyle ünlüydü. Bloch, Norman gemilerini bir halkın başyapıtı olarak tanımlamakta bu nedenle tereddüt etmemişti. "...parçaları birbirine ekleyerek iskeleti oluşturan ormancı bir halkın başyapıtı, çizgilerin orantılarını ustaca saptayan büyük bir tayfa halkın eseri olan bu sandallar ya kürekle ya da yelkenle hareket edebiliyor ve her biri, kuşkusuz istif edilmiş olarak, ortalama 40- 60 insan taşıyabiliyordu." Sözleriyle norman gemilerini tasvir eden yazar araştırmasında Gokstad bulguları taklit edilerek denize indirilen bir norman gemi örneğinin onlarca deniz mili hıza ulaşabildiği bilgisini de eklemektedir²⁸. Bu tayfa halkın Britanya macerası bitmemişti, Alfred hanedanı zaman içinde zayıflamış ve İngiltere daha korunaksız bir görüntüye bürünmüştü. 11.yüzyılın başlarında Kuzey Fransa'da tüm yerel prensliklerin en güçlüsü Normandiya'ydı. William zamanında 1040'ların ortasından itibaren görülen büyüme, İngiltere tahtı üzerindeki hak iddiasını 1066'da zorla kabul ettirmesiyle doruğuna ulaşmıştı. 1066'da I.William İngiltere tahtına çıkınca, Normandiya ve İngiltere birleşik bir yönetim altına alındı ve iki ülke aynı hükümdar tarafından yönetilmeye başlandı. Kuzey Fransa'yla ilişkilerin çapı bu dönemde siyasi bir çıtaya taşınarak daha ileriki yüzyıllarda göreceğimiz ekonomik eklemeler için zemin güçlenmeye başladı. "Viking uygarlığı kendine özgü yanları ve gücüyle ilgili gerek Kelt gerek kıta sanatında pek çok iz bıraktı. Yarattığı kurumların en belirgin biçimde varlığını sürdürdüğü yerler İzlanda ve diğer adalar olurken, İskandinav mirası İngiltere'de yüzyıllar boyunca dil ve diğer toplumsal alanlara damgasını vurdu. Manş Denizi'nin karşı kıyısında Normandiya Dukalığı ve geleceğe bırakılan bir edebiyat mirası vardı ancak etnik Kuzeyliler yavaş yavaş yerleştikleri toprakların halklarıyla kaynaştılar. Fransa'ya yerleşip Normandiya bölgesine adını veren Rollo'unun soyundan gelenler ve yandaşları, 1066'da İngiltere'yi fethettikten zaman gerçek birer Fransız olmuşlardı. Hanstings'te söyledikleri savaş şarkısı, Frank Şövalyesi Şarlman hakkındaydı. Fethettikleri İngiltere'nin Danelaw bölgesinde yaşayanlar artık İngilizleşmişti²⁹." I.William fetihten sonra "Domesday Book" adı altında, kontluklar ve köylerdeki başta arazi varlığının kayda geçilmesinin sağlandığıve

²⁸ Bloch Marc; *age*, s. 58

²⁹ J.M.Roberts; *age*, s. 178

mevcut hayvan sayılarına kadar içeren bir çeşit ayrıntılı envanter çalışmasıyla İngiliz arazilerini kayıtlarının tutulmasını sağladı. Bugün hala İngiltere’de tapu dairelerine verilen “Office of domesday book” ismi I. William dönemindeki bu uygulamaya dayanmaktadır. Manş Denizi’nin diğer kıyısında Normandiya’yı –Kuzeybatı Fransa- da aynı zamanda elinde tutan Norman hanedanı, ikili bir idare yapısına bürünmek zorunda kaldı. I. William’ın ölümünün ardından, büyük oğlu Robert Normandiya Dükü olurken, ortanca oğlu II. William İngiltere kralı oldu. Küçük oğlu I. Henry ve II. William arasında yaşanan taht mücadelesi sonucunda, Normandiya Dükü büyük erkek kardeşi olan Robert’i de yenilgiye uğratarak zindana atan I. Henry, Manş’ın iki yakasını bir arada elinde tutmaya çalıştı. Fransa krallığındaki Capet Hanedanı, Kuzeybatı Fransa’daki Normandiya Dükü’ünü de elinde tutan I. Henry’den sadakat yemini etmesini istedi, 1109 yılında I. Henry kendisinin de bir kral olduğu gerekçesiyle- daha güçlü bir durumda olduğu Capet hanedanına- sadakat yemini etmeyi reddetti. I. Henry’nin oğlu ölümü nedeniyle varis olarak kızı Matilda’yı göstermesi sonrasında çeşitli taht kavgalarına yol açmıştır. Taht mücadelelerinin sonunda Matilda ve Anjou topraklarını yönetimi altında tutan Geoffrey Plantagenet’in evliliğinden olma II. Henry, 1485 yılında III. Richard’ın ölümüne kadar sürecek olan 14 Plantagenet kral serisinin ilki olarak tahta geçti. Plantagenet geleneği olarak da adlandırılan bu yapı, İngiltere tarihi içinde dört ayrı hanedan ağacıyla ifade edilir ve sırasıyla Angevin, Plantagenet, Lancaster ve York şeklindedir. “1154’de II. Henry İngiltere kralı ve Normandiya, Maine ve Anjou hükümdarı olduğu zaman güç dengesi Capetlerin daha da aleyhine dönmüştü.” (syf.394, Clive Ponting) Bu iki ülkenin birbiriyle verdiği mücadelelerde bir tür ulus duygusu gelişmeye başladı. Capetian hanedanı Fransız tahtına sınıksız ve başarılı bir şekilde yapışmıştı. Bu hanedana mensup krallar 10.yydan 14. yüzyıla kadar aralıksız tahta geçti. Krallığa yeni topraklar eklemelerine karşın, günümüz Fransasının merkezindeki tahıl yetiştirilen Ile de France adı verilen bölgede bulunan Paris başkentleri olmaya devam etti. Uzun bir süre boyunca burası, eski Frank krallığından kalan bir parçayı adıyla yaşatan tek bölge oldu. Böylece ilk Capetianların yurtları, Burgonya gibi diğer Batı Karolenj bölgelerinden farklıydı. 1300lerde, hanedanın gayretli halefleri topraklarına Bourges, Tours, Gisors ve Amiens’i katmış ve Normandiya ile diğer feodal bağımlıları İngiltere’nin Plantagenet Hanedanı’ndan ele geçirmiştir. Bu gelişmeler Fransa’da

yabancıların hakim olduğu toprakları büyük ölçüde azalttı³⁰. İlk Angevin Kralı II. Henry, toprakları İskoçya sınırlarından Pirenelere uzanan ve Avrupa'nın muhtemel en güçlü monarşisi dönemini başlattı. Ayrıca Papa IV. Adrian (tek İngiliz Papa'dır) tarafından kendine verilen misyonla İrlanda'yı topraklarına kattı.

Oğlu Richard I.-III. Haçlı Seferi'ne katılan ve İngilizlerin "Richard the Lionheart" (Aslan yürekli Richard) adını verdikleri kral- 1189 yılında geçtiği tahtı, 1199 yılında erken ölümüyle kardeşi John'a bırakmış oldu. III. Haçlı seferinin mali baskısıyla artan ekonomik sıkıntıyla, John'un kötü idaresi topraklarda daralmaya yol açtı. Angevin İmparatorluğu olarak da adlandırılan siyasi birimin küçüldüğü bir dönemdi. 1215 yılında Magna Carta'yı imzalamasına yol açan süreç bu tip sıkıntılarla geçti. İngiltere'de önemini zaman içinde arttıracak ve parlamenter sistemin önde gelen ülkelerinin belki de en başında anılmasını sağlayacak gelişmeler dizisinin ilk belgesi bu şekilde tarihe geçmiş oldu. Böylelikle Magna Carta, İngiltere'yi bir hukuk devleti yapma yolunu açmıştı. "İngiltere'deki mücadele, dini olmaktan çok, özel mülkiyet sahiplerini içeren Parlamento ile Kral arasında siyasi nitelikli bir hesaplaşmaydı." 1215 yılındaki orijinal versiyonu kayıp ya da ortadan kalkmış olsa da 1297 yılındaki haliyle İngiliz yasa metinleri kütüphanesindeki yerini korumaktadır³¹. Kilisenin, baronların ve halkın haklarını beyan eden Magna Carta'yı imzalamak zorunda kalan John, anlaşmayı bozarak soyluların Fransa'yı yardıma çağırmasına neden olarak arkasında Yurtsuz John olarak dilimize geçmiş olan kötü bir ün bırakarak tahtı, III. Henry'ye devretti.

Plantagenet dönemine ana hatlarıyla baktığımızda Brileşik Krallık yolunda önemli adımlardan biri olan Galler (daha ziyade Kelt- Briton kültürünün hakim olduğu)'in I.Edward döneminde İngiltere'ye fethedilerek bağlanmasıyla birlikte İskoçya'ya sonuçsuz kalan fetih hareketlerini görmemiz mümkündür. Bunun yanı sıra, Haçlıseferlerine fiili katılım İngiltere'nin ülke dışındaki politikaları içinde bulunmuştur. Haçlı seferleri ile Hristiyan ittifak alanı içerisinde yer alan İngiltere yine aynı dönem içerisinde Fransa'yla pek çok kez toprak kazanma maksadıyla dönemin doğası itibarıyla veraset sisteminin de sebep olduğu bir dizi savaş yaşadı Plantagenet Dönemin başlarında, Normanların mimari stili yerini hala varlığını sürdüren Salisbury Katedrali gibi örnekleri kapsayan Gotik tarza bıraktı. Westminster Manastırı inşa edildi ve İngiliz

³⁰ J.M.Robert; *age*, s. 249

³¹ <http://www.legislation.gov.uk/aep/Edw1cc1929/25/9/contents>

Katedrallerin çoğu tekrar şekillendi. Oxford ve Cambridge temellerini bu dönemden alırken, Fransiskan ve Dominik kuralları İngiltere'ye yerleşmeye başladı. 14. Yüzyılın sonlarında önemli bir sosyal vaka olarak 1381 yılındaki Köylü Ayaklanması (Peasants Revolt) karşımıza çıkmaktadır. “Kara ölüm” olarak da bilinen Bubonic vebası nüfusun yarıya yakınının ölmesine sebep olurken, bunun yanı sıra iş gücü kıtlığı ve fiyat artışlarıyla toplumsal çalkantılar baş gösterdi.

1.5. Yüzyıl Savaşları

14. yüzyılın bir diğer önemli gelişmesi İngiltere ve Fransa arasında patlak veren bir dizi savaşın adı olan Yüzyıl Savaşları'ydı. Kesintisiz bir savaşı anlatmayan bu ifade dönemsel çatışmaların biraraya getirir ve çatışmalar arasındaki illiyet bağı nedeniyle kullanılmaktadır. “Resmen kavgaya konu olan durum İngiltere Krallarının Manş Denizi'nin karşısındaki Fransız tarafında feodal toprak ve feodal hak iddialarında bulunmasıydı³².” 1328'de IV. Karl'ın ölümüyle Capet Hanedanı vârişsiz kalmış ve Fransa'da hanedan değişimi yaşanmıştı. 987-1328 yılları arasında Fransa'da aralıksız hüküm süren bu hanedan yerini Valois Hanedanı'na bırakmıştı. Üçüncü Edward 1339'da annesinden dolayı Fransa tahtının kendi hakkı olduğunu iddia etti. Fransa bu iddiaya Salic Law'da geçen kadın mirasçılara toprak verilmemesi ve tüm toprakların erkek mirasçılara kalmasını buyuran maddesine dayanarak reddediyordu. “İngiliz soylularına ganimet ve fidye parası gibi fırsatlar sunması, savaşı bunların çoğu için akılcı bir yatırım haline getiriyordu.” ve bu savaş nedeni yüzyılı aşkın bir süreyle kullanılmakla birlikte, İngiltere 18. Yüzyıla kadar çeşitli periodlarda Fransa tahtında hak iddiasında bulunmaya devam etti. Şüphesizki Avrupa'da hanedan yapılarının iç içe geçişliliği ve hanedanlar arasında evlilikler yoluyla kurulan bağlar, veraset intikali konularını sık sık gündeme getirmekteydi. İngiltere'nin İskoçya fetih hareketi, İngiltere ve Fransa arasındaki Yüzyıl Savaşları arasında Fransa'ya müttefik bir İskoçya ortaya çıkmasına neden olmuştu. Nitekim ne garip bir tezahürdür ki; Kraliçe Elizabeth'in 1603 yılında ölümünün ardından, İngiltere tahtı otuz beş sene İskoçya Kraliçeliği yapmış olan Kraliçe Mary'nin oğlu ve I. Elizabeth'in kuzeni olan James Stuart'a geçerek tahtın hanedanlar arasında akrabalık yoluyla değişim yaşanmıştır.

³² J. M. Roberts; *age*, s. 249

Yüzyıl savaşlarına konu olan savaşları tek tek ele almak yerine Yüzyıl Savaşlarına dair bir kronoloji sunmakla yetineceğiz. 116 yıllık bir periyoda yayılmış ve iki ülkenin de uluslaşma sürecinde sembolik izler bırakmıştır. 1346 Crécy ve 1415 Agincourt zaferleri İngiliz ulus bilincine kazınan önemli savaşlar olarak ulusal bilince yerleşirken, Fransa ise 1920 yılında “Azize” ilan ederek, yurttaşlığın önemli bir sembolü olarak gördüğü Jan Dark’ı bir halk kahramanı olarak kazandı ve ulusal mitoloji içinde özenli bir konuma yerleştirdi. 1347 yılında Kuzey Fransa toprağı ve aynı zamanda Flander’in kapısı konumundaki Calais İngiltere’nin yüzyıl savaşları boyunca en büyük kazanımı oldu. Yaklaşık iki yüzyıl boyunca İngiltere elinde kalan Calais vasıtasıyla, Avrupa’nın sayılı yün işleme alanlarından olan Flandre’la yürütülen ekonomik ilişkiler İngiltere’ye önemli katkı sağladı. 15. Yüzyılın ikinci yarısında denge daha belirgin bir hal alması ve İngiltere’nin yeniden Britanya Adalarına çekilmesiyle yüzyıl savaşları noktalandı.

Burada giriş bölümünü daha fazla detaya girmeden sadece dönemin olaylarını kronolojik olarak sıralarsak şöyle ifade edebiliriz;

1339 : III. Edward annesi dolayısıyla kendisinin Fransa kralı ilan etmesi.

1340 : İngilizler Sluys’ta (deniz savaşı 1340) ve Crécy’de (1346) zafer kazanıp Calais’i ele geçirmesi (1347).

1355-56 : III. Edward’ın oğlu “ kara prens” Edward’ın Fransa’ya güneybatısından saldırılar düzenlemesi ve Fransızların Poitiers’de yenilmesi.

1360: Brétigny Antlaşması’yla savaşın ilk aşaması sona erdi. Edward’a genişlemiş hükümler Akitanya dukalığı verilmesi.

1369: Fransızların savaşı yeniden başlatması, İngiliz donanmasının La Rochelle’de yenilmesi (1377) ve Akitanya’nın kaybı ve ardından İngiltere’nin konumunun istikrarlı biçimde gerilemesi.

1399: 1396’ Fransa kralı VI.Charls’ın kızıyla evlenen II.Rihard’ın tahtan indirilmesiyle birlikte Fransa’ya karşı düşmanlığın yeniden başlaması.

1405-6:Fransızlar Galler’e çıkarak Guienne’de İngiliz topraklarına saldırması.

1407: İngilizlerin kışkırtması Fransa’da iç savaş çıkması.

1415: V.Henry’nin Fransa tahtında yeniden hak iddia etmesi. Burgonya ile ittifak yaparak Fransızların Agincourt’ta mağlup edilmesi ve ardından Normandiya’nın yeniden ele geçirilmesi (1417-1419)

1420: Troyes Antlaşması'ya Normandiya'nın fethi onaylanırken V.Henry Fransa kralının kızıyla evlenerek Fransa'nın naibi olarak tanınması.

1422: Hem V. Henry'nin hem Fransa kralı VI.Charles'in ölümü çocuk VI.Henry'nin İngiltere tahtına çıkması, savaşın İngiltere tarafından başarıyla sürdürülmesi.

1429: Jan Dark'ın müdahalesiyle Orléans İngilizlerin elinden kurtarıldı; VII.Charles Reims'de taç giymesi.

1430: VI.Hery Fransa kralı ilan edilmesii.

1436: Anglo- Burgonya ittifakının bozulması, ardından Paris'in kaybedilmesi

1444 : Tours Anlaşması: İngitere'nin Maine dukalığını bırakması.

1449: Tours Anlaşması'nın İngiltere tarafından bozulması, bunun ardından yoğun Fransız hücumları sonucu İngilizlerin direncini çökmesi.

1453: İngilizleri Castillon'daki yenilgisi sonucu Gaskonya'yı yeniden ele geçirme çabasının sona ermesi; İngiltere'nin elinde sadece Calais ile Manş Adaları'nın kalması, 1474 ve 1492'deki sonuçsuz seferlerden sonra savaşın sona ermesi³³.

³³ Kronoloji için bkz. J.M.Roberts, *age*, s.250-251

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TUDOR HANEDANI ve I. ELIZABETH

İngiltere tarihinde hanedanlar arası mücadelelerin yoğun olarak yaşandığı bir dönemi ele alacağımız bu bölümde, hanedan mücadelesine ismini veren güller savaşını ayrıntılı olarak ele alıp, Tudor Hanedanı'nın, iktidara ulaşma mücadelesinde yıpranan hanedanların zayıfladıkları bir dönemde, aralarından sıyrılıp iktidara ne şekilde ulaştığını ortaya koymaya çalışacağız. Bölümün devamında Tudor Hanedanı'nın tarihçesine yer verilecek ve detaylı olarak I. Elizabeth dönemi anlatılacaktır.

1.1. Güller Savaşı

15. yüzyılın ikinci çeyreğiyle birlikte, yüzyıl savaşlarında rüzgarın yönü Fransa lehine dönmüş ve İngiltere'nin kıtadaki varlığı çözülmeye başlamıştı. Yüzyıl Savaşları boyunca gerek askeri gerek mali anlamda bağlı oldukları krallıklara destek veren feodal yapıların (malikânelerin), savaşlardaki kazançlarla güçlenmeleri söz konusuydu. Krallık içindeki siyasi etki ve güçleri kadar mali anlamda ganimetlerle zenginleşen soylular daha güçlü bir görüntüye ulaştıkça, bağlı buldukları krallıkların merkezileşme ve gücü kontrol altında tutma ihtiyacı da aynı ölçüde artmaktaydı. Yani feodal soylular (İngiltere için Baronlar) bir yandan mevcut merkezi krallığın altını oyarken, iktidarı eline aldığı anda aynı kaderi paylaşmamak için merkezi yapıyı daha da güçlendirmeye çalışıyordu. Britanya İmparatorluğu'nu oluşturan dinamikler içerisinde kilise reformuyla kilise topraklarına el konulması da bu merkezi otoriteyi güçlendirme maksadını da içinde barındıran unsurlardan biriydi. Merkezi idarenin zayıfladığı dönemleri çözümlendiğimizde özellikle diğer ülkelerle yapılan savaşlarda alınan mağlubiyetler, uzun süren savaşların getirdiği ağır mali yük, kıtlık-veba gibi sosyal hayatı derinden etkileyen gelişmeler ile birlikte reformist (Dinsel karakter ve sınıfsal karakterin iç içe geçtiğini belirtmeyi, sosyal hadiseleri sadece üst yapı ve alt yapı kuramlarıyla açıklamaktan daha uygun bir yol olarak düşünmekteyim.) talepleri de barındırabildiğini görmekteyiz. Bunun yanı sıra veba ve kıtlıklarla sarsılan sosyo-ekonomik hayatın halkın idareye karşı hoşnutsuzluklarını da artırdığı altı çizilmesi gereken bir husustur. İngiltere "ada" coğrafyasının sağladığı avantajla Batı Avrupa'daki diğer monarşilere nazaran merkezileşme sürecinin sancılarını daha kısa sürede atlatabilmiştir. Bu dönem idari

açından, hanedanlar içerisinde güçlü olanın diğerleri arasından sıyrılıp, eski hanedanın elinden tahtı alması şeklinde gerçekleşen bir sürecin tarihiydi. Soylular arasında kurulan ittifaklar tahta yöneliyordu. Lancaster, York ve Tudor hanedan tarihlerinde bu olguyu pek çok kez farklı dönemlerde görmemiz mümkündür. Ulus-devlet süreci öncesi Kral-Devletin güçlenmesi ve yerleşmesi, feodal küçük yapıların merkezileşme saikiyle büyük krallıklara dönüşmesiydi. Bu bakış açısıyla değerlendireceğimiz Güller Savaşı (İki Gül Savaşı) olarak da adlandırılan İngiliz iç savaş dönemi de soylular (malikâne sahipleri) sınıfının merkezi idareyi ele geçirme maksadıyla mücadelesiydi. İç savaş dönemi, Lancaster hanedan armasındaki kırmızı gül ve York hanedan armasındaki beyaz gülden ötürü Güller Savaşı (War of Roses) olarak adlandırılmıştır.

1339 yılında Fransa tahtında anne tarafından hak sahibi olduğunu iddia eden III. Edward'ın ölümü (1377), ülke içinde Tudor Hanedanı'nın başa gelmesine (1485) kadar devam edecek olan veraset odaklı bir iç çatışmanın da başlangıcı olmuştu. İç çatışmaların ilki III. Edward'ın üçüncü oğlundan (John of Gaunt-Lancaster Hanedanı'nın geldiği kol-) olma torunu IV. Henry'nin başa geçmesiyle sonuçlandı(1399). IV. Henry'yi, 1413 yılında tahta geçip Burgonya ittifakı marifetiyle Fransızlara karşı ünlü Agincourt zaferini (1415) kazanmış olan V. Henry³⁴ takip etti. V. Henry'nin 35 yaşında ölümü(1422) üzerine, yerini kardeşi VI. Henry aldı.

York Dükü Richard, Kral VI. Henry'nin ölümünden sonra, varisi bulunmadığından en yakın aday olarak kendisinin kral olacağını düşünüyordu. Fakat kralın bir oğlu oldu. Bunun üzerine Richard, büyük feodal bir aileye mensup Warwick Kontu ile kral etrafında toplanan düklerin ordusunu yendi ve kralı esir aldı. Londra 'ya koşup gelen Richard parlamentoya kendisini kral ilan ettirmek istedi.(1460). Fakat onun krallığı, VI. Henry'nin ölümüne kadar askıya alındı. Bu şekilde İngiltere Tacı Lancaster'lardan York'lara geçti. Kral, Warwick'in yanında fiilen esirdi. Kraliçe, Kuzey İngiltere'den topladığı bir ordu ile gelerek krallığı zor kullanarak almak isteyenlerin ordusunu bozdu. Kocasını kurtardı ve savaşta York Dükü Richard öldürüldü. Kağıttan bir taç giydirdikleri kafasını York şehrinin sularına astılar (1461). Fakat Warwick, Richard'ın büyük kardeşi Edward'ı tahta oturtmakla beraber, onunla arası açılmakta gecikmedi. Edward, Warwick'in otoritesini ağır buluyor ve kontun kral hanedanı ile akrabalık bağları kurmak için yaptığı girişimlere engel oluyordu. Warwick, 1467'de

³⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Allmand, Christopher; "Henry V 1386–1422", *Oxford Dictionary of National Biography*. Oxford 2010, England: Oxford University Press.

Fransa'ya gönderilmiş, orada XI. Louis ile bir barış antlaşmasının esaslarını hazırlamıştı. Dönüşte kralın böyle bir anlaşmaya tamamen aykırı olarak Fransa Kralı'nın baş düşmanı Charles Le Téméraire ile anlaşmış olduğunu gördü. Bu da Warwick'i kızdırdı ve kralın kardeşiyle anlaşarak isyan etti. Edward, Bourgogne'ya kaçmak zorunda kaldı ve Warwick tekrar Lancaster hanedanından VI. Henry'yi tahta çıkardı. Warwick, Fransa kralının verdiği para ile başarılı olmuştu. Edward, Bourgogne dukasının sağladığı para ile bir ordu kurarak İngiltere'ye çıktı. VI. Henry tekrar esir edildi ve Londra Kulesi'nde öldü. Bir süre sonra Edward da kardeşini öldürdü. York Hanedanı'ndan olan V.Edward bundan sonra oldukça sakin bir şekilde krallığın başında 12 yıl daha kaldı. Bu sürede krallığı kalkındırmak, maliyesini düzeltmek için çalıştı. Düşmanı olan soyluların malikânelerine el koydu. Onun ölümü ile beraber taht için mücadele yeniden baş gösterdi. Altı çocuğundan en büyüğü Elizabeth henüz 17 yaşında, oğlu Edward 13 yaşındaydı. Kral Edward oğluna vâsi olarak kendi kardeşi Gloucester dükü Richard'ı tayin etti. Fakat Richard, kardeşinin çocuklarını ortadan kaldırarak tahta kendisini oturtmaktan başka bir şey düşünmüyordu. Bununla beraber amacını, ustalıkla gizleyerek kendisi için adım adım bu yolu hazırladı. Yorkların eski dükü olan Buckingham dükü ile anlaşmıştı. Evvela küçük kralın etrafındaki eski kralın adamlarını temizledi. Kendisini "Protector" ilan ettirdi³⁵. V.Edward'ın (çocuklarına tahtı miras bırakıp, ölmeden önce Richard'ı vasi ilan eden kral) karısını çocuklarıyla Londra Kulesi'ne hapsedti. Sonra bu çocukların gayri meşru olduğunu kamuoyuna duyurdu ve hepsini gizlice öldürttü ve kendisini kral ilan ettirdi. O zamana kadar birlikte hareket ettiği Buckingham'la arası açıldı. İngiltere'nin çeşitli yerlerinde çıkardığı ayaklanmaları bastırdı ve Buckingham dükünün kafasını uçurttu. Artık rahat rahat hüküm süreceğini sandığı bir anda Lancasterlerle akrabalığı olan Henry Tudor, Fransa'dan ufak bir ordu ile gelerek İngiltere'ye çıktı. Savaş meydanında bazı kontlar kendi tarafına geçtiler. Bozguna uğrayan Kral Richard kendisini ölümün kucağına atmaktan başka çare bulamadı.(1485). Savaşı kazanan Tudor, VII. Henry adıyla kral ilan edildi ve IV. Edward'ın kızı Elizabeth ile evlendi. Bu evlilikle iki aile birleşmiş ve Güller Savaşı da son bulmuş oluyordu³⁶.

³⁵Halil İnalçık, *Rönesans Avrupası, Türkiye'nin Batı Medeniyetiyle Özdeşleşme Süreci*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Nisan 2011, s. 122-123

³⁶Halil İnalçık, *age*, s. 124

Tüm bu gelişmeler yaşanırken, 1450’li yıllarda kıta Avrupası’nda, Rönesans ve reformun toplumlara yayılmasındaki en önemli araç olan matbaa kullanılmaya başlanmaktaydı. 1455 yılında Avrupa’da basıldığı kabul edilen ilk kitap modern matbaa makinesinin (hareketli harf sistemi Çin’e dayanmaktaydı) mucidi olarak kabul edilen Gutenberg’in adıyla anılan Gutenberg İncili oldu. İngilizce dilinde basılan ilk kitap ise 1475’de Brüksel’de basıldı. Kitap, 30’lu yaşlarında Flander ve Hollandayla yaptığı yün ticaretiyle İngiliz ticaret topluluğu içinde saygın bir üye konumuna yükselmiş olan William Caxton imzasını taşımaktaydı. Raoul Le Fèvre’in Recueil des histoires de Troye adlı kitabının İngilizce tercümesiydi ve *The Recuyell of the Historyes of Troye* adıyla basıldı.

1.2. Tudor Hanedanı

Tudorların İngiliz tacına ulaşması, İngiltere Krallığında uzun süren iç ve dış mücadeleler neticesinde malikâne sahiplerinin (Feodal Lordlar) güç yitirdiği bir konjonktürde gerçekleşti. **VII. Henry**, oğlu **VIII. Henry** ve üç çocuğu; **VI. Edward**, **I. Mary** ve **I. Elizabeth** olaylarla dolu 118 yıl boyunca yönetimdediler.

Tudor Dönemi; William Shakespeare, Edmund Spenser ve Kardinal Wolsey gibi kişileri yetiştirerek Avrupa’daki kültürel Rönesans’ta önemli rol oynadı. Protestanlık ve Katoliklikten pek çok masum inananın işkenceyle öldürülmesiyle sonuçlanan resmi dinde iki değişikliğin kargaşasına da şahit oldu. Reformun sebep olduğu Roma Katolikliği korkusu yüzyıllar boyunca sürecek ve verasette önemli bir rol oynayacaktı.

Bazı tarihçiler, Güller Savaşı’nda aristokrasinin böyle kendi kendisini yemesini İngiltere’de Monarşinin kıta Avrupa’sındakinden daha ılımlı ve daha az despotik olmasının nedeni olarak görmüşlerdir. Fransa’da ve İspanya’da soylular krallık otoritesine karşı öyle inatla direnmişlerdi ki, krallar feodal beyleri frenlemek için kendi erklerini büyük aşırılıklara itmişlerdir. Ancak, İngiltere’de çoktan beri Tacı denetleyen kurumların bulunduğu bir memleketti; Magna Carta’nın ülkesi ve parlamentonun anavatanıydı³⁷. Tudorların ortaya çıkmasıyla İngiliz Ortaçağı kapanmış oluyordu. Artık soylular ve ruhban, nüfus ve kudretlerini kaybetmişti. Hatta, İngiltere’de bir ortaçağ kurumu olarak kurulmuş olup halkı temsil gücünü yitiren Parlamento dahi mutlak krallığın önünde arka plana itilmişti. Tam anlamıyla mutlakiyet rejimi içine giren

³⁷ Crane Brinton, John B. Christopher, Robert Lee Wolff; *1453’ten Bugüne Dünya Tarihi ve Çağdaş Uygarlık*, “*Modern Civilization/ A History of the Last Five Centuries*”, İstanbul 1982, Cem Yayınevi, s. 46

İngiltere Krallığı 1603 yılına kadar bu hanedanın yönetiminde güçlenmeye devam etti. Soylular ve Ruhban sınıfının etkinliğinin azalmaya başladığı bu dönemde bir İngiliz ortaçağ kurumu olan Parlamento müessesesi bir anlamda işlevsiz bırakılmaya çalışıldı.

1.2.1. VII. Henry

VII. Henry, Güller Savaşları'nda savaşıyan tarafları birleştirerek Tudor Hanedanlığının kurucusu oldu. III. Richard'ın ele geçirilmesi ile yalnızlaştırılan Yorklular ve Lancastrianlılar tarafından desteklenmesine rağmen, VII. Henry'nin ilk işi mevkisini güvenceye almak oldu. 1486 yılında IV. Edward'ın en büyük kızı Yorklu Elizabeth ile evlendi, böylece York ve Lancaster hanedanlıklarını birleştirmiş oldu.

Henry'nin hükümdarlığı isyanlar nedeniyle sıkıntılıydı ki bazen bu isyanlar V. Edward'ı veya kardeşini taklit edip tahtta hak iddia edenleri (Perkin Warbeck ve Lambert Simnel gibi) de içeriyordu. Zihninde bu varken, Henry 1485'te destekçilerinden oluşan 'Yeomen of the Guard' (günümüzde varlığını koruyan en eski İngiliz askeri birliği) olarak bilinen yakın koruma birliğini oluşturdu.

Soyluların gelecekte de bu kadar kolayca savaşa girmemeleri sağlamak için, uniformaları özel ordular beslemeleri ve krallık adaletine karşı çıkmalarını yasaklamıştı. Henry, büyük lordlara karşı aldığı bu tedbirleri, toplandığı salonun tavanına yıldız desenleri yapılmış olduğu için Yıldız Odası diye tanınan bir idari mahkeme (divan) aracılığıyla yürütmüştür. Yıldız Odası (Sta Chamber), hukuk yollarının Henry'nin isteklerine karşı, yerel ayrıcalıkları, yerel bozuklukları ve yerel direnmeleri desteklemek için kullanılmasının önlenmesiyle görevliydi. Kararların çabuk alınması ve bunlara karşı çıkılmaması için, Yıldız Odası jürisiz kullanıyor ve Common Law'un geleneksel usullerine uymuyordu. Yargılamaları keyfi olabiliyor, sanıkların haklarını çiğneyebiliyor ve "Yıldız Odası Yöntemleri" sözünün yargı yetkesinin kötüye kullanılması anlamında bir deyim olarak yerleşmesine hak verdiren başka bir takım şüpheli yollara başvurabiliyordu³⁸. Mutlakiyet rejiminin kendisini en fazla hissettirdiği kurumlardan biri olarak görebileceğimiz yıldız odası, mutlakiyetten güç alan ve mutlakiyeti güçlendiren bir yapı arz etmektedir. Soyluların hareketlerini kısıtlamak için bir yargı mekanizmasından çok, Kral'ın soylulara ve uyruklarına kanun benim şeklinde imge yüklü mesajının tezahürüydü.

³⁸ Crane Brinton, John B. Christopher, Robert Lee Wolff; *age*, s. 50

Henry kurnaz ve dikkatliydi; para harcamaya o kadar isteksizdi ki, Polidoro Vergilio gibi saraylılar onu cimrilikle ve açgözlülükle suçluyordu. Hükümdarlığının ilk yıllarında yasaları onaylaması için birkaç kez parlamentoyu topladı, ama genel olarak ülkeyi yüksek soylular, din adamları, şövyeler ve profesyonel memurlardan oluşan kraliyet konseyi aracılığıyla yönetti. Konsey, yabancı ülkelerle diplomatik ilişkiler kurdu ve davaları içtihat hukuku mahkemelerinden daha süratli bir şekilde sona erdirmek için adalet ve nefaset mahkemesi (court of Chancery), sulh mahkemesi (court of Request) ve kraliyet mahkemesi (Star Chamber) gibi özel organlar oluşturdu. Dış ticaretin ve sağlıklı bir ekonominin önemini gören VII. Henry, kumaş üretimini teşvik etti ve gemiciliği korumak için bir ticaret filosu kurdu. Ardından kumaş ihracatından daimi gümrük vergisi alma hakkını elde etti; bu tarihten itibaren bu hak kraliyet gelirlerinin önemli bir parçasını oluşturdu³⁹.

Henry'nin işlerini görenler, çoğunlukla zengin şehirli tüccar sınıfı ya da kralın yardımıyla kilisede yükselen kişilerdi. Kral ile danışmanları, bazen tepeden inme yöntemlerde kullanarak, merkezi hükümetin gelirini iki katından fazlaya çıkarmışlardı. Henry kraliyet yönetimini sıkı tutmak ve gelirleri artırmak (söylenene göre bu hesapların günlük denetlenmesini kapsıyordu.) için geleneksel idare yöntemleri kullanarak monarşiyi güçlendirdi. Henry'nin hükümdarlığının sonunda kraliyet gelirleri yıllık ortalama £52,000'dan £142,000'a yükselmişti. Fakat Henry Parlamento'nun onayını gerektiren vergi yükselmelerine pek seyrek başvurarak Parlamento'yla çatışmaktan kaçınmıştır. Bu durumda, Kral ve parlamento arasında çok az işbirliği gerekiyordu ki Henry'nin 24 yıllık hükümdarlığı boyunca yedi parlamento on buçuk ay toplandı. "Üstelik, kralın etkili yönetimi ve izlediği ticaret politikası, iş çevrelerinin desteğini kazanmıştı. İngiliz ticaret mallarının çoğunu, o tarihte hala yabancı bandralı gemiler taşıdığından, Henry yabancı tüccarların özel ayrıcalıklarına dokunmaya cesaret edememişti. Fakat, İngiliz tüccarlarına da dış ülkelerde, özellikle İtalya'da ticaret hakları sağlamak için, bunları geri alma tehdidini kullanmıştı. Henry dolgun bir hazine ve zengin bir ülke bırakmıştır; ayaklanma ve iç savaştan bıkmış, usanmış olan İngiltere'de yasa egemenliğini ve düzeni yeniden kurmuştur⁴⁰." Henry İngiltere'de kendi hanedanını güçlendirmek ve barışı sürdürmek için hanedan evliliklerini kullandı.

³⁹ E Merry E. Wiesner –Hanks; *Erken Modern Dönemde Avrupa 1450-1789*, (çev. Hamit Çalışkan) Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2009, s. 138

⁴⁰ Crane Brinton, John B. Christopher, Robert Lee Wolff; *age*, s. 50

“VII. Henry en büyük kızı Margaret’i İskoçya Kralı IV. James ile evlendirdi; daha sonra oğlu Arthur ve İspanya kral ve ve kraliçesi Fernando ile Isabel’in kızı Aragonlu Catherine arasında bir evlilik antlaşması yaptı. Arthur beklenmedik bir şekilde ölünce, ittifakın bozulmasını istemeyen VII. Henry, Catherine’in ikinci oğlu Henry ile evlenebilmesi için papadan izin kopardı. Hristiyan Kilisesi kanunları bir insanın erkek kardeşinin dul karısıyla evlenmesine izin vermiyordu; ancak bu olayda papa, Catherine ile Arthur’un çocuk oldukları için gerdeğe girmemiş olmaları nedeniyle nikâhın gerçekleşmediği iddiasının yanı sıra, kralın büyük baskısı ve Papalığa büyük bağışlar yapma vaadiyle izin vermeye ikna edilmişti⁴¹.”

1.2.2. VIII. Henry

VIII. Henry, VII. Henry ve York’lu Elizabeth’in ikinci oğlu olarak 28 Haziran 1491’de Greenwich’de dünyaya geldi. Ağabeyi Prens Arthur 1502 yılında ölünce tahtın varisi oldu ve 1509’da tahta geçti. İngiliz Kraliyeti’nin hazırlattığı tarihçede kişisel özellikleri ayrıntılı şekilde sıralanmaya çalışılmıştır: “Gençliğinde oldukça zekiydi ve sporcuydu. Çağdaşı bir gözlemcisi onu şöyle tanımlıyordu: ‘Çok iyi Fransızca, Latince ve İspanyolca konuşur, çok dindardır, avlandığı zaman günde üç av yakalar. Avlanmaya çok düşkündür ve bu eğlencesinden sekiz-on atın hakkından gelmeden tat alamaz. Ayrıca tenise de meraklıdır. Henry hem kitap yazma hem de müzik ile alimane bir şekilde ilgilendi ve sanatın cömert hamisi oldu. Pek çok enstrümanı çalmada ve beste yapımında becerikliydi. Ne var ki sık sık ona atfedilen ünlü ezgi Greensleeves’in onun bestelerinden biri olmadığı hemen hemen kesindir⁴².”

16. yüzyıldaki İngiliz Reformu’nun başlıca tetikleyicisi konumunda olan Henry, sadece kendi hanedanının ve ülkesinin kaderini değil, özelde Avrupa genelde ise dünya siyasi hayatının gidişatını belirlemiştir. Hanedan evliliklerinin dış politika da söz konusu dönemde ne derece önemli bir diplomasi aracı olarak kullandığını görmek gayet mümkündür. Neredeyse bütün Batı Avrupa’nın Hanedan evlilikleriyle birbirine bağlandığı bir ortam söz konusudur. İngiltere’nin hanedan evlilikleri yoluyla İspanya, Fransa ve Kutsal Roma İmparatorluğu ile arasında akrabalık ilişkisi mevcuttu. Karısı Catherine, Aragonlu Ferdinand’ın kızıydı, kız kardeşi Mary Fransa’nın XII. Louis’i ile 1514’te evlenmişti ve Kutsal Roma İmparatoru V.Charles da Catherine’in yeğeniydi.

⁴¹ E Merry E. Wiesner –Hanks; *age*, s. 138

⁴² <http://www.royal.gov.uk/HistoryoftheMonarchy/KingsandQueensofEngland/TheTudors/HenryVIII.aspx>

Ölen ağabeyi Alfred'in eşi ile evliliği, Papalığın ikna edilmesi yoluyla gerçekleşmişti. Bir anlamda 1520 yılına kadar VIII. Henry döneminde yürütülen ve Fransa'yı hedef alan Anglo-İspanyol kumpanyası'nın bir işareti hüvviyetindeydi. Aynı şekil de evliliğin bitmesi de bir anlamda 16. Yüzyılda yaşanan İspanyol-İngiliz geriliminin habercisiydi. Daha da önemlisi Aragon Prensesi Catherine'le boşanma hadisesi İngiltere'de Reformasyon döneminin Kıta Avrupası'ndan çok farklı bir biçimde tezahür etmesine sebep oldu. Reform hareketinin başladığı Germen topraklarında siyasal bölünme yaşanırken, İngiltere apayrı bir kilise yapısı içinde bir bütünleşme adımı attı. Lakin, Tüm kıta Avrupasında yaşandığı gibi, İngiltere'de de mezhep farklılıkları pek çok insanın ölümüne neden oldu.

İngiltere daha kraliçe tarafından yönetilmemiş ve hanedanlık tacı bir kadının ellerine bırakma riskini alacak kadar güvenli değildi ve tartışmalı verasetler veya evlilik yoluyla dış güçlerin egemenliği riskini taşıyordu. Zira İngiltere'de benzer şekilde veraset kozunu çok defa Fransa üzerinde kullanmaya çalışmıştı. Henry çok sayıdaki sevgililerinin birinin kız kardeşi olan Anne Boleyn'e aşık oldu ve evliliğinin aslında hiçbir zaman yasal olmadığı gerekçesiyle feshini onaylaması için Papa'yı ikna etmeye çalıştı. Kraliyette daha önce boşanmalar olmuştu: 1499'da XII. Louis'in boşanması kabul edilmişti ve 1527'de IV. James'in dul karısı Margaret (Henry'nin kız kardeşi) da onay almıştı. Ayrıca bir önceki Papa, Hery'nin 1509'da ölen ağabeyinin eşiyle evlenmesi iznini özellikle onaylamıştı. 1529 Mayısında, Wolsey İngiltere'deki Henry davasını çözmede Papa'nın olurluğunu kazanmada başarısız oldu. Henry'nin ve danışmanlarının tüm çabaları boşa gitti, Wolsey (Kardinal) kovuldu ve tutuklandı ama mahkemeye götürülemeden öldü. Papalık üzerinde baskı kurarak boşanmayı gerçekleştirme girişimleri başarısız olduğu için, Wolsey'den sonra getirilen Thomas Cromwell meseleyi çözmek için ruban sınıfı karşıtı tavrıyla parlamento'ya yöneldi ve "Papa'nın Henry'ye yardımı reddetmesi sonucu çıkan ihtilaf, bütün yüzyıl boyunca laik otoritenin en dikkat çekici hamlesine yol açtı⁴³." Parlamento'nun desteğini alan VIII. Henry istediği yasanın sorunsuz biçimde kabul edilmesini sağlayacak ortamı hazırlamış oldu. Papalığın İngiltere'deki güçlerini ve nüfuzunu sınırlandıran ve İngiliz Reformunu getiren bir dizi yasa Parlamento'dan geçirildi. 1532'deki Annates (senelik mahsullerden Papa'ya verilecek hisse) karşıtı yasa (kralın baskısı boyunca askıda olmasına rağmen),

⁴³ J.M.Roberts, *age*, s. 318-319

Papa'ya dini gelirlerinin tehdit altında olduğunu açık bir uyarı mahiyetindeydi. 1532'de Cranmer, Canterbury Başpiskoposluğuna yükseltildi ve Papa'nın atanmasını onaylamasını takip eden Mayıs 1532'de Cranmer Henry'nin evliliğinin geçersiz olduğunu ilan etti. Bir hafta sonra Anne Boleyn taçlı bir kraliçeydi. artık. Luther'e kraliyet makamında yer vermeyi reddedip papa tarafından kendisine İnancın Koruyucusu ünvanı (İngiliz hükümdarları bu ünvanı hala taşımaktadır) verilmiş olan VIII. Henry, kaderin ilginç bir tezahürüyle Papalık'tan kopmanın eşiğine gelmişti. Papa aforozla karşılık verdi ve bunu da Henry'nin kararını yürürlüğe koyan Parlamento yasalarının Katolik Roma Kilisesinden ayrılması izledi. Başvuruları kısıtlayan bir yasa ile Roma'ya müracaatlar yasaklandı ve İngiltere'nin bir imparatorluk olduğu, topraklarının tümünde tam otoriteye sahip olan tek bir üstün kral tarafından yönetildiğine ve Roma'dan gelen hiçbir aforozun ya da değerlendirmenin geçerli olmadığı belirtildi. Ruhban sınıfını kontrol altına alan, veraset düzenleyen yasalarla birlikte 1534 yılında, "Anglicana Ecclesia" adıyla İngiltere Kilise'sinin tek yüce liderini kral olarak tanıyan bir yasa çıkarıldı. Papalık ve kral arasındaki ikilik Anglikan Kilisesi'nin kurulmasıyla artık kurumsal düzeyde de tamamlanmış oldu. Yaşanalar papazları, devlet memurlarını ve sadık kalmayı seçenleri zorladı, bunlar arasında 1535'te vatana ihanetten hüküm giyen ünlü Sir Thomas More da vardı. Kral Roma Kilise'sinden kopuşu bir sadakat testine dönüştürerek, Anglikan Kilisesi'nin meşruiyetine yönelecek sorguların önünde kraliyet otoritesini bir set olarak kullandı.

İngiliz Protestan Reformunun bir diğer sonucu da manastırlara ait toprakların ve malların parçalanıp satılması oldu. 1520lerde, Wolsey yeni kuruluşlarının masraflarını karşılayabilmek için bazı küçük manastır topluluklarını kapattı (Oxford ve Ipswich'de üniversiteleri vardı). 1535-6 yıllarında kanunla 200 kadar küçük manastıra, 1538-40 yıllarında da geriye kalan daha büyüklerine son verildi, böylece krallığın gelirleri bir kaç yıl içinde ikiye katlandı. "VIII. Henry'nin İrlanda ve Fransa'da savaşmak için gereksinim duyduğu para büyük oranda, İngiltere'nin Roma'daki Papalıktan kopması sonucu el konulan kilise topraklarının satılmasıyla karşılandı. Bu satış olmasaydı muhtemelen kral iflas ederdi⁴⁴." Kıta Avrupası'nda yaşanan Kilise çatlağı'nın ortaçağ temsil kurumlarını işlevsiz bırakmasına ve kralların gücü tek elde toplayabilecek fırsatı yakalamalarına yol açacaktı. Mutlakiyet rejiminin kendini daha fazla hissettirmeye

⁴⁴ E Merry E. Wiesner –Hanks; *age*, s. 139

başladığı bu dönemde, Anglikan Kilisesi reformunun, bir ortaçağ İngiliz kurumu olan Parlamento eliyle gerçekleştirilmesi reform sürecinin benzersiz bir siyasal örneğini oluşturdu. Roma Kilisesi'nin siyasal erk üzerindeki etkisi parlamento kanalıyla tasfiye edildi. Bu gelişmeyle birlikte benzer ortaçağ kurumları Kıta Avrupası'nda etkinliğini yitirirken, İngiliz parlamentosu yeniçağda varlığını sürdürmeye devam edecekti.

Henry'nin ikinci evliliği bir erkek varis için umutları artırdı. Ne yazık ki Anne Boleyn de bir kız çocuğu, Prenses Elizabeth'i dünyaya getirdi ve bir erkek çocuğu dünyaya getiremedi. Henry, (Thomas Cromwell'in yönettiği) neredeyse tamamı gerçek dışı olan ihanet suçlamalarıyla Anne'den kurtuldu ve Anne 1536'da idam edildi. 1537 yılında onun yerini alan Henry'nin üçüncü karısı Jane Seymour, en sonunda ona bir erkek çocuk doğurdu ki bu çocuk daha sonra VI. Edward olacaktı. Jane doğum yaptıktan 12 gün sonra, 1537'de loğusa yatağında öldü. Henry iki evlilik daha yaptı: Katherine Howard ile yaptığı evlilik 1542'de zina suçundan idam edildi ve son olarak Catherine Paar ile yaptığı evlilik 1548'de Henry'nin ölümüne kadar devam etti . Bu iki evlilikte de çocuğu olmayan Henry, tek erkek varis olarak üçüncü elışnden olan oğlu Edward'ı bıraktı⁴⁵. b.3) VI. EdwardBabası VIII. Henry'nin ölümü üzerine dokuz yaşındaki VI. Edward kral oldu ve Naiplik oluşturuldu. Zeka olarak erken olgunlaşmış olmasına rağmen (iyi derecede Yunanca ve Latince konuşurdu, tüm hükümdarlığının anılarını yazdı.), ne yazık ki, fiziksel olarak dinç değildi. Kısa hükümdarlığı, kendi pozisyonlarını güçlendirmek için Saltanat Vekil'ini kullanan soyluların hakimiyeti altında geçti⁴⁶.

1.2.3.VI. Edward

Döneme damgasını vuran hadise İngiltere'nin Protestan doktrini kabulü oldu. 1547'de VI. Edward'ın tahta geçmesiyle birlikte doktrin itibariyle de İngiltere Krallığı Protestanlığı ve Protestanlığın Calnivizm şeklini kabul etti. Calvinist olan Cranmer (İngiliz Kilisesi Başpiskoposu) ülkesinin dini politikasını biçimlendirmekteydi. Henry zamanında, İngiliz Katolik inançlarını tespit eden "6 madde kanunu" kaldırılmıştı. VI. Edward döneminde Rahiplerin evlenmesi ve ibadetin halk dili ile yazılmış "Prayer Book"'a göre yapılması ilan edildi. (1549) 1553'te daha aşırı eğilimdeki ikinci bir Prayer Book yayınlandı. Bu "Prayer Book"lar Anglikan kilisesine bağlı olanların pazar

⁴⁵<http://www.royal.gov.uk/HistoryoftheMonarchy/KingsandQueensofEngland/TheTudors/HenryVIII.aspx>

⁴⁶<http://www.royal.gov.uk/HistoryoftheMonarchy/KingsandQueensofEngland/TheTudors/EdwardVI.aspx>

günü ibadetlerini içeren kitaplardı. Neredeyse İngiliz Reformun ikinci dalgası gibi görülebilecek bu gelişmelerde Calvin önemli bir rol oynamıştır. Bu süreçte birçok Alman ve İtalyan Calvinistleri İngiltere'ye gidip iyi kabul gördüler⁴⁷.

1.2.4. Lady Jane Grey ve I. Mary

VI. Edward'ın hükümdarlığının son yıllarında, taht üzerindeki etkisini iyice arttırmış olan Northumberland Dükü, 1553'te VI. Edward'ı tüberkülozdan ölmeden önce, VIII. Henry'nin küçük yeğeni Lady Jane Grey'i varies olarak bırakması için ikna etmeyi başarmıştı. Nitekim Northumberland dükü oğlunu Lady Jane Grey ile evlendirerek that için hesaplar yapmaya girişmişti. Edward'ın ölümü üzerine Jane tahtın sorumluluğunu aldı Konsey onun bu iddiasını tanıdı. Buna rağmen, halk Aragonlu Catherine'in dini bütün bir Katolik olan diğer kızı Mary için bir araya geldi. Jane'in hükümdarlığı sadece dokuz gün sürdü ve sonra 1554'te kocasıyla birlikte idam edildi⁴⁸.

I.Mary İngiltere Krallığı'nın ilk Regnant Kraliçeydi (bir kralla evlenerek değil kendi saltanatını yöneten kraliçe) VIII. Henry'nin Aragonlu Catherine'le yapmış olduğu evlilikte doğan kızıydı. Parlamentonun1533'teki yasası onun meşru olmadığını ilan etmiş ve onu taht verasetinden çıkarmıştı. 1544'te hakkı iade edilmesine rağmen üvey kardeşi Edward ölümünde kısa bir süre önce onu bir kez daha verasetten çıkardı.

Mary Papalığın İngiltere'deki üstünlüğünü yeniden kurdu, Kilise Yüksek Başkanlığını kaldırdı, Katolik papazları ve dini kuralları yavaş yavaş tekrar sahneye çıkardı.Mary ayrıca ülkedeki dini değişikliği güvence altına almak için eski kâfirlik kurallarını tekrar canlandırdı; kâfirlik (Egemen olandan başka bir dine inanmanın itaatsizlik ve sadakatsizlik olduğuna inanma) hıyanet kadar dini ve sivil bir suç sayılıyordu.Bunun sonucu olarak, üç yıl içinde yaklaşık 300 Protestan kâfir yakıldı, seçkin Protestan rahipler hariç; Cranmer (eski baçpiskopos ve iki Common Prayer Kitabının yazarı), Latimer ve Ridley gibi. Bu kâfirler genelde fakir ve kendi kendini eğitmiş kişilerdendi. Mary'nin gözden düşmesinin dışında, bu muamele gösterdi ki insanlar Henry'nin hükümdarlığında kurulmuş bu Protestanlık için ölmeye hazırdı.

Mary'nin ülkedeki değişim süreci, manastırların kapatılmasından sonra satılan dini arazileri satın alan ve Mary'nin kendi rızalarıyla bu mülkleri iade etmeleri isteğini reddeden soyluların ve aristokratların çıkarları nedeniyle de kısıtlanmıştı. 37

⁴⁷Halil İnalıcık, *Rönesans Avrupası, Türkiye'nin Batı Medeniyetiyle Özdeşleşme Süreci*, s. 221

⁴⁸<http://www.royal.gov.uk/HistoryoftheMonarchy/KingsandQueensofEngland/TheTudors/Jane.aspx>

yaşındayken Mary evlenip çocuk sahibi olmayı diledi ve böylece kendi dini reformlarını ilerletecek Katolik bir veliaht bırakmayı ve üvey kardeşi Elizabeth'i direk tahta çıkmaktan alıkoymayı da. Mary'nin 1556'dan beri İspanya kralı olan Philip ile evlenme kararı pek beğeni toplamamıştı; Avam Kamarasındaki protestolar, Mary'yi harekete geçirdi ve Parlemanto'nun İngiltere Krallarıyla böyle bir dil kullanması âdeti olmadığını ve evliliğinde Tanrı'nın ona ilham ettiğini seçeceği cevabını verdi. Bu evlilik çocuk vermedi; Philip zamanının çoğunu ana karada geçirdi, İngiltere Yeni Dünya ticaretindeki İspanyol tekelleşmelerinden hiç pay alamadı ve İspanya ile ittifak İngiltere'yi Fransa ile savaşa sürükledi.

I. William zamanına dayanan ve İngiltere' nin Fransa'da artakalan son hakimiyeti olan Calais, 1558'de Fransızlar tarafından ele geçirilince memnuniyetsizlikler arttı. O yıldan sonra Mary, tacı üvey kardeşi Elizabeth'e bırakarak, devam eden hastalığı nedeniyle muhtemelen kanserden öldü⁴⁹.

1.2.5. I.Elizabeth

Son Tudor hükümdarı I. Elizabeth, VIII. Henry ve onun ikinci karısı Anne Boleyn'in kızı olarak 7 Eylül 1533'te Greenwich'te doğdu. 1537'de üvey kardeşi Edward doğduğunda tahta çıkma şansı çok aza inmişti. Katolik üvey kızkardeşi Prenses Mary'den sonra üçüncü sıradaydı. Aslında Katolikler onu hiç bir zaman meşru Kabul etmemişlerdi ve 1554'te Kraliçe Mary'ye karşı başarısız isyan sonrasında infaz edilmekten kılpayı kurtulmuştu. Elizabeth, üvey kızkardeşinin Kasım 1558'de ölümünün ardından tahta çıktı. İngiliz kraliyeti kendi tarihçesinde Elizabeth'i "Çok iyi eğitim almıştı (altı dili akıcı bir şekilde konuşuyordu), anne babasından gelen zeka, kararlılık ve muhakeme gücüne sahipti." sözleriyle anlatmaktadır.

I. Elizabeth hanedan hesaplarının, veraset diplomasisin hesaplarının çok ötesinde beklenmedik bir sonucun ismiydi. Tıpkı annesi Anne Boleyn'in babası VIII. Henry ile evliliğini mümkün kılan İngiltere'deki Kilise çatlağı kadar ilginç bir şekilde iktidara uzanmıştı. Aslında iktidarı İngiltere'de Protestan inancın ne denli hızla yerini sağlamlaştırdığının bir kanıtıydı. Bu bakış açısıyla VII. Henry'nin kurduğu Anglikan kilisesiyle somutlaşan İngiliz Protestanlığının, siyaseten en büyük eseri idi. "V. Charles, 1554'te oğlu II. Philip'i İngiltere'deki Katolik Mary Tudor ile evlendirerek , ;İspanya,

⁴⁹ <http://www.royal.gov.uk/HistoryoftheMonarchy/KingsandQueensofEngland/TheTudors/MaryI.aspx>

Hollanda ve İngiltere'yi büyük bir Hristiyan deniz ittifakı dahilinde birleştirmeyi umuyordu. Fakat Mary öldü. (İngilizler Philip'in Mary ile evlenmemesi için çabalıyordu ve protestan I. Elizabeth (1558-1603) tahta çıktı⁵⁰.”

Elizabeth'in olası bir halefi olması nedeniyle Mary, 19 yılını Elizabeth'in mahkûmu olarak geçirdi; çünkü Mary isyanın ve 1586'daki Babington Komplosu gibi olası suikast komplolarının odak noktasıydı. Mary, II. Philip gibi potansiyel istilacılar için de kışkırtıcı bir unsurdu. 1586'da Mary'ye yazdığı bir mektupta Elizabeth ”Sen benim hayatımı almayı ve krallığımı mahvetmeyi planladın. Ben sana karşı asla bu kadar haşin olmadım.” diye yazıyordu. Elizabeth'in esaslı bir eyleme geçmekteki isteksizliğine karşın Parlatentonun ve danışmanlarının ısrarı üzerine Mary yargılandı, suçlu bulundu ve 1587'de idam edildi⁵¹. “Virgin” (bakire) lakabı I. Elizabeth'i övmek için kullanılan tabirlerden yalnızca biriydi. Bunun yanı sıra, “Gloriana” (muzaffer kadın) ve “Good Queen Bess” gibi isimlerle de anılmaktaydı. Virgin lakabı Kraliçe'nin evlenmeyişine vurgu yapan bir sıfattı. “Elizabeth asla evlenmemeyi seçti. Eğer seçmiş olsaydı, yabancı bir prens İngiltere'yi kendi çıkarlarına uygun dış politikalara sürükleyebilirdi (Kızkardeşi Mary'nin İspanol Philip ile evliliğinde olduğu gibi) ve yurttaşlarından biriyle evlenmek de Kraliçeyi ayrılıkçı iç çatışmalara çekebilirdi. Elizabeth evlilik beklentilerini dış ve iç siyasette politik bir araç olarak kullandı.” açıklaması resmi İngiliz tarih tezinde yerini almıştı. Farklı bir bakış açısıyla konuya yaklaştığımızda, hanedan evliliklerini diplomatik bir araç olarak VII. Henry'den itibaren itinayla kullanmaya çalışan hanedanın bu politika da pek de başarılı olamadığı ve evliliklerin boşanmalar ve idamlarla pek çok kez sonuçlandığı o dönemin bir gerçeğiydi. Aslında hanedanın evlilikler stratejisinin en önemli sonucu 1603 yılında Stuart hanedanıyla kurulmuş bağ vesilesiyle İngiltere-İskoçya birleşmesiydi⁵². 45 yıllık hükümdarlığı genellikle İngiliz tarihinin en şanlı zamanlarından biri kabul edilir. Britanya krallığının “Denizler imparatorluğu”na dönüşmesinin temellerini özellikle bu dönem içersinde görmek mümkündür. “Long live The Queen” (Yaşasın Kraliçe!) sözü gerçekleşmiş, yaklaşık 4 asır sürecek İngiltere deniz imparatorluğu Kraliçe Elizabeth'in mirası üzerinde inşa edilmişti. Bu dönem boyunca sağlam bir İngiltere Kilisesi kuruldu.

⁵⁰ William Woodruff; *Modern Dünya Tarihi, /A Concise History of the Modern History*, Pozitif Yayınları, İstanbul 2010, s.49

⁵¹ <http://www.royal.gov.uk/HistoryoftheMonarchy/KingsandQueensofEngland/TheTudors/ElizabethI.aspx>

⁵² <http://www.royal.gov.uk/HistoryoftheMonarchy/KingsandQueensofEngland/TheTudors/ElizabethI.aspx>

Kilisenin doktrinleri Katolikliği ve Protestanlığı uzlaştıran 1563'teki 39 maddesi zeminine oturtularak, doktriner eksiklik kapatılmaya çalışıldı.

Elizabeth egemenliğinin ilk yıllarında Kıta Avrupası'ndaki din ve hanedan savaşlarına müdahil olmadı; ancak İspanya'nın Hollanda'daki faaliyetleri nedeniyle, 1580'lerden sonra bu tutumu sürdürmek mümkün olmadı. Elizabeth'in kara birlikleri ve denizdeki gemileri için parlamentodan hem borç hem de vergi toplama izni alması gerekiyordu. Parlamento sadece hükümdar istediği zaman toplanıyordu; Elizabeth kırk beş yıllık egemenliğinde parlamentoyu on üç kez toplantıya çağırdı. Ancak parlamentonun rolünün bu yolla arttırılmasına karşı çıkıyordu ve bu yüzden birkaç kez bazı Avam Kamarası üyelerini hıyanet olarak nitelediği sözlerinden dolayı hapse attırdı. Elizabeth, babası ve büyükbabasının yaptığı gibi, küçük bir danışmanlar grubuyla yönetmeyi yeğliyordu⁵³. Elizabeth'in hükümdarlığı özellikle Amerika'ya Francis Drake, Walter Raleigh ve Humphrey Gilbert'inkilerin de dahil olduğu pek çok cesur keşif gezilerine de tanık oldu. "Walter Raleigh, bir çeşit deniz emperyalizminin teorisyeni olarak, " denize hakim olan ticarete de hükmeder; ticarete hakim olan ise dünya zenginliklerine hükmeder yani dünyaya hakim olur." görüşünü bir yerde İngiltere'nin rotasını oluşturacak sözlerle vurguluyordu. Raleigh, sözlerinin arkasında durarak 1584'te Amerika'nın Atlantik kıyılarına ulaştı ve bu eldeğmemiş toprakları Kraliçesi Elizabeth'in onuruna Virginia adıyla ilk sömürgeyi(koloniye) kurdu." (s.155, Yrd. Doç. Dr. A. Kürşat Gökçaya,Cemil Cahit Yeşilbursa,Yeni ve YakınÇağ Tarihi, Siyasal Yayınevi, Ankara,2010) Elizabeth'in 1599'da Doğu Hindistan Şirketini kurarak tanıdığı bu keşif gezileri, İngiltere'yi kolonileşme ve ticareti yayma çağına hazırladı. Deniz'in Haydutları, Deniz'in köpekleri ya da daha bilinen bir isimle Korsanlar, Kraliçe'den aldıkları yetki belgesiyle artık okyanuslara yelken açmaktaydılar.

İngiltere donanmasının hızla güçlendirilmeye çalışıldığı ve bu konuda ciddi masrafların yapıldığı bir dönemdi. Katolik bir İngiltere'yi stratejik hedef olarak Kabul etmiş İspanya Kralı ile çağdaşları arasında ürkütücü bir nam kazanmış olan İspanyol Armadası tehdidi, biraraya gelince donanmaya verilen önem açıklığa kavuşmaktadır. Bu iki devlet 1588 yılında bir deniz savaşında karşı karşıya geldiler. Gravelines Savaşı olarak bilinen muharebe Manş Denizi'nde, Calais'in hemen üstünde meydana geldi. İspanyol Armadası'nın kat'i yenilgisiyle sonuçlanan savaş İngiltere'ye yönelik İspanyol

⁵³ Merry E.Wiesner –Hanks; *age*, s.139

istila planlarını sona erdirdiği gibi, İngiltere'ye açık denizlerde üstünlük sağladı. "Lord Howard'ın bir baskın niteliğinde gerçekleştirdiği ve en kötü sekiz gemisini seçip ateş gemisine çevirmesi, İngiliz tarihinin en kârlı askeri harcaması kabul edilir⁵⁴." sözleri Dönemin en büyük deniz gücüne karşı kazanılan zaferin müstehzi bir açıklamasıdır. Savaşın nasıl kazanıldığına dair İngiliz Kaptan Nicholas Gorgas "Onlardan daha süratli oluşumuz, çevikliğimiz... İspanyol gemilerinden daha fazla top taşımamız... onların tek bir atışına karşı toplarımızı iki kez ateşlememiz..."⁵⁵ sözleriyle İngilizlerin bu deniz savaşındaki avantajlarını sıralar. Genel bir bakış açısı sunmamız gerekirse; İspanyol donanmasının Parma Dükü'nün emrindeki orduyla buluşmasındaki aksaklık ve okyanusların güçlü fakat görece hantal gemileri olan Kadırgaların, savaş anında kuzey akıntılarıyla düştükleri zor durumun bir neticesi şeklinde değerlendirilmektedir.

Elizabeth Kıta Avrupası'ndaki savaşlardan elinden geldiğince uzak durmaya çalıştı; ancak onun askeri önlem alma isteksizliği İrlanda için geçerli değildi. İngiliz kralları 12. Yüzyıldan beri İrlanda üzerinde egemenlik hakları olduğunu ileri sürmüşlerdi ve İngiliz soylularına İrlanda'da toprak vererek, huzursuzluk ve isyan dönemlerinde askeri müdahalelerde bulunarak iddialarını destekliyorlardı. 15. Yüzyılın ortalarında İrlanda'nın tamamını İngiliz egemenliğine sokma çabaları çok masraflı olmaya başladı. İrlanda gayri resmi olarak ikiye bölündü: Dublin'in etrafındaki Pale adı verilen ve İngiliz bir vali tarafından yönetilen bölge ile Anglo-İrlandalı ve Kelt beyler tarafından yönetilen İrlanda'nın geri kalan kısmı. İngiliz egemenliğine karşı birçok isyan düzenlendi: 1530'larda onuncu Kildare beyi Thomas Fitzgerald isimli bir Anglo-İrlandalı soylunun önderliğini yaptığı isyan; 1560'larla 1580'ler arasında güneydeki Munster vilayetinde çıkan ve Desmond beyleri tarafından yönetilen isyanlar; 1590'larda üçüncü Tyrone beyi Hugh O'Neill'in liderliğindeki isyan. Bu isyanlara Protestan Reformu'na karşı çıkan Anglo-İrlandalılar ile Kelt İrlandalıların silahlı muhalefeti de eklenince İngilizler üzerindeki baskı giderek artmaya başladı. İngiliz içtihat hukuku yavaş yavaş İrlanda'da uygulanmaya başladı ve en İngilizleşmiş ve en varlıklı bölge olarak Dublin ortaya çıktı. İrlanda'daki İngiliz yetkililer, özellikle de barbar, pagan, "vahşi" ve "hayvansı" olarak niteledikleri Kelt İrlandalılara karşı sık sık şiddet kullanılmasını tavsiye ediyorlardı. İngiliz ordusu, Desmond'un başlattığı isyanlar

⁵⁴ Christer Jörgensen Michael Pavkovics Rob Rice Frederick Schneid Chriss Scott; *Dünya Savaş Tarihi II*, s.230

⁵⁵ Christer Jörgensen Michael Pavkovics Rob Rice Frederick Schneid Chriss Scott, *age*, s.236

sırasında köyleri ve ürünleri yakmak gibi taktikler kullandı; 1580'lerde açlık ve hastalık yüzünden Munster vilayetinde nüfusun muhtemelen üçte biri öldü. İrlandalı Katoliklerin toprakları Protestan İngiliz ve İskoç toprak sahiplerine verilince İrlanda'da plantasyonlar ortaya çıktı. İngiltere'den, Galler'den ve İskoçya'dan yerleşimciler getirildi; ancak bunların sayıları hiçbir zaman İngiliz krallığının istediği kadar yüksek olmadı. Dahası bu kişiler etraflarındaki İrlandalılardan İngiltere'nin istediği kadar uzak yaşamıyorlardı. Tyrone'un isyanından sonra, İngiliz egemenliğine en şiddetli direnişin gerçekleştiği kuzeydeki Ulster vilayetinde çok büyük bir plantasyon kuruldu. 1640'a gelindiğinde Ulster'da, çoğu Protestan İskoçlar'dan oluşan yaklaşık 40.000 çiftçi yaşıyordu. İngiliz sömürgeciliği böylece Katoliklerle Protestanlar arasında günümüze kadar devam eden karşılıklı nefret ve şiddet tohumlarını ekti⁵⁶.

Dönemin ekonomik panoramasına baktığımızda; kamu harcamalarında sıkı kontrolünü sürdürse de Elizabeth'in varislerine büyük borçlar bıraktığı dile getirilmektedir. Elizabeth hükümdarlığındaki savaşların (o zamanın parasıyla) 5 milyon Sterlin'den fazla maliyeti olduğu tahmin ediliyor ki kraliyet gelirleri ile denkleşmiyordu. Örneğin, 1588'de Elizabeth'in yıllık toplam geliri 392,000 Sterlin kadardı. Ekonomik kısıtlamalar ve uzun süren savaşlara rağmen 1588'den sonra Parlamento o kadar sık toplanmadı. Elizabeth zamanında Avam Kamarasında sadece 16 koltuk vardı ve bunların beşi 1588-1601 yılları arasındaydı. Yasaları veto hakkını serbestçe kullanmakla beraber, Elizabeth sürtüşmelerden kaçındı ve Parlamentonun anayasal konumunu ve haklarını tanımlamaya kalkışmadı⁵⁷.

Elizabeth'in İngiltere'si ve İngiltere'nin Elizabeth'i Tarih başarısız olmuş krallarla dolu. Birçoğu, tarih kitaplarında bir sayfa yer bile işgal etmiyor. Bazıları beceriksizliklerinin kurbanı bazıları ise talihlerinin. Ama öyle hükümdarlar da vardır ki her köşeye namını duyurur; ya birer reformisttirler ya da birer devrimci. Ama I.Elizabeth'i buradaki hiçbir sınıfa oturtamıyoruz⁵⁸.

Onun politikalarının ayırt edici özelliği ise soğukkanlı oluşu ve muhafazakar duruşudur. Johnson'ın dediklerine bir kulak verelim: Onun politikaları, VII. Henry eğilimleri doğrultusunda şekillenmiştir. Eğer sakınabiliyorsa savaşa girmemek ve

⁵⁶ Merry E.Wiesner –Hanks; *age*, s.139-141

⁵⁷ <http://www.royal.gov.uk/HistoryoftheMonarchy/KingsandQueensofEngland/TheTudors/ElizabethI.aspx>

⁵⁸ Ramazan Hakkı Öztan; 'Çağa İsmi Veren Kadın: I. Elizabeth', <http://www.iekaum.hacettepe.edu.tr/pdf>, s.1-7

cimrilik derecesine varan bir tutumluluk . İşte bu politikalarla I. Elizabeth, İngiltere'nin belki de en çok sevilen, tanınan ve takdir edilen hükümdarı olma yolunda ilerleyecek ve Büyük Britanya'nın en parlak devirlerine ulaşmasında en etkili bir isim olmuştur. Hem de bir kadın olarak.

İngiliz Reformu'nu takip eden dönemlerde dini ve siyasi sahalarda yaşanan gelişmeler ışığında artık dini dogmaların sorgulanmasıyla birlikte, milli egemenlik fikrinin ve kıta Avrupası'nın İngiltere üzerindeki nüfuzunun tartışmaya açılmasıyla işler bir hayli karmaşık bir hal aldı⁵⁹. Bu İngiltere için bir bakıma dönüm noktasıydı ve dümenin başına I. Elizabeth geçmişti artık: Ya Fransa'da olduğu gibi daha henüz filizlenen bir krallık, 40 yıl sürecek olan mezhep savaşlarının başlamasıyla birlikte korkunun ve yıkımın hüküm sürdüğü bir ülke olacak⁶⁰, ya da ülkedeki huzur ortamının sağlanması yönünde adımlar atıp ülkesini düzlüğe ulaştıracaktı Elizabeth.

1558 Kasımı'nda Londra sokaklarında, Parlamento kararının hemen akabinde “Tanrı Kraliçeyi korusun” naraları yükselir. I. Elizabeth'in ne meşruluğunu tartışan vardır ne de bir kadın oluşunu. Halk bağına basar Kraliçeyi. Yeni bir hükümdar yeni bir umut demektir onlar için. Belki de sefaletten, açlıktan, ölüm korkusundan kurtuluş...

I. Elizabeth katolikliğe ve protestanlığa yönelik aldığı hayati kararlarda hiçbir zaman kız kardeşi Mary'nin hatalarına düşmedi. Mesela, tahta oturduğunda katolik taraftarlarını endişeye düşürecek kadar önemli olan danışman atamalarında gayet tedbirliydi: kız kardeşinin on bir danışmanını görevden almadı ve mezhep eşitliğini sağlamak amacıyla sekiz tane, protestanlığa meyilli danışman daha görevlendirdi⁶¹. Halbuki, Elizabeth'in protestanlığa duyduğu yakınlık aşıkardı ve İngiliz Reformunu destekliyordu çünkü küçüklüğünden beri öyle eğitilmişti. Ama hedeflerine adım adım, kimseyi kuşkulandırmadan ulaşmak daha mantıklıydı.

Ülkenin gidişatında önemli bir karar daha aldı Elizabeth. Dini sürtüşmelerden ötürü sürgüne gönderilen veya hapsedilen herkese yeniden özgürlüklerini bahsetti. Elizabeth'in derdi kendi ülkesinin topraklarıydı henüz. İskoçya'ya hiç karışmadı. Onun için önemli olan mesele mezhepler arasındaki kavgalardı. Bir adım daha attı ve biraz

⁵⁹ Mangan, Michael; *A Preface to Shakespeare's Comedies 1594 – 1603*, Singapore: Longman, s.2

⁶⁰ David, Hume; *The History of England IV*, USA: Liberty Classics, 1983,s.52; Ramazan Hakkı Öztan; ‘Çağa İsmi Verilen Kadın: I. Elizabeth’, <http://www.iekaum.hacettepe.edu.tr/cagaisminiveren.pdf>, s.2

⁶¹ David, Hume. *Age*, s.48; Ramazan Hakkı Öztan; *agm*, s.3

kendi mezhebine gözyummuş olsa da, ülkedeki kiliselerde rahiplerin ateşli vaazlar verip halkı galeyana getirmelerine engel olacak bir bildiri yayımladı.

Kendi topraklarında işleri yoluna koymaya devam etti Elizabeth. Şimdi de karşısında erkek egemen bir bürokrasi vardı. Taviz verseydi eğer belliydi ki Kraliçe birçok bürokratin elinde bir piyon olacaktı sadece. Ama niyetini göstermekte gecikmedi. Derdi, diğer tüm Tudor'lar gibi, herkesin haddini bilmesini sağlamaktı. Toplumda belli bir düzen hakimdi ve o tanrıdan aldığı yetkisini kimseye kaptırma niyetinde değildi: sağlam bir toplum düzeni öngörüyordu, sınıfa, dereceye ve rütbeye dayalı⁶². Elizabeth bir kraliçeydi, bir kadın... Evlilik tekliflerinin ardı arkası da kesilmiyordu üstelik. Ama o evliliği dahi politikanın bir aracı konumuna indirgedi çünkü o İngiltere'yle evliydi. Taliplilerden biri de meşhur İspanya kralı II. Philip'tir. Daha önce kız kardeşi Mary'yle evlenen kral, yeniden İngiltere'yi kontrolü altına almak istemektedir şimdi. Ama Elizabeth çetin cevizdir. Elizabeth tahta geçince hemen yollar elçilerini saraya ama nafiye⁶³.

Elizabeth'in gayesi bellidir. İrlanda ticaret yolunun kazançlarını kendi hesabına çevirmek ve İspanya'yı bu gelirden mahrum etmek⁶⁴. 1500'lü yıllardan beri denizlerde giderek artan bir rekabet yaşanmaktadır. Yeni Dünya pastasından İngiltere'de bir pay alma çabasıdır artık. Kraliçe hem savaş gemileri inşa ettirmektedir tersanelerde, hem de özel kuruluşları teşvik eder ticaret filoları oluştursunlar diye⁶⁵ Elizabeth ve Philip arasındaki özel ilişkiler artık yavaş yavaş artan bir çıkar çatışmasına dönmüştür.

Büyük İspanyol Armada'sının hazırlıkları kulaklara çalındığında, herkes tetikte beklemeye başlar. Philip için İngiltere ufak bir lokmadır. Öyle hesaplar. Aslında, Elizabeth de güç dengesizliğinin farkındadır. Philip'i şaşırtan Ahmet Refik'in dediği gibi Londra'daki en fakir kişinin bile ülke savunması için her şeyi feda etme isteğidir. Philip'in karşısında artık yekvücut olmuş bir millet vardır. Böyle de olunca, şansın da yardımıyla Armada İngiltere iklimine mağlup olur. Breslow'un dediği gibi, '88 yılı ölümsüzdür İngilizler için artık. Protestan İngiltere, ilk zaferini kazanmıştır. İspanya'da

⁶² Mangan, Michael; *age*, s.3

⁶³ David, Hume; *age*, s.5; Ramazan Hakkı Öztan; *agm*, s.4

⁶⁴ Silke, John J. Kinsale: *The Spanish Intervention in Ireland at the End of the Elizabethan Wars*. New York: Fordham University Press, 1970,s.77; Ramazan Hakkı Öztan; *agm*, s.6

⁶⁵ David, Hume.; *age*, s.48; Ramazan Hakkı Öztan; *age*, s.4

ise şaşkınlık hakimdir. Tanrının yolundan sapmışlar nasıl olur da galip gelmiştir? Günah keçisi bulmakta pek zorlanmazlar: suçlu, aralarında barınan Mağribilerdir⁶⁶.

Bilindiği gibi dini, ekonomik ve dış dünyada olan gelişmeler yalnızca ilgilendirmiyordu I. Elizabeth'i. Onun gücünü bir bakıma erozyona uğratan bir iç politika meselesi de vardı: İskoç kraliçesi katolik Mary. Bitmek tükenmek bilmeyen komplolar, teoriler, suikast iddiaları ve entrikalarla çevrelenen Elizabeth, sadık bakanı Walshingham'ın yönetiminde olan bir gizli servis birimini de harekete geçirir: Elizabeth'in eli artık her yere ulaşmaktadır çünkü onun artık katoliklerden gelen suikast tehditleri karşısında bir casus ordusu vardır. Kishlansky'nin dediği gibi, resimlerinde göz ve kulak desenli elbiselerle boy göstermesi artık çok manidardır. Ve sonunda 1587 de vatana ihanet suçundan dolayı idam edilir Mary.

Bir Kadın Olarak I. Elizabeth 16. yy.da bir kadın olmanın zorlukları... Erkek egemen bir toplumun yönetim merkezinde bir kadın tahta kurulmuş şans eseri. I. Mary sonrası kimse umursamaz kim geçiyor tahta diye. Hatta, Mary tahta geçtiğinde, bu durumu eleştiri yağmuruna tutan protestanlar inzivaya çekilir, sesleri çıkmaz olur, Elizabeth tacı başına geçirdiğinde. Susan Doran'a göre Elizabeth'in bu kadar uzun müddet hükümlan olup ve başarılı olmasının altında yatan sebep, Elizabeth'in bir kadın olarak 'erkeklerin dünyasında' görevini yerine getirebilme kabiliyetidir. Doran'a göre buradaki diğer önemli sebep ise Elizabeth'in yerine geçebilecek olan kişinin de bir kadın olmasıdır: İskoç Mary. Böyle olunca ne Katolikler uğraşır bu meseleyle ne de protestanlar. Ve John Calvin'in yazdığı bir mektuba atıfta bulunur.

Doran. Calvin ülkeleri kadınların yönetmesinin olağan karşılanabileceğini, bunun istisnai durumlarda tanrının kasıtlı olarak yaptığı bir tercih olduğunu ve bu gibi örneklere İncil'de rastladığımızı söyler. Güç, çıkar ve ihtiras kavgalarını yönlendiren, yöneten ve İngiltere'nin geleceği için herhangi bir şeyden çekinmeyen bir kadındır Elizabeth. Danışmanlarının nüfuzu altında ezilmemiş, aksine onları çok başarılı bir biçimde kullanmış bir kadın. Calvin mantığıyla söylersek, Elizabeth çağının insanları anlar, tanrı isteyince, bir kadının da yürütebileceğini devlet gemisini.

Şurası kesindir ki çok az İngiliz hükümdarı böyle şartlar altında tahta geçmiş ve neredeyse hiçbiri onun kadar devlet işlerinde böyle bir başarı yakalamamıştır⁶⁷. Mezhep çatışmalarındaki tutumu, politikalarındaki manevra kabiliyeti ve yönetenle yönetilen

⁶⁶ David, Hume; *age*. s.271; Ramazan Hakkı Öztan; *agm*, s.5

⁶⁷ David, Hume. *age*, s.352; Ramazan Hakkı Öztan; *age*, s.5

arasında kurmayı becerdiği denge İngiltere'yi İngiltere yapmıştır. Bundandır ki tarihçiler o döneme, Elizabeth çağı ismini vermişlerdir. Michael Mangan'a göre özellikle 1590'lar sonrası dönemde İngiltere çok önemli değişimler yaşadı. Elizabeth dönemi sadece İngiltere'nin milli bilincini şekillendirmekle kalmadı, ayrıca Avrupa siyasi haritasını da değiştirmiş oldu⁶⁸.

Tahta çıkış tarihi yaklaşık iki yüz yıl boyunca İngiliz halkı tarafından ulusal bayram olarak kutlanan Kraliçe I. Elizabeth, 24 Mart 1603 yılında, Richmand Sarayı'nda öldü. Elizabeth'in 1603 yılında ölmesiyle James, İskoçya'nın yanı sıra, İngiltere ve İrlanda kralı oldu. Son olarak James'i tahta taşıyan hadisenin kısa bir özetiyle Tudor Hanedanı'nın noktalanıp, İngiltere- İskoçya birliğinin sağlanmasına giden sürecin temelinde yatan tarihi arka planı sunarak bu bölümü bitireceğiz. "1542 yılında ölen İskoç Kralı V. James'in bir haftalık kızı Mary derhal kraliçe ilan edilmiş, ülkeyi ise kraliyet konseyi yönetiyordu. Mary çocukluğunun büyük bir bölümünü Fransa'da annesi Marie de Guise'in yanında geçirdi ve Fransa veliahdı ile evlendi. Veliaht genç yaşta ölünce Mary 1561 yılında İskoçya'ya döndü. Bu arada İskoçya Protestan olmuştu; Mary'nin İskoçyalı bir Katolik olan kuzeni Lord Darnley ile evlenmesi ve Katolik Fransa'yı desteklediğini düşünmeleri güçlü Protestan soyluların ona muhalefet etmesine yol açtı. İlk isyan bastırıldı; ama bu arada Mary, Darnley'den bir erkek çocuk doğurmasına karşın ondan nefret etmeye başladı. Bir suikaste kurban giden Darnley'nin öldürülmesinde Mary'nin parmağı olduğu ileri sürüldü (Mary suikastçilerin başıyla evlenmişti) ve 1567 yılında tahttan inmek zorunda kalarak tahtı henüz bir bebek olan oğlu James'e terk etti. Mary arkasından İngiltere'ye kaçtı ve burada Elizabeth tarafından hapse atıldı; çünkü Elizabeth'ten sonra İngiltere tahtının birinci vârisiydi ve Elizabeth haklı olarak, kendisini devirmeye yönelik Katolik planlarının merkezinde Mary'nin de olacağından kaygılanıyordu. Elizabeth'in halası Margaret, Mary'nin büyükannesiydi. Bir yaşındaki James, Protestan danışmanlar tarafından büyütüldü ve oğlunu bir daha hiç göremeyen Mary 1587 yılında ihanet suçlamasıyla idam edildi. Elizabeth'in 1603 yılında ölmesiyle James, İskoçya'nın yanı sıra, İngiltere ve İrlanda kralı oldu⁶⁹."

⁶⁸ Mangan, Michael; *age*, s.3; Ramazan Hakkı Öztan; *agm*, s.6

⁶⁹ E Merry E. Wiesner –Hanks; *age*, s.142

İKİNCİ BÖLÜM

2. 17. YÜZYILDA AVRUPA: 30 YIL SAVAŞLARI ve İNGİLİZ İÇ SAVAŞI

İngiltere tarihinin yaklaşık iki yüzyılının siyasi tarihine ana hatlarıyla değindiğimiz I. Bölümün ardından, Avrupa Kıtası'nda 17. yüzyılın ilk yarısına damgasını vuran “Otuz Yıl Savaşı” ve devamında ortaya çıkan Westphalia düzenine değinerek, kıta için genel bir görünüm sunmaya çalışacağız. Bu bölümün ikinci kısmında ise 1649 İngiliz İç Savaşı (İsyanı)'na değinerek Kıta'dan, tekrar Britanya Adalarına yönelmiş olacağız.

2.1. Otuz Yıl Savaşı (1618-1648) ve Westphalia Düzeni

Avrupa kıtasına yayılarak kıta içi coğrafi bir genişlik kazanan Otuz Yıl Savaşı, Avrupa kilise çatlağının neden olduğu son savaş olarak görüldüğü gibi mutlakiyetçi çağın kendi düzenini Kıta'ya yerleştirmesinde önemli bir yer edinmiştir. Savaşların neredeyse bütün Avrupa'ya yayılan niteliği, genellikle kıta dışında yaşanacak sömürge savaşlarından ayrılan bir yönüdür. Otuz Yıl Savaşları, kimi tarihçilere göre de din savaşlarının 17.yüzyıla uzanışı ve reform kaynaklı çatışmanın son halkasıdır.

11. yüzyılla-13.yüzyıllar arasında Avrupa'da birleştirici bir olgu olarak Haçlı Savaşları'nı görmemiz mümkündür. Zira “öteki” vurgusu, “biz” vurgusunu biçimlendiren, güçlendiren ve zaman zaman da tanımlayan bir söylem bütünü ortaya koymaktadır. Söz konusu dönemde; Katolik Kilise'si siyasal yapıları “ortak düşman”- “öteki-” karşısında birleştiren bir unsur olarak karşımıza çıkar. 1492 olarak tarihlenen İspanya'daki “reconquista” (yeniden fetih) hareketi, bu konuda önemli bir olgusal dönüşümü işaret etmektedir. Kudüs'ü geri almak için yapılan seferler artık son bulmuş ve kıtanın kendi içine dönüşüyle, Müslüman ve Yahudileri, İber yarımadasından çıkarmak için savaş, tecrid ve ihraç süreçleri işletilmiştir. Bu tarihler aynı zamanda İspanyol ve Portekizlilerin Okyanuslara açılma dönemleriyle de eş zamanlı gerçekleşmektedir. 1492 yılında Aragonlu Ferdinand ile Kastilyalı Isabel 2 Ocak'ta Müslümanların İber'deki son kalesi olan Gırnata kentine daha önce varılan teslim anlaşmasıyla girdiler. Aynı yıl Kolomb Amerika Kıtası'nı keşfetti. Fetih, ülkeden çıkarma ve keşif süreçlerinin iç içe geçtiği, bu dönemle ilgili Lewis 1492 için “annus

mirabilis” (şaşırtıcı olaylar yılı) ifadesini kullanır⁷⁰. Hristiyan Avrupa, İber yarımadasında yeniden fetih, ihraç ve keşifle yeni asra girerken, Hristiyan öğretilerinde Roma Kilise’sinin yorumunun dışına çıkarak yeniden keşif, Kilise’nin siyasal otoritesine karşı ihraç ve mutlakiyetçi krallıkların siyasal mekanizmayı kuşatacakları fetihler gözlenecekti. 15.yüzyıl sonunda Avrupa’yı biçimlendirecek, dinsel cemaat örgüsünü yeniden kodlayacak ve dinsel yapıdaki dönüşümle birlikte siyasal yapıları kökten etkileyecek üç isim doğdu. Alman Martin Luther, İsviçre’li Huldrych Zwingli ve Fransız Jean Calvin 15.asrın son çeyreğinde dünyaya gemişlerdi ve öğretilerini oluşturup yaymanın yanı sıra Kilise otoritesine karşı mücadeleyi başlatma fırsatını da bulmuşlardı. 16.yüzyılın ilk yarısının sahne olduğu bu reformist sürecin tohumları, Avrupa’yı bir asır öncesinden farklı bir hüvviyete kısa zamanda büründürecekti. Matbaa ve barut, dönemin denklemi içinde yerini almış iki önemli gelişime olarak karşımıza çıkacaklardır. Matbaa Kilise’nin öğretilerini, barut Kilise’nin siyasal otoriteyle tesis ettiği ilişkiyi temelden sarsan önemli silahlardı.

Reform olgusu, beraberinde Avrupa’ya yüz yıldan fazla süren din savaşları getirmiştir. “Bu savaşların ilk raundu olarak adlandırabileceğimiz 1529-1555 arası dönemde İsviçre ve Almanya’daki Zwingli ve Luther taraftarları ile Katolikler savaştı; 1560-1609 yıllarını kapsayan ikinci rauntta Fransa ve Hollanda’daki Katoliklerle Kalvenci’ler savaştı; üçüncü raunt olan 1618-1648 yılları arasındaki Otuz Yıl Savaşlarında ise neredeyse tüm Avrupa savaştı. Bütün bu savaşlar, dini sorunların yanı sıra siyasete ve hanedana ilişkin sorunları da içeriyordu⁷¹.” Din’in hanedan ve iktidar ilişkileriyle yüzyıllarca iç içe geçen yapısı bunun aksinin olamayacağını bir göstergesiydi. Zwingli’nin reform taleplerinin yanı sıra özellikle Papalık ve Fransa’nın paralı asker kaynağı olarak gördüğü İsviçre kantonları (13 kantonlu gevşek bir konfederasyon mahiyetindeydiler)’nda “altın karşılığında kan ticareti” olarak adlandırdığı paralı askerlik uygulamalarına da karşı çıkmaktaydı. Bu örnek, silahlı güç-devlet-din-kilise aktörlerinin yapısal etkileşimini vurguladığı gibi, reformist taleplerin sadece Kilise’nin uygulamalarına değil, Kilise-İktidar ilişkileri ve İktidar-Ordu ilişkilerini de hedef aldığının kanıtıydı. Devam eden yüzyıllarda Avrupa’da askerlik-

⁷⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Bernard Lewis; *Çatışan Kültürler- Keşifler Çağında Hristiyanlar Müslümanlar Yahudiler*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2010

⁷¹ Merry E.Wiesner –Hanks; *age*, s.251

vatandaşlık görevi uygulamalarında, bu kırılmanın tesirinin olmadığını söylemek ne kadar mümkündür? Tabiat kadar iktidar olgusu da boşluk kabul etmez.

1529-1555 yılları arasında İsviçre ve Almanya'daki Katolik-Protestan çatışmaları 1555 Augsburg Barışı'yla sona erdi. Bu antlaşmaya göre sayıları 100'ün üstünde olan Alman prensleri, Katoliklik ve Lütercilik arasında istediği tercihi yapabilecekti. Anlaşmanın fiilen uygulaması pek mümkün değildi ve çatlak daha da derinleşti. "Augsburg Barışı elli yıldan uzun bir süre için Orta Avrupa'daki din savaşlarına son verdi, ama bu pamuk ipliğine bağlı bir barıştı. Antlaşma, izin verilebilecek mezhepler olarak sadece Lutherçiliği ve Katolikliği kabul ediyordu; ama 16. Yüzyılın ikinci yarısında Kalvencilik çok daha dinamikti. Bazı devletler antlaşma maddelerine aldırılmayarak Kalvenci oldular. Bazı psikoposlar Katolik kilisesini çok büyük üzüntüye boğarak Katoliklikten Lutherçiliğe geçerken prensliklerini de beraberlerinde götürdüler. Cizvit vaizler ve âlimler Lutherci prenslerin Katolikliğe geçmesini sağladılar; bazen prenslikler, her kuşakta mezhep değiştiriyor, hükümdarlar, babaları hangi dine karşı çıkmışsa onu destekliyorlardı. Bu hadiselerin bir kısmı reform taleplerine tepki olarak Katolik inancı içinden doğan karşıt reform uygulamalarının bir neticesiydi. 1608 yılında Lutherci hükümdarlar Protestan Birliği adı verilen bir askeri ittifak kurdular ve izleyen yıllarda Katolikler Birliğini kurarak karşılık verdiler⁷²."

Yukarıda da belirttiğimiz üzere, 1555 Augsburg Barışı Almanya'ya tam bir din barışı getirmemiştir. Daha köktenci Protestan tarikatlar şöyle dursun, Calvin'çiliği bile tanımamış ve kilise malları sorununu çözmeden bırakmıştır. Bu ikinci noktada çıkartılan bir imparatorluk buyruğu, Protestanlığa dönen bir Katolik piskoposunun eskiden denetimi altında olan malın mülkünü, Katoliklerin elinde kalmasını öngörüyordu. Fakat bu tek yanlı bir bildirmeydi; Protestanlarla tartışılmamış, resmen görüşülmemiştir ve bu nedenle bundan pek yakınıyorlardı⁷³.

Otuz Yıl Savaşı öncelikle, Katolik ve Protestan davası üzerine Alman iç savaşıydı. İkinci olarak, siyasal birliğini korumak isteyen Kutsal Roma İmparatoru ile bağımsızlıklarını sağlamak için çabalayan üye devletler arasında bir iç savaşı. Bu iki iç savaş arasında tam bir aynılık yoktu; çünkü Protestan devletler kadar Katolik devletler de İmparator'un denetimini istemiyorlardı. Üçüncü olarak, Otuz Yıl Savaşları Alman

⁷²Merry E. Wiesner –Hanks; *age*, s.438

⁷³Crane Brinton, John B. Christopher, Robert Lee Wolff ; *1453'ten Bugüne Dünya Tarihi ve Çağdaş Uygarlık*, Cem Yayınevi, İstanbul,1982, s.93

topraklarında sürdürülen Fransa ile Habsburglar, İspanya ile Hollanda arasında ve işin içinde Danimarka, İsveç ve Transilvanya'nın da karıştığı uluslararası bir savaşı⁷⁴. Hanedan kaygıları dinle birleşerek bu gergin durumu açık bir savaşa dönüştürdü. Dini birlik oluşturma çabalarının başarısızlığa uğramasıyla üzüntüye boğulan İmparator V. Karl, 1556 yılında tahtan feragat etmiş ve geniş topraklarını oğlu II.Felipe (payına İspanya, Hollanda ve İspanya İmparatorluğu düşmüştü) ile erkek kardeşi I.Ferdinand (payına Avusturya ve diğer Orta Avrupa toprakları ile imparator unvanı düşmüştü)arasında paylaştırmıştı. Böylece Habsburg hanedanı İspanyol ve Avusturya kolu olarak bölündü; ancak her iki kolda birbirini destekliyordu ve ikisi de katı bir biçimde Katolikti. 1617 yılında Habsburglu bir kuzen olan II.Ferdinand, Bohemya (bugünkü Çek Cumhuriyeti) kralı seçildi. Bu bölge Luther'den bir yüz yıl önce Katolik kilisesini reddetmiş ve burada yaşayanların büyük çoğunluğu Protestandı. Ferdinand, Protestan kiliselerini kapatmaya başlayınca Bohemya yetkilileri karşı çıktılar ve kralın iki temsilcisini Prag'da pencereden attılar. Temsilciler ölmedi –bakış açısına bağlı olarak, ya melekler tarafından ya da bir gübre yığını tarafından kurtarıldılar- ama olay Bohemya'da bir iç savaşın çıkmasına yol açtı⁷⁵. Katolik birliği orduları ile Protestan Birliği orduları da savaşa dahil oldu; savaşın ilk yıllarında Katolikler son derece başarılıydı. Bu sırada Ferdinand, II.Ferdinand (hsd 1619-37) unvanıyla Kutsal Roma İmparatoru oldu ve zor kullanarak din değiştirme yoluyla Protestanlığı Bohemya'dan sildi. İmparatorluk ordularına genel olarak, Protestanlara karşı zaferler kazanmaya devam eden, sadece Alman askerlerini değil, Danimarka kralının yolladığı orduları da yenen Albrecht von Wallenstein'ı (1583-1634) atadı. Wallenstien başarılı bir lider ve acımasız bir girişimciydi. Hem maaş vaadiyle hem de zorla asker toplayarak sayısı 100,000'i aşan bir ordu oluşturdu; askerlerin ihtiyaçlarını zorbalık yoluyla ve el koyarak sağlıyordu. Ferdinand büyük amcası V. Karl'ın yapamadığını, Orta Avrupa'da Habsburg yönetimi altında büyük ve güçlü bir Katolik devleti kurmayı başarabilecek gibi görünüyordu. 1629 yılında Eskiye Dönüş Fermanı'nı (Edict of Restitution) çıkararak, Kalvenciliği yasakladı ve 1552 yılından sonra Protestanlığı kabul etmiş olan tüm toprakların Katolikliğe geri dönmesini emretti. Habsburg egemenliğinde güçlü bir imparatorluk olasılığı sadece Avrupa'daki Protestanları değil, aynı zamanda Habsburgların Katolik rakiplerini, özellikle de Fransa'yı korkutuyordu. 1630'ların

⁷⁴ Oral Sander, *Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918'e*, İmge Kitabevi, Ekim 2010, s.99-100

⁷⁵ Merry E. Wiesner –Hanks; *age*, s.438-439

başında Kral Gustaf Adolf (1611-1632) komutasında ve Fransa'dan parasal destek alan iyi disiplinli ve iyi silahlanmış İsveç askerleri Katolik güçleri birkaç kez başarılı bir biçimde yenilgiye uğrattılar; ancak Gustaf Adolf, Lützen Muharebesi'nde öldü. Wallenstein, Fransa ile işbirliği yapmakla suçlandı ve imparatorun emriyle öldürüldü. II.Ferdinand, Katolik Birliğini dağıtmaya ve Alman Protestan prenslerle barış imzalamaya karar verdi; ancak imzalanan Prag Barışı ne İsviçrelileri ne de Fransızları tatmin etti. Fransa, imparatorun ve onun İspanya'daki Habsburglu kuzenlerinin üzerine asker gönderdi; İspanyol birlikleri Hollandalılar ile 1640 yılında İspanyol idaresine karşı ayaklanan ve tekrar bağımsızlıklarını ilan eden Portekizliler tarafından deniz savaşlarında mağlup edildiler. Savaş bütün Avrupa'yı kapsamıştı ve artık toprak kazanma çabaları dini ittifaklardan daha önemliydi⁷⁶.

Her iki taraf da muharebeler kazanıyor ancak zaferleri değerlendiremiyorlardı ve savaş yıkıcı etkilerle devam ediyordu. Askerler çoğunlukla bağımsız askeri sınırlar tarafından toplanıyordu. Maaş ve yağma vadinin yanı sıra, biraz eğitim ve disiplin veren Wallenstein bu sınırların en başarılısıydı. Muharebelerde sınırlar açık bir şekilde belli değildi; bu nedenle, bu paralı ordular ayırım gözetmeksizin hasadı ve köyleri yakıyor, hayvanları ve insanları öldürüyordu. Açlık ve hastalık, özellikle de dizanteri, veba ve frengi, askerleri ve sürekli bir yerden bir yere kaçan insanları takip ediyordu. Bazı tarihçiler, yıkımın belli bölgelerde sınırlı olmasına karşın, imparatorluk nüfusunun en az dörtte birinin, belki de üçte birinin savaş sırasında öldüğünü hesaplıyorlar. 20.yüzyıl savaşlarına kadar bir daha bu denli çok sivil kayıp yaşanmayacaktı. Sonunda 1645 yılında, Almanya'nın Westphalia vilayetinin iki şehrinde müzakereler başladı; ancak koşullar üzerinde anlaşılacak bir barış anlaşmasının kabul edilmesi üç yıl sürdü; bu arada ordular zaman zaman savaşıyor imzalanması ve bu zaman içinde Almanya'nın kırsal kesiminde tüketilmemiş ne varsa tüketiliyordu⁷⁷.

Otuz yıl Savaşı, işin sonlarında, gerçekten genel bir savaş halini almıştır. Yedi denizde (yani bütün dünya denizlerinde) Fransızlarla İspanyollar çarpışıyordu. İtalya'da Fransızlar Alp Geçitlerine egemen olarak Avusturya ve İspanya Habsburgları arasındaki ulaşımı kesmeye çalışmışlardı. Ancak, bu genel savaşın çağdaş zamanlardaki başka bütün savaşlardan çarpıcı bir farkı vardı: erk dengesi, bu kere belli başlı etkenlerden biri

⁷⁶ Merry E. Wiesner –Hanks; *age*, s.439-440

⁷⁷ Merry E. Wiesner –Hanks; *age*, s.441

(İngiltere) olmadan kurulmak zorundaydı. İngiltere bu savaşın dışında kalmıştı; besbelli ki, bütün bu yıllar boyunca iç savaş ve bunalımlarla karşı karşıya bulunuşu nedeniyle⁷⁸.

Savaş sonunda imzalanan Westphalia Barışı Avrupa'daki belli siyasi gerçekleri onayladı; ancak kalıcı bir barışa yol açmadı. Birleşik Hollanda Vilayetleri'nin ve İsviçre'nin bağımsızlığını tanıdı ve Kutsal Roma İmparatorluğu varlığını sürdürmeye devam ettiği halde imparatorluktaki büyük prensliklere özerklik verdi. Fransa doğu sınırını genişletti ve İsveç; Almanya'nın Kuzey deniz sahillerinin büyük kısmını ele geçirdi; bu durum her iki ülkedeki krallıkların prestijini arttırdı. İmparatorluktaki prenslere ülkenin dinini belirleme hakkı verildi. Kabul edilebilir seçenekler olan Katoliklik ve Luthercilğe Kalvencilikte eklendi. Barışın yüzden fazla maddesi vardı ve bu maddeler büyük oranda çeşitli prenslerin belli ülkeler üzerindeki haklarını kabul ediyor, ama zaman zaman toprak transferi veya yeni unvanlar şart koşuyordu. Orta Avrupa'da dini bölünme büyük ölçüde gerçekleşmişti: Kuzey Almanya'nın büyük kısmı Protestan, Güney Almanya'nın büyük kısmı ise Katolikti. Habsburglar imparatorluk unvanını ve aile topraklarını ellerinde tutuyorlardı. Avrupa'daki temel çatışma, Fransa ile Habsburgları 16. Yüzyılda olduğu gibi, karşı karşıya getirmeye devam etti; çünkü Westphalia Barışı sürmekte olan Fransa- İspanya Savaşı ile ilgili herhangi bir madde içermiyordu⁷⁹. Antlaşmaların dinle ilgili hükümleri, sorunları gerçekten çözmüştü; Almanların dini ayrılıkları, bundan böyle nispeten barışçı çağdaş misyonerlik ve eğitimsel çatışma biçimini alacaktı. Otuz Yıl Savaşı, dinsel karşıtlığın payı bulunan son savaş olmamakla birlikte, Protestanlarla Katolikler arasındaki son resmi savaştı. Calvin'ciler, artık tıpkı Katolikler ve Luther'ciler gibi tanınmayı başarmışlardı. Prensler hâlâ bölgelerinin dini'ni belirleyebiliyordu; ancak ayrı mezhepten olanlara başka bir yere göçme hakkı tanınmıştı. Protestan Almanya'nın çoğu kesimlerinde mezheplerin çokluğu fiilen kabul ediliyordu. Protestan ve Katolik bölgeler arasındaki sınır, Katolik reformasyonundan beri sağlanan Katolik kazançlarını yansıtıyordu; bu çizgi bugün de 1648'dekine pek benzemektedir. Tartışmalı kilise mülkiyeti bakımından, 1624 **annus normalis** (normal yıl), yani kilise mallarının sahipliğinin saptanacağı yıl olarak alınmıştı; her şey o yılın 1 ocak günü nasıl idiyse gelecekte de öyle olacaktı. Birbirlerinin kökünü kazımaya çalıştıkları otuz yıldan sonra, Almanya'daki Katolik ve

⁷⁸ Crane Brinton, John B. Christopher, Robert Lee Wolff ; *1453'ten Bugüne Dünya Tarihi ve Çağdaş Uygarlık*, Cem Yayınevi, İstanbul,1982, s.97.

⁷⁹ Merry E.Wiesner –Hanks; *age*, s.441

Protestanlar bu çabadan vazgeçmişlerdi⁸⁰. Otuz Yıl Savaşları, Fransız Devrim Savaşları öncesinin en büyük Avrupa savaşıdır ve Protestanların zaferi sonucu 1648 tarihli Westphaila (Vestefalya) Barışı ile bitmiştir. Barışı hazırlayacak olan konferans, Avrupa'nın en büyük ilk konferansı olarak sayılabilir. En önemli özelliklerinden biri, daha önceki uluslararası toplantılar dini nitelikteyken, Westphalia'nın devlet, savaş ve iktidar sorunlarının tartışıldığı laik bir konferans olmasıdır. O kadar ki, Papalık temsilcisi dinlenmediği gibi, Papa'ya da imzalatılmamıştır. İkinci olarak, kilisenin gücü tam anlamıyla sınırlandırılmış, Augsburg Barışı'nın hükümleri yenilenmiş ve Almanya'da Katoliklik, Protestanlık ve Calvinizm geçerli dinler haline gelmiştir. Üçüncü olarak, uluslararası hukuk bakımından da Kutsal Roma İmparatorluğu'nun parçalanmış olduğu doğrulanmıştır. Hollanda ve İsviçre üzerinde de herhangi bir hak iddiası kalmamış, İsviçre bağımsızlığını kazanmıştır.

Tek bir savaş yerine çeşitli muharebelerin gerçekleştiği bir dönem olan Otuz Yıl Savaşı, Batı Avrupa'da İspanya hegemonyasının Fransa'ya geçmesiyle sonuçlandı. Bu dönemde Hollanda'yla İspanya arasındaki savaş yeniden patlak verdi. Kuzey Avrupa'daki çekişmede ortaya yeni çıkan bir güç olan İsveç monarşisi çıkarken savaş sonunda bir Bourbon –Habsburg çatışmasına dönüştü. Bu savaşın yakın dönemdeki kökleri, Habsburg İmparatoru II. Ferdinand'ın Almanya'da imparatorluk otoritesine Karşı Reform Hareketi'ne dayanarak yeniden kurmaya çalışmasına dayanıyordu. Bu girişim Augsburg Barışı'nın ve Almanya'daki dini çoğulculuğun sorgulanmasına yol açtı. Protestan prenslerissn bu mücadelenin içine girmesi ciddi sonuçlar doğurdu. Savaş gerçek anlamda 1618'de imparatorluk seçiminden önce, Bohemyalı Protestan uyrukların Ferdinand'a başkaldırmasıyla patlak verdi. Bunun ardından koşullar ve fikir karşıtlıkları, ideolojik çelişkileri çabucak tetikledi. Habsburg ve Valois Hanedanlarının 16. Yüzyılda İtalya için kavgasında olduğu gibi, Habsburg ve Bourbonların 17. Yüzyılda Almanya için çatışmasında büyük ölçüde tesadüfler rol oynadı. Orta Avrupa'nın mutsuz halkları yarı bağımsız derebeylerin kaprisleri ve açgözlülüğüne katlanırken “kilisenin en büyük kızı olan Fransa, kardinalin önderliğinde Hollandalı Kalvenistler ve İsveçli Luthercilerle birleşip Alman prenslerin halklarını Katolik Hasburgalara karşı savundu. Kardinal Richelieu, Ren Nehri'nin karşı kıyısında sorunları kışkırtıp bu durumun Fransa'ya yüzyıldan fazla hizmet etmesini sağlayan bir dış

⁸⁰ Crane Brinton, John B. Christopher, Robert Lee Wolff ; *age*, s.97

politikanın yaratıcısı olarak herkesten çok övünebilirdi. Onun sayesinde *Realpolitik* ve *raison d'état adı* verilen, hükümlan devletin çıkarlarının hiçbir ilkeye dayanmadan savunulması siyaseti belirgin biçimde ortaya çıktı⁸¹.

Westphalia Barışı ile 300 kadar Alman devleti hemen hemen hükümlan siyasal birimler oldular. Üye devletlerin rızası olmadıkça imparatorluğun vergi ve asker toplayamayacağı, kanun koyamayacağı, savaş ilan edemeyeceği ve barış antlaşması imzalamayacağı hükme bağlandı. Böylece, Avrupa'nın öteki devletleri mutlakiyetçi monarşi altında birleşir ve güçlenirken, Almanya, ömrü çoktan tükenmiş olan feodal bir karışıklık içine itilmiş oldu. Bundan sonra Avrupa, kendi yasalarına göre hareket eden, kendi siyasal ve ekonomik çıkarlarını izleyen, serbestlik içinde ittifaklar kuran ve bozan, savaş ile barış arasında, güç dengesi kurallarına göre durum değiştiren, elçi gönderip kabul eden bağımsız ve özgür devletlerden oluşacaktır⁸².

2.2.1642-1649 İngiltere İç Savaşı

Tudor hanedanının son hükümdarı Kraliçe I.Elizabeth (1558-1603) 45 yıllık iktidarı döneminde İngiltere tarihinde önemli bir ulusal mit haline dönüşecek, güçlü bir yönetim oluşturabilmişti. Donanmadan kiliseye ve yargı kurumlarının etkinliğine kadar pek çok sahada etkisi devam edecekti. İktidara çıktığı gün, İngiliz yurttaşları tarafından iki yüz yıl boyunca kutlandı. Anglikan Kilisesi, İngiliz Donanması kurumsal olarak güç kazanırken, güçlü iktidar yapısıyla Parlamento'yu dizginleyebilen bir idare sergilemişti. VIII. Henry döneminde kurulmuş ve Elizabeth'in güçlendirdiği İngiltere kilisesi, hiyerarşik yapısı ve Katolik kilisesine benzer süslü törenlerle iktidarı besleyen bir yapı görünümündeydi. Lakin bu yapı ülke içinde Katolik inancına mensup olanların yanı sıra Püritenler gibi Katolikliğe benzer adetlerin tamamen inancın dışında kalmasını savunan gruplar tarafından benimsenmiyordu. Hükümlanlığı süresinde kullandığı hamilik müessesesi , hamilikten yararlanmak isteyen Lordlar Kamarası üyelerinden Avam Kamarası da temsil edilen küçük ünvanlı soylular, zengin tüccarlar ve zanaatkarlara kadar pek çok kişinin sosyal statüsünü yükseltmek için edinmeye çalıştığı bir iltimas kurumuydu. Bu aynı zamanda Londra'yı ülke içinde daha büyük bir cazibe merkezi haline getirmekteydi. "Söz konusu yüzyılda benzer uygulamaların etkisi,

⁸¹ J.M.Roberts, *age*, s.347-348

⁸² Oral Sander, *age*, İmge Kitabevi, Ekim 2010, s.100-101

Fransa'da Versailles Sarayı'na aristokratların akın etmesinde de görülmekteydi⁸³.” Parlamento bu statü değişimlerinin etkisini en fazla hisseden kurumlardan biri oldu. Krala karşı vergilerin düzenlenmesi ve çeşitli kamu politikalarının oluşmasında rol alan parlamento, kurumu etkili bir biçimde yürüteceği erk içinde daha büyük paya sahip olma mücadelesinden güçlenerek çıkacaktı.

Parlamento'nun etkinliğini sağlayan ilk belge, 1215 tarihli “Magna Carta “ıdır. Daha 13.yüzyılın başında, kralın yurttaşın özgürlüğü ve kişisel malı üzerindeki yetkisi kaldırarak, İngiltere'yi bir hukuk devleti yapma yolunu açmıştı. İngiltere'deki siyasal çatışmanın önemli bir özelliği de, Kıta Avrupa'sını birbirine katan Katolik- Protestan çatışmalarına pek sahne olmamasıdır. İngiltere'deki mücadele, dini olmaktan çok, özel mülk sahiplerini içeren Parlamento ile Kral arasında siyasal nitelikte bir hesaplaşmaydı⁸⁴. İngiltere'de zenginleşme, özellikle Flandre üzerinden kıtaya yayılan yün ticareti ve I.Elizabeth dönemiyle birlikte etkisini daha fazla hissettirmeye başlayan deniz ticaretinin önemli katkısıyla sağlanmaktaydı. Büyük Dönüşüm adlı eserinde Karl Polanyi “ değişim hızı, çoğu zaman, değişimin yönü kadar önemlidir.” sözüyle Tudor ve erken Stuart dönemi devlet adamlarının tutarlı biçimde uyguladıkları Kamu politikalarının önemini vurgulamaktadır. Polanyi, kamu politikasının iktisadi gelişim üzerinde etkisini göstermek için, İngiltere ve İspanya'da yün sanayii geliştirme çabalarının ortaya çıkardığı farklı sonuçlara değinir. İngiltere'de yün ticaretinin etkisini anlatan bir vecize olarak “ kumu altına dönüştüren koyunlar”, 17. yüzyıl İspanya'sında koyun çiftliklerinin aşırı yayılmasıyla toprakları yoksullaştırdı. Polanyi bu durumu, kumu altına dönüştüren koyunların pekala altını kuma da dönüştürebildiği sözüyle ifade eder⁸⁵.

Bu tarım devrimi İngiltere açısından zengin yoksul uçurumunun daha da derinleşmesine neden olduğu kadar yün imalathanelerinin büyümesiyle sanayii devrimine de kapı aralayan bir gelişme olarak görülebilmektedir. 15. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren ev sanayiinde (cottage) sağlanan gelişim bir yıl içinde kırsal kesimin belirleyici özelliklerinden birini oluşturmaya başlamıştı. Koyun çiftliklerinden gelen yün, küçük çiftliklere ve ekimden uzaklaştırılan köylülere iş olanakları

⁸³ Merry E.Wiesner –Hanks; *Erken Modern Dönemde Avrupa 1450-1789*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2009, s.457

⁸⁴ Oral Sander, *age*, İmge Kitabevi, Ekim 2010, s.109

⁸⁵ Karl Polanyi, *Büyük Dönüşüm Çağımızın siyasal ve Ekonomik Kökenleri” The Great Transformation the Political and Economic Origins of Our Time “*, İletişim Yay., İstanbul 2010, s.74-78

sağlıyordu. Bu yolla yün sanayi merkezleri oluşmuş ve birçok zanaatkara ekmek kapısı açılmıştı⁸⁶. Denizin hamalları olarak adlandırılan Hollandalıların süreç içerisinde yerini alacak korsanlar ve denizin köpekleri olarak adlandırılan İngiliz deniz ticaret ağının temelleri 16.yüzyıldan itibaren atılmaya başlanmış; savaşlar, korsanlık, zenci köle ticareti, sömürgelerden taşınan değerli madenler İngiliz burjuvazisini zenginleştirmişti. 17.yüzyılda ülkenin özellikle güney ve doğusunda yünlü dokumada sağlanan gelişim “manus”(el) “factum”(yapılmış, mal edilmiş) kelimelerinin birleşimi olan manufacture yani imalatla sağlanıyordu⁸⁷. Bu veriler sayesinde, İç kesimlerde tarıma yönelik uygulamalarla gözlenen iktisadi büyümenin, kıyı kesimlerde daha çok deniz ticaretine bağlı bir nitelik arz ettiğini söyleyebiliriz.

I.Elizabeth'den alınan krallık mirası tarım, ticaret ve imalatın gelişimini sağlayacak yukarıda saydığımız üzere önemli dinamiklere sahipti. İktisadi dinamikler özellikle parlamento kombinasyonuna etki ederken, parlamentoyu biçimlendiren hususlardan birisi de muhakkak ki dindi. Kıtada reform savaşları sürerken Anglikan Kilisesi, Protestan I.Elizabeth döneminde her ne kadar güçlendirilmiş bir yapı olsa da, Kilise çatlağını tam olarak kapatmaya muktedir değildi. Britanya Adalarında hala Katolik inancını koruyan kitleler olduğu gibi, püritenler ve presbiteryenler gibi protestan yaklaşımın pek çok varyasyonunu da görmek mümkündür.

I. Elizabeth'in ardından, Stuart Hanedanı, meclis kültürünün geliştiği ama aynı zamanda da çok sayıda isyanın, istikrarsızlığın, vebanın, yangının ve savaşın olduğu 1603'ten 1714'e kadar olan dönemde İskoçya'ya ve İngiltere'ye hükmetti. Veraset uygulamalarında reformasyon sürecinin belirleyici korkularından biri: farklı mezhepten bir kralın mirası devralmasıydı. Stuart döneminde de bu endişenin yol açtığı çalkantıları görmemiz mümkündür. Bu çalkantılı süreç en çok parlamentonun etkinliğini arttırmasına ve özellikle de Avam Kamarası'nın güçlenmesine yol açacaktı. Meşruti Monarşi uygulamasının önde gelen örneği olan İngiltere parlamento eliyle bunalım dönemlerinden çıkmayı başaracaktı.

⁸⁶ Karl Polanyi, *age*, s.74-75

⁸⁷ N.V.Yeliseyeva; *Yakın Çağlar Tarihi*, Yordam yay., İstanbul 2009, s.10

2.2.1. I. James Dönemi

Stuart Hanedanı'nın ilk kralı İskoçya Kraliçesi Mary'nin oğlu olan (ve VII. Henry'nin kızı Margaret'in soyundan gelen) I. James'ti. Aynı anda hem İskoçya hem İngiltere'nin kralı olarak tahta çıkmıştı. “James daha bebekken İskoç tahtına çıkmıştı; Kalvenci teolojiiyi benimsemiş ve İskoç Presbiteryen Kilise yapısını (bu yapıda güç, atanmış piskoposların değil, seçilmiş konsillerin elindeydi) destekleyen danışmanlar tarafından eğitilmişti. James, çok mükemmel bir eğitim aldı, ama aynı zamanda kralların kutsal hakkı konusunda güçlü bir inanca sahipti; yukarıda gördüğümüz gibi, tahta çıktıktan kısa bir süre sonra İngiliz Parlamentosuna yaptığı konuşmada, kendisini onların “doğal babası” olarak tanımladı o sadece Tanrı'ya karşı sorumluydu. Parlamentodaki dinleyiciler, özellikle de Avam Kamarası aynı görüşte değildi. Elizabeth'in hükümranlığı boyunca vergileri tartışıp onaylamanın ötesine, başka siyaset konularını tartışmaya geçmişlerdi ve rollerinde herhangi bir azalmayı kabul etmeye kesinlikle razı değillerdi⁸⁸.” Hükümdarlığının ilk yıllarında yaşanan 1605 Barut komplosu olarak bilinen hadise İngiltere'nin çalkantılı bir döneme girdiğinin ilk işaretiydi. Guy Fawkes ve katolik komplocuların parlamento binasını havaya uçurma girişimi, Katolıklara karşı sert cezaların tekrar dayatılmasına yol açtı.

Kuşkusuz Katolikler memnuniyetsizlikleri olan tek toplumsal yapı değillerdi. Kilie'nin uygulamalarından hoşnutsuz bir digger grupta Püritenler'di. Püriten adıyla tanınan bu kişiler, Elizabeth'in hükümranlığı'nın sonuna doğru seslerini gitgide yükseltmeye başlamışlardı ve Presbiteryen İskoçya'da yetişmiş olan James'in kendilerini desteklemelerini istiyorlardı. Oysa James, piskoposlar hiyerarşisini kraliyetin gücünün ana desteği olarak görüyor ve açıkça “piskopos yoksa, kral da yoktur” diyordu⁸⁹. İspanya savaşı İngiltere'yi çok büyük borç içine sokmuştu ve James'in tahta çıktığında devraldığı bu borçları ödeme çabası, Avam Kamarası'na gücünü artırmak için gereken fırsatı sağladı. 17.yüzyılın ilk otuz yılı boyunca Avam kamarası ile kral arasında sürekli bir kavga yaşandı. Avam Kamarası yavaş yavaş vergilendirmenin yanı sıra dış politika konularını tartışma hakkını kazandı ve İskoçya ile İngiltere'nin birleşmesini onaylamayı reddetti. Kralların otoritelerini Tanrı'dan aldıklarına inanmasına rağmen, James eylemlerinin yasalara tabi olduğunu kabul etti. Kendinden öncekiler gibi, James de kraliyet finansını sağlam temellere alamayarak

⁸⁸E Merry E.Wiesner –Hanks; *age*, s.457

⁸⁹E Merry E.Wiesner –Hanks; *age*, s.458

Parlamentosuyla sık sık tartışmalara girdi. Monarşinin bağış toplama şeklinin değiştirilmesi karşılığında Parlamento'nun kamu masraflarının karşılanması ve ordunun ve donanmanın idamesi için krala düzenli gelir sağlamasını teklif eden Büyük Sözleşme (1610) hiçbir sonuca ulaşamadı. 1614'ün Çürük Parlamentosu (The Addled Parliament) sekiz hafta dayandı.

1618-1648 Otuz Yıl Savaşlarının patlak vermesi Avrupa'da yayıldı ve finansal baskılar James'i 1621'de Parlamente'yu toplamaya mecbur bıraktı; ama Avam Kamarası dış politika ile ilgili daha geniş konuları tartışmaya çalışınca ve her konuyu tartışmaya hakları olduğunu beyan edince, James Parlamento'yu dağıttı. Bir sonraki Parlamento 1624'te toplandı, dış politika sorunlarını çözmede başarısız oldu. James 1625'te öldüğünde krallık İspanya ile savaşın eşiğindeydi⁹⁰. Britanya'daki bu sorunların altında yatan iktisadi sorunları ve iktisadi çatışmalardan beslenen siyasi krizleri değerlendirirken, Avrupa'da yaşanan Otuz Yıl Savaşları'nın mali baskısı, güç ilişkilerinin etkisi ve din politiğinin nüfuzunu hep birarada değerlendirmek zarureti doğmaktadır. 17.yüzyılda hanedan sorunları ve iktidar çatışmaları yaşayan tek bir ülke değildir ve Avrupa'nın pek çok devletinde siyasi krizlerin yaşandığı bir dönemdir. Bu yönüyle kıtanın neredeyse bir savaş alanına dönüşmesinin yanı sıra iç siyasi krizleri de farklı devletlerde bu dönem içerisinde görmek mümkündür. Rastlantısal değil, olgusal bir görünüm arz etmektedir.

2.2.2. I. Charles Dönemi

İskoçyalı VI. James (1603'ten itibaren aynı zamanda İngiltere'nin I. James'i) ve Danimarkalı Anne'in ikinci oğlu I. Charles (Doğum: 19 Kasım 1600), 1612'de ağabeyi Prens Henry'nin ölümü üzerine tahta varis oldu. 1625'te I. James'in ölümünün ardından İngiltere'nin ikinci Stuart Kralı olarak tahta çıktı.

I.Charles'ın hükümdarlığında, babasının karşılaştığı bütün güçlükler hızla su yüzüne çıkmıştır. İngiltere, çeşitli manevralarla Katolik İspanya'ya karşı bir savaşa yöneltmişti; o zamanın İngilizleri bu tür savaşları pek severlerdi. İngiliz kuvvetleri küçüktü, ama ne olursa olsun her savaş para ister; Charles ise, Parlamente'nun (İspanya'dan nefret etmekle birlikte) kendisine ödenekler vermekte son derece çekimser davrandığını gördü. Bu arada, Fransız asıllı Kraliçesine rağmen, Fransa'yla da bir

⁹⁰<http://www.royal.gov.uk/HistoryoftheMonarchy/KingsandQueensoftheUnitedKingdom/TheStuarts/JamesI.aspx>.

savaşa tutuşmuştu. Charles bu savaşın giderlerini kısmen, varlıklı uyruklarından yaptığı bir ‘istikraz’la ve askerlerini ev sahiplerinin kesesinden baktırdığı özel evlere yerleştirerek karşıladı. Bunun üzerine 1628’de Parlamento, Haklar Belgesi’ni (Petition of Rights) kabul etti; bu belgede çağdaş anayasal hükümetin en temel nitelikteki kurallarından bazıları ilk kez açıkça ortaya konuyordu: Parlamento’nun onayı olmadan vergi alınmayacak, askerler özel evlere yerleştirilmeyecek, barış zamanı sıkıyönetim uygulanmayacak, belirli bir suçlama olmadan ve düzenli yasal usullerin korunması altında tutulmadan hiç kimse tutuklanmayacak. Bu Stuart <<Magna Carta>>sındaki bütün ilkelerin Taç’a sınırlamalar getirdiğine dikkat ediniz.

Charles, Parlamento’nun vereceği yeni kaynaklardan para sağlayabilmek için Haklar Belgesi’ne boyun eğmişti. Ama Parlamento’nun yetkilendirmediği bir takım resimler de aldı. Parlamento ise, üst üste verdiği kararlarla, kralın hem yetkisiz vergilerine hem de Yüksek Kilise Politikası’na karşı çıktı. Kral bunun üzerine uzlaşma havasından sertliğe döndü: 1629’da Parlamento’yu dağıttı ve karar önerilerini veren Sir John Eliot’la birlikte sekiz üyeyi daha tutuklattı. Eliot, Londra kalesinde hapisten öldü ve Parlamento tarafının ilk şehidi (martiri) oldu⁹¹.

Bundan sonra, on bir yıl boyunca (1629-1640) Charles, ülkesini Parlamentosuz yönetti. Krallığın göreneksel gelir kaynaklarından alabildiği her kuruşu alıyor; yepyeni bir vergi koyarak eski uygulamalardan (emsallerden) büsbütün ayrılmaya kalkmıyordu, ama önceki uygulamayı aşılıyor, muhaliflerinin makul saydıkları sınırları zorluyordu. Gemi parası, Charles’ın nasıl iş gördüğüne örnektir. Taç, bu vergiyi eskiden de alırdı, ama savaş sırasında donanma giderlerini karşılamak için yalnız kıyı şehirlerinden toplardı; Charles şimdi gemi parasını iç kesimlerden, hem de barış zamanında istemeye başlamıştı. Denizden uzakta Buckinghamshire’den John Hampden adında çok zengin bir kimse, bunu ödemeyi reddetmişti. Hampden 1637’de mahkemede az bir farkla davasını kaybetti, ama bu yeni uygulamaya kamuoyunun dikkatini çekmişti⁹². Canterbury Başpiskoposu William Laud bütün İngiliz kiliselerini daha şatafatlı törenler yapmaya ve din hizmetleri sunmaya zorluyor, uymayanı yeni kurulan “Yüksek Komiserlik Mahkemesi” aracılığıyla cezalandırıyordu. İngiltere’nin birçok bölgesinde Laud’un önlemlerine karşı büyük tepki vardı; ama Laud’un yetmiş beş yıldan daha fazla bir süredir Kalvenci teolojisi benimsemiş olan İskoçya Kilisesi’ne yeni bir dua kitabı

⁹¹ Crane Brinton, John B. Christopher, Robert Lee Wolff ; *age* , s.144

⁹² Crane Brinton, John B. Christopher, Robert Lee Wolff ; *age*, s.144.

kabul ettirmeye çalışması daha büyük bir tepkiye yol açtı. İskoçlar ayaklanıp İngiltere'yi işgal ettiler; Charles 1640 yılında İskoçlarla savaşıcak bir ordu oluşturmak amacıyla para temin etmek için parlamentoyu toplamak zorunda kaldı. On üç yıl boyunca topladığı için “Uzun Parlamento” denilen bu parlamentoda ağırlığı olanlar, kraldan uzun zamandır şikayetçi olanlardı ve bu insanlar, kralın orduyu kullanma gücüne çok büyük ölçüde sınırlama getirilmeden, onun bir ordu oluşturmasına izin vermiyorlardı. Parlamento kralın en az üç yılda bir parlamentoyu toplamasını zorunlu kılan ve parlamentonun onayı olmaksızın kralların parlamentoyu dağıtmasını yasaklayan bir yasayı kabul etti. Parlamento, Yüksek Komiserlik Mahkemesi ile diğer kraliyet mahkemelerini de feshetti ve Başpiskopos Laud'u görevden aldı; Lordlar Kamarası'nda oy kullanma haklarını piskoposların elinden almayı ve hatta piskoposluk sistemini tamamen ortadan kaldırmayı görüştü. Charles bu talepleri kabul etti; çünkü hem İskoç istilasıyla hem de İrlanda'da başlayan bir isyanla (İrlanda'daki isyanda İngiliz Katolikler, Galli dindaşları ile, Protestan İskoçlara ve yeni gelen İngiliz göçmenlere karşı birleşiyorlardı) karşı karşıyaydı. Ancak bazı avam kamarası üyeleri daha da ileri giderek ordunun, kilisenin ve tüm yargıçların ve memurların kontrolünü parlamentoya vermek istediler. Charles bunu reddetti ve aynı zamanda daha önce kabul etmiş olduğu bazı uygulamalardan geriye dönmek için manevralara başladı. Kendisine sadık soylularla eşraf arasından yeni bir ordu toplamaya başladı ve ülke yavaş yavaş iki kampa bölündü: İngiltere 17.yüzyılda Avrupa'daki tek büyük çaplı devrimi getirecek iç savaşa doğru sürükleniyordu⁹³. Kralın 1640 yılı sonlarına doğru topladığı İngiliz parlamentosu neredeyse tamamen yeni soylular sınıfının temsilcilerinden oluşmuştu. Bu meclis, I. Charles'a, İskoçya'da başlamış olan isyanı bastırmak için gerekli olan parayı vermediği gibi, kralın niyetlerine şiddetle karşı çıktı. 12 yıl süren bu meclis “Uzun parlamento” adını aldı. Bu meclis, kralın keyfi yönetiminin gayretkeş bakanı Strafford'un tutuklanması ve mahkeme huzuruna çıkartılmasında ısrarcı oldu. Londra'nın halk yığınları bu haklı isteği destekledi. 1640 yılında, büyük bir çırak, zanaatkar ve işçi kalabalığı, içeri girmekle tehdit ederek, krallık sarayını kuşattı. Londra sokaklarında, krallık birlikleriyle, halk kalabalığı arasında silahlı çatışma çıktı. Bunun üzerine kral, gözde adamını feda etti. Lord Stafford adaletin huzuruna çıktı ve idam

⁹³ E Merry E. Wiesner –Hanks; *age*, s.459-460

edildi⁹⁴. Londra halkının kaynaşma ve coşkunluğu kırsal bölge sakinlerine de sıçradı. Köylüler toprak kiralalarını vermeyi reddediyor, beylere ait ormanlarda ağaç kesiyor ve lordların parklarında avlanıyorlardı. Bazı bölgelerde, silahlı köylüler bey konaklarını talan ediyor, yıkıyorlardı. Yeni soylular sınıfı, bu durum karşısında korkuya kapıldı ve Avam Kamarası, krala da karşı çıkarak, meclisin üç yıl içinde toplanmaması durumunda, kralın izni olmaksızın toplanma hakkına sahip olduğunu belirten bir kanun yayınladı. Aynı zamanda, kral tarafından verilmiş olan tüm tekelleri iptal etti.

“Uzun Parlamento” kralı şu şartları kabule zorladı:

1. Birincisi, ülkede egemen olan kilise, artık krala değil parlamentoya bağlı olacaktır;

2. İkincisi, bakanlar, görüş ayrılığı olduğu zaman, kendilerini görevden alma hakkına sahip olacak parlamentoya eylemleri hakkında hesap vereceklerdi⁹⁵.

Bunun üzerine I. Charles parlamentoyu yola getirmek gerektiğine karar verdi. İktidarına karşı gelenleri kışkırtanları tutuklamak amacıyla, bir sürü silahlı adamıyla birlikte Avam Kamarası'na gitti. Bazı milletvekillerinin tutuklanmasını emreden kral fermanı okunduktan sonra, bu kişilerin mecliste bulunmadıkları görüldü. I. Charles'ın deyimine göre, “kuşlar uçmuş”tu. “Kuşlar”, City'e, yani başkent ticaret hayatının toplandığı mahallesine sığınmışlardı: Depolar, tecimevleri ve bakanlar hep bu mahalledeydi. Zanaatkarlar ve gemi tayfaları milletvekillerinin savunmasını üstlerine almışlardı. Beş bin köylü ve küçük toprak sahibi, parlamentonun krala karşı verdiği mücadeleyi desteklemek üzere silahlanıp Londra yakınlarında toplandılar. İsyancıların şapkalarına parlamentonun politik haklarını destekleyen bildiriler iğnelenmişti. **Böylece, kentlerin halk yığınları değil, kırsal bölge insanları da politik mücadeleye katılmış ve devrimci doğrultuda yer almıştı.** Yanlarında silahlı koruyucularıyla birlikte, beş milletvekili merasimle parlamentoya döndüler. Tüccarlar ve zanaatkarlardan oluşan Londra milisi Avam Kamarası'nın savunmasını üstüne aldı. Nihayet, parlamento, bakanları bizzat atama, kara ve deniz ordularını denetleme ve hükümetin iç ve dış politikasını yönetme yetkisini ilan etti. Başkent artık kendisini dinlemediğini gören kral yanına taraftarlarını alarak kuzey İngiltere'ye gitti. Yerel aristokrasinin ve bu geri kalmış bölgenin feodal beylerinin yardımıyla yeni bir ordu kurdu⁹⁶. İngiltere tarihindeki

⁹⁴ N.V.Yeliseyeva ; *age*, s.10

⁹⁵ N.V.Yeliseyeva ; *age*, s.14

⁹⁶ N.V.Yeliseyeva ; *age*,s.15

bu dramatik dönemi inceleyen tarihçiler, insanların hangi tarafı seçeceklerine nasıl karar verdiklerini belirlemeye çalıştılar. Çizgiler genellikle kafa karıştırıcıydı, ama bazı kesin eğilimler var. Din önemli bir etmendi; monarşiyi destekleyen bazı Püritenlerin olmasına karşın, İngiltere Kilisesi'nde daha fazla reform yapmak isteyen Püritenler genelde parlamento taraftarıydı. Çoğu insan kralın ülkeyi yeniden Roma'ya bağlamayı planladığından kaygılanıyordu. Bölge de önemli bir rol oynuyordu; Londra şehri dâhil olmak üzere, İngiltere'nin güneyi ve doğusu parlamento desteklerken, kuzey ve batı krala destek veriyordu. Bu, ülkenin daha kozmopolit, daha zengin ve daha yoğun bir nüfusa sahip olan bölgelerinin krala muhalif olduğu anlamına geliyordu. Aynı zamanda parlamento taraftarları yaşça daha büyüktü; "İyi kraliçe Bess" yönetimindeki hayatı özlemle hatırlıyorlardı ve "yabancı" Stuart'ların "İngiliz" kraliyet geleneklerinden uzaklaştığını düşünüyorlardı. Bazen ayrımlar, yerel ve kişisel çatışmaları da yansıtıyordu; Reform'da olduğu gibi, çeşitli bölgelerdeki rakipler karşıt taraflarda yer alıyor ve her iki taraf da karşı taraf kaybettiğinde toprak ve güç kazanmayı umuyordu. Yine Reform'da-ve dünyada daha sonra gerçekleşen devrimlerde- olduğu gibi, broşürlerle taraflar toplanıyor ve taraflar birbirlerini budala ve şeytan olarak gösteriyordu. 1640'ların karmaşa ortamında yayımlar üzerinde sansür ve benzeri kısıtlamalar uygulanmıyordu ve çok sayıda yazar başka zaman yasaklanabilecek olan siyasi ve dini yapıtları yayımlama fırsatını kaçırmıyordu. Bu yapıtların arasında, birçoğu aynı zamanda işyerlerinde, evlerde ve diğer toplantı mekânlarında tartışılan köklü değişiklik planları bulunuyordu. Kendilerine *Leveller*'lar (eşitlikçiler) diyen ve çoğunluğu asker olan bir grup, Lordlar Kamarası'nın feshedilmesini ve oy kullanma hakkının sadece belli büyüklükte mülkü olanlara değil, tüm yetişkin erkeklerle verilmesini savunuyordu. Bu siyasi eşitlik parlamento üyelerinin çoğunu rahatsız ediyordu. *Ranter*'lar gibi radikal dini gruplar Tanrı'nın herkesin içinde olduğunu, bu yüzden insanların kilise binalarındaki papazları dinlemektense kendi içlerindeki İsa Mesih'i dinlemeleri gerektiğini vaaz ediyorlardı. Savaş 1642 yazında başladı ve ilk birkaç yıl kesin bir sonuç elde edilemedi. 1645 yılında eşraf sınıfından biri ve Avam Kamarası liderlerinden olan Oliver Cromwell (1599-1603), parlamento baştan aşağı yeniden düzenlemiş bir ordu (New Model Army) kurmaya ve komutasını da kendisine vermeye ikna etti. Cromwell askerlere vaazlarla ve ilahilerle şevk verdi, iyi ücret ödedi ve onları korkunç bir savaş makinesine dönüştürdü. Cromwell kralı esir aldı ve

kendisine karşı çıkan parlamento üyelerini görevden uzaklaştırdı. Parlametonun (bazen buna Rump Parlamentosu denir) geri kalan üyeleri Lordlar Kamarası'nı feshetti, Charles'ı vatana ihanetten yargıladı ve idam etti. Avrupa ve İngiltere'de halkın çoğu bu durum karşısında dehşete düştü⁹⁷. Kral I. Charles'ın idamı hadisesini Erken Modern Dönem Tarihçisi Ann Huges şöyle anlatır:

Tatsız bir kış gününde, 30 Ocak 1649 Salı günü, sıradışı ve eşi görülmemiş bir dram içinde, İngiltere, İskoçya ve İrlanda'nın kutsanmış Kralı I. Charles, Whitehall'da idam edildi. Kralın ölümü gizli, gözlerden uzak bir idam değildi. "Bir köşede infaz edilmemişti", fakat daha sonra bir radikalın belirttiği gibi, "O" Tanrı'nın yasalarını açıkça çiğnediği için, gizlice zehirlenerek ya da gözden uzak başka bir biçimde değil, dünyanın gözü önünde yargılanmalı, mahkum edilmeli ve asılmalıydı". Charles, halkına ve İngiltere yasalarına karşı işlediği suçlardan yargılandı. "Ülke yasaları tarafından sınırlandırılmış ve bu yasalara uygun biçimde halkının iyiliği ve yararı için kendisine yönetim gücü verilen" kral, "kendi iradesine göre yönetimde bulunmak amacıyla sınırsız ve despotça bir güç" tesis etmek için "haince bir tasarı" hazırlamakla suçlandı. Charles, parlamentoların sık sık tekrarlanan adaletsiz yönetimine deva olan, krallığın temel anayasasına saldırmış ve halkını "doğal olmayan, zalimane ve kanlı savaflara sokmuştu. Kral'ın İskoçyalı ve İrlandalı tebaasına danışılmamış, Edinburg'da bulunan oğlu, II. Charles sıfatıyla taç giymişti; ne var ki, idamdan önce İngiltere'de bir askeri darbe olmuştu. Parlamento'nun Londralı radikallerle ilişki içinde olan siyasallaşmış ordusu, kenti ele geçirmiş, 1648 yılında Charles ile tatmin edici olmayan bir barış antlaşması yapmaya hazırlanan parlamento üyelerinin (çoğunluğunun) meclisini tasfiye etmişti. Tasfiye edilmiş Avam Kamarası'nın bildirisi şöyle haykırdı:

Tanrı'nın yanında yer alan halk, tüm adaletli iktidarın kaynağıdır. Halk tarafından seçilen ve halı temsil eden Parlamentoda bir araya gelmiş İngiliz Avam Kamarası, bu ülkedeki en yüksek gücün sahibidir... Avam Kamarası tarafından yasalaştırılan ya da yasa olarak çıkartılan her şey yasa gücüne sahiptir; bu ulusun insanları, Kral'ın ya da Lorlar Kamarası'nın onayı ve uzlaşımı olmasa bile, bu biçimde bir antlaşma yapmışlardır⁹⁸.

Kraliyet tarihçesinde I.Charles'ın son sözlerinin: 'Ben yozlaşabilir bir krallıktan hiçbir rahatsızlığın verilemeyeceği yozlaştırılmayan bir krallığa gidiyorum.' olarak aktarılır. .

⁹⁷ E Merry E. Wiesner –Hanks; *age*, s.462

⁹⁸ David Parker; *Bati'da Devrimler ve Devrimci Gelenek*, Dost Yayınevi, Ankara 2003, s.52-53

Kral, halkın düzenini bozmamak için Westminster Abbey yerine Windsor'da 9 Şubat'ta yakıldı. I.Charles'ın oğlu Charles'ın otomatik olarak tahta geçmesini engellemek için 30 Ocak'ta yeni bir kralın ilan edilmesini yasaklayan bir yasa çıkarılmıştı. 7 Şubat 1649'da Krallık makamı resmen kaldırıldı⁹⁹.

Hemen hemen her devrim, çok büyük ölçüde yöneticilerin aşırılıklarından kaynaklanır. Ama, bu aşırılıklar hukukun çevresi dışında bir zorbalık ve kararlılık gerekir. Bunun sonucunda patlak veren devrimse, başlangıcı istenmeyen ve öngörülmeleyen daha da aşırı olan bir noktaya doğru sürüklenir. Bu tarihteki siyasal nitelikteki hemen her devrimde böyle olmuştur ve İngiltere'deki ayaklanmada genellemeyi doğrulamaktadır. Belki, İngilizler'in çoğunluğu, Kralın kral, halkında özgür olmasından başka bir değişiklik istemiyordu. Kurtla kuzuyu yan yana yaşatmanın bir yolunu bulma arayışı içindeydiler. Ama, Cromwell'in en aşağı tabakalarda dahil, tümüyle halktan topladığı "yeni ordu" artık geri dönecek ve ılımlı davranacak durumda değildi. Kral geri gelirse, kendisine ve "centilmenler"ine karşı baş kaldırmış olan "çapulcuların" oluşturduğu orduya acımasızca davranacağını biliyorlardı. Lordlar Kamarası'nın muhalefetine rağmen, Avam Kamarası Kral'ı yargıladı, suçlu buldu ve 1649'da idam etti. İngiltere'de bir cumhuriyet oldu ve "Commonwealth" adını aldı. Bu, eşine eşine rastlanmaz önemde bir olaydı. Daha önce krallar savaşta ölebilir ve başka krallar tarafından öldürülebilir, hatta bir soylu tarafından zehirlettirebilirdi. Ama, halkın bir bölümünün ayaklanıp kralı yargılamaları ve idam ettirmeleri görülmüş şey değildi. Hanedanların bu korkulu karabasanı tüm Avrupa'da rahatsız edici bir rüzgar gibi esti. Cromwell, disiplinli ordusu sayesinde, yalnız İngiltere'deki duruma egemen olmakla kalmadı. Aynı zamanda İrlanda ve İskoçya'daki 1650 ayaklanmalarını bastırdı. Uzun deniz savaşları sonunda Hollanda'yı yenerek, İngiliz denizlerinden kovdu. Cromwell ile birlikte İngiltere, yükselen bir deniz gücü olarak ortaya çıktı¹⁰⁰.

⁹⁹<http://www.royal.gov.uk/HistoryoftheMonarchy/KingsandQueensoftheUnitedKingdom/TheStuarts/CharlesI.aspx>.

¹⁰⁰ Oral Sander; **Siyasi Tarih İlk çağlardan1918'e**, İmge Kitabevi, Ekim 2010, s.110-111.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BİRLEŞİK KRALLIĞIN KURULMASI

Bu bölümde İngiltere'nin yegâne cumhuriyet yönetimi olarak nitelendirilen Cromwell Döneminden başlanarak, İngiltere-İskoçya birleşmesini sağlayacak olan Act of Settlement (Uzlaşma Yasası) ile Birleşik Krallığın kurulmasına kadar geçen süreçte İngiltere Hanedan Tarihi ele alınacaktır.

3.1. Cromwell Dönemi

Interregnum (iki krallık arası dönem) olarak da adlandırılan I. Charles'ın idamının ardından başlayıp 1658'de Cromwell'in ölümü ve oğlu Richard'ın kısa ömürlü başarısız koruyuculuğundan sonra General Monk'un yönetimindeki ordunun I. Charles'ın oğlu Charles'ı kral olması için davetine kadar süren dönem Oliver Cromwell imzası taşır. Kral'ın idamına kadarki süreçte yaşanan gelişmeler Oliver Cromwell'i İngiltere'de idari erkin zirvesine, Lord Protector (Kral Vekili) makamı eliyle iktidarın yegane sahibi olmaya taşımıştı. İç Savaşın galibi ordu, Cromwell'in elini güçlü tutan en önemli kurumdu. Cromwell'in İrlanda- Drogheda'da(1649), İskoçya'da Dunbar'da (1650) ve İngiltere'de Worcester'de elde ettiği ikna edici askeri başarıları gücünü perçinledi. İktidar konusunda veraset kaynaklı rekabeti önlemek için I.Charles'ın oğlu Charles'ı İskoçya'da kral olarak kabul edilmesine rağmen sürgüne gönderdi.

Cromwell durumun acil olması nedeniyle daha fazla güç sahibi olması gerektiğini söyledi; parlamentoyu feshetti, kısmi sıkıyönetim ilan etti ve tam bir askeri diktatör gibi davranarak ülkeyi generaller tarafından yönetilen on iki bölgeye ayırdı. İrlanda'daki isyanı çok acımasız bir şekilde bastırarak İrlandalıların İngilizlere duyduğu nefreti daha da artırdı. 1659 yılına gelindiğinde Katoliklerin İrlanda'da sahip olduğu toprakların oranı yüzde 10'un altına düşmüştü. Cromwell, resmi olarak din konusunda hoşgörü gösterdi; bütün Protestan Hristiyanlara serbestçe ibadet etme hakkı verdi ve yüzyıllar süren bir sürgünden sonra Yahudilerin İngiltere'ye dönmelerine izin verdi. Ancak pratikte tiyatroları kapatmak ve her türlü sporu yasaklamak gibi Püritenler tarafından desteklenen önlemler aldı¹⁰¹.

¹⁰¹ E Merry E.Wiesner –Hanks; *age*, s.463

Cromwell'in parlamentoyu tasviyesini göze alabilecek güçte oluşunun kaynağı olan ordudaki kanaata ne denli ilintili bir politika yürütmek mecburiyetinde kaldığına dair önemli bir değerlendirmeyi Roberts yapmıştır. “Mükemmel ordusu arkasında durduğu sürece politikacılar olmadan ülkeyi yönetebilirdi ama subaylarının desteğini kaybetme riskini göze almadığından dilediği gibi hareket etmeye çekiniyordu¹⁰².”

Dönemin doğası gereği dini tolerans tartışmaları, iktidar-halk ilişkisinde önemli bir yere oturmaktaydı. Bir diğer önemli karakteristiği ilk kez bir kralın halkı tarafından cezalandırılmasını yaşamış ve Kıta Avrupa'sını hayrette bırakan bir tarihi olayın etkisinin sıcaklığında bir nevi askeri vesayetle kontrolün sağlanmasıydı. Ne gariptir ki; İngiltere'de cumhuriyetin yegâne dönemi olarak da adlandırılan interregnum, bu yönüyle bir çeşit askeri vesayet rejimidir. Bu nedenle Cromwell'in parlamento ile ilişkisi; anayasanın doğası ve üstünlüğü konusu, silahlı kuvvetlerin kontrolü ve dini tolerans tartışmaları etrafında şekillenmiştir.

İrlanda'nın fethedilip yağmalanması, İngiliz ordusunu iç politika kavgalarından uzun süre alı koydu. İrlanda'daki savaş, ne bir savaş ne de krala karşı silahlı mücadele idi. İrlanda topraklarını kendi mülklerine katan, İrlandalıları idam eden İngiliz lordları aynı zamanda, İngiltere'de halkın ezilmesi ve krallığın tekrar kurulmasında etkin bir rol oynuyorlardı. Ayaklanmaya katılmış olan İrlandalılardan büyük bir bölümü tutsak edildi ve Kuzey Amerika'ya köle olarak satıldı.

Radikal gruplar arasındaki değişim tartışmaları ve başka toplumsal çalkantılar Cromwell'i düzeni koruma ve kontrolü kaybetmeme konusunda daha kararlı yaptı. Gazeteleri yasakladı, hancıları muhbir yaptı ve posta idaresinden tüm mektupları açıp okumalarını istedi. Bu tür önlemler onun egemenliğine karşı muhalefetin artmasına yol açtı ve I. Charles'ın Fransa'da güvenli bir şekilde yaşayan oğlu genç Charles'ın etrafında komplocular toplandı. Cromwell oğlu Richard'ı vârisi ilan etti. 1658'de Cromwell'in ölümünden ve oğlu Richard'ın kısa ömürlü başarısız koruyuculuğunun ardından yeniden Stuart hanedanı 1660 yılında iş başına döndü. Cromwell dönemi, “Protectorat” yönetimi olarak da adlandırılmaktadır¹⁰³.

¹⁰² J.M.Roberts, *age*, s.345

¹⁰³ N.V.Yeliseyeva ; *age*, s.21

3.2. II. Charles Dönemi

1658 yılında Cromwell'in ölmesiyle ne yapılması gerektiği konusunda hizipleşmeler oldu ve parlamento Stuart monarşisinin yeniden kurulması düşüncesini destekledi. Nisan 1660'da yeni seçimler yapıldı ve Lordlar Kamarası bir sözleşme ile bir araya geldi. "Parlamento Charles'ı dönmesi için davet etti ve 25 Mayıs'ta Charles Dover'e vardı. Çoğu insan yıllar süren karışıklıktan bıkmıştı ve Charles, 1660 yılında Fransa'dan II. Charles olarak geri döndü. Cromwell'in cesedi Westminster Abbey'den çıkarılıp avam bir çukura kondu ve dokuz kral katili öldürüldü¹⁰⁴."

Monarşinin yanı sıra, Lordlar Kamarası, piskoposlar hiyerarşisiyle Anglikan Kilisesi ve mahkemeler yeniden kuruldu. Dini muhalefet bastırıldı ve İngiltere Kilisesi'nde komünyonu katılmayı reddedenler, oy kullanamaz, devlet memuru olamaz, üniversiteye gidemez ve vaizlik yapamaz oldular. Charles, doğal olarak dönmesini sağlayan parlamento ile iyi ilişkiler içindeydi; düzenli olarak toplanmasını kabul ederek parlamentoyu toplama hakkını yeniden ele geçirdi. Ülkeyi bir grup parlamento üyesi danışmanla yönetiyordu. Adlarının ilk harflerinden dolayı "Cabal" olarak adlandırılan bu grup, daha sonra bakanlar kurulu adını alacak bir başdanışmanlar grubu oluşturdu¹⁰⁵.

1660 Tazminat ve Genel Af Yasası ile sadece Krala ve Kiliseye ait araziler otomatik olarak geri alındı, kral taraftarlarının ve diğer muhaliflerin arazilerine el koyuldu ve/veya özel görüşmelere veya mahkemelere bırakıldı. Charles yönetiminin ilk yılları, sadece Londra'da 70.000 kişinin ölümüne neden olan 1665'te ülkeyi vuran korkunç veba ve 1666'da diğer pek çok bina ile birlikte St Paul binasını da yok eden Londra'daki "Büyük Yangın"a şahit oldu. Bir diğer felaket 1665'teki (İngiliz ve Flemenk ticari ve sömürgeci rekabetten doğan) ikinci Hollanda Savaşı idi. Savaş başlamadan Hollanda yerleşkesi New Amsterdam zapt edilip New York adını almasına rağmen, 1666'da Fransa ve Danimarka Hollanda ile ittifak kurdu. 1667'de Thames'deki Hollanda saldırısını körükleyen kötü yönetim savaşın peşini bırakmadı. Barış görüşmeleri o yılın sonunda başladı. 1667'de Charles, sürgün günlerinden beri danışmanı olan Lordlar Kamarası Başkanı Clarendon'ı görevinden aldı. (Clarendon'ın kızı Anne Charles'ın erkek kardeşi James'in ilk karısıydı ve Kraliçe Mary ve Anne'in de annesiydi.) Hollanda savaşı ve zor dini çözümün günah keçisi olan Clarendon Avam

¹⁰⁴<http://www.royal.gov.uk/HistoryoftheMonarchy/KingsandQueensoftheUnitedKingdom/TheStuarts/CharlesII.aspx>

¹⁰⁵ E Merry E. Wiesner –Hanks; *age*, s.463

Kamarasında ‘Saray’ın çıkarlarını inşa etmede başarısız addedildi. Bu olaylar neticesinde bakanlar kurulu olarak görev yapan ve baş harflerinden oluşan CABAL (Clifford, Ashley, Buckingham, Arlington ve Lauderdale)adı takılan kabine tipi yapı oluştu.

Parlamento, vergileri onaylama hakkına karşılık, Charles’a krallığı yönetebilecek kadar gelir sağlamayı gayri resmi olarak kabul etti, ama bu geliri vermedi; Charles da aradaki farkı karşılaştırmak için Avrupa’nın en zengin ülkesi Fransa’dan yardım istedi. Charles XIV. Louis ile gizli bir antlaşma yaparak Hollandalılara karşı Fransa’ya destekleme ve İngiltere’yi yavaş yavaş Katolikliğe geri döndürme sözü verdi ve karşılığında her yıl çok büyük miktarda destek almaya başladı. Anlaşma çok uzun süre gizli kalmadı ve İngiltere’yi Katoliklik karşıtı bir isteri kapladı. Bu isteri Charles’ın yasal vârisi olmaması ve bu yüzden de o öldükten sonra tahtın koyu bir Katolik olan kardeşi James’e geçeceği gerçeği nedeniyle daha da arttı. Parlamento tahtın bir katolike geçmesini engelleyecek bir tasarı hazırladı, ama bu tasarı hiçbir zaman yasalaşmadı. Charles’ın Katolik olduğunu ve İngiltere’nin Hollanda’ya karşı Fransa’nın yanında yer alacağını ilan eden gizli Dover Anlaşması (1670) bu isterinin pek de haksız olmadığını ispatıydı. Bunu karşılığında Charles, Fransa kralından mali yardım alacaktı. (Bu mali yardım, Charles’ın Parlamento’da manevra yapmasına fırsat verdi, ama Louis tarafından anlaşmanın kamuya açıklanması ihtimalini göz ardı etmişti¹⁰⁶).

Charles ayrıcalıklı güçlerini kullanarak Hoşgörü Beyannamesini çıkarttı. Katoliklere ve Anglikan Kilisesine bağlı olmayanlara karşı tüm cezaları askıya aldı. Parlamento’daki Anglikan muhalefet nedeniyle Charles 1673’te Beynameyi geri çekmek zorunda kaldı.1677’de Charles, biraz da ağabeyinin Modenalı Katolik Mary ile ikinci evliliğinden sonra dengeyi korumak ve Protestanların gözündeki güvenini tekrar inşa etmek için yeğeni Mary’yi Orange’lı William ile evlendirdi. Bu evlilik Charles’ın Braganzalı Catherine ile evliliğinden meşru varis olmayacağı açığa çıktıktan sonra daha çok önem kazandı (Charles’ın bir takım metresleri ve gayrimeşru çocukları olmasına rağmen) ve Katolik kardeşi James’in konumu açıkça geleceğin Katolik kralı olarak yükseldi. Charles’ın hükümdarlığı boyunca, politik alanda dini tolerans hâkimdi. 1662 Teklik Yasası Common Prayer Kitabının kullanılmasını empoze etti ve ruhban

¹⁰⁶<http://www.royal.gov.uk/HistoryoftheMonarchy/KingsandQueensoftheUnitedKingdom/TheStuarts/CharlesII.aspx>

sınıfının Anglikan doktrinine tabi olmasında ısrarcı oldu(ruhban sınıfından yaklaşık 1000 kişi hayatını kaybetti¹⁰⁷.

1679 yılında, Parlamento, Habeas-Corpus-Act'ı (haksız tutuklanmayı yasaklayan yasa) yayınladı. Yargıçlar buna dayanarak, tutuklunun bulunduğu hapis hane müdürüne gönderilen izhar müzekkeresi yazıyorlardı. Tutuklu bu müzekkere sayesinde, tutuklanmasının yasallığını gözden geçirmesi için, yirmi dört saat içinde yargıç önünde çıkartılmasını isteye biliyordu; ama gerçekte, ancak zenginler yararlanabiliyordu bu haktan, çünkü yargıç tutukluyu serbest bırakmak için genellikle büyük paralar istiyordu¹⁰⁸. Günümüzde bir çok ceza hukuk sisteminin en önemli unsurlarından biri olan bu yasa, idarenin yargıyı siyasallaştırması ve keyfi tutuklamalara karşı yasa teminatı sağlamak maksadını taşımaktadır.

1685 yılında Charles'ın ölümü, İngiltere için yeni bir veraset sorununa yol açacaktı. Reformasyon sürecinin etkisiyle şekillenmeye devam eden veraset sorunları, aslında parlamenter düzenin yerleşmesinde ve Taç'ın etkinliğinin daralarak sembolik bir hale doğru evrilmesinde en önemli dinamik olarak görülebilecek kadar önemliydi.

3.3. II. James Dönemi

II.Charles, Fransız annesinin etkisiyle Katolikliğe büyük yakınlık duymuş ve büyük olasılıkla 1685'te ölümünden önce bu Roma mezhebine geçmiştir. Meşru çocuğu olmadığı için taç, kardeşi II.James'e kalmıştır. (1685-1688) James ise, daha başından açıkça Katolikti. Katoliklere hoşgörüyle davranılmasını desteklemelerini sağlamak amacıyla, II.James 1687'de bir "Bağışlama Bildirisi" çıkarmıştır, bu bildiri hem İngiltere'de hem de İskoçya'da bütün mezheplere, ister Protestan ayrılmacılar olsun ister Katolik ibadet özgürlüğü tanıyordu. Soyut olarak bakıldığında, bu tam dinsel özgürlük yönünde atılmış hayran olunacak bir adımdı.

Ancak; İngilizlerin büyük çoğunluğunun gözünde, Katoliklik hala –tıpkı I.Elizabeth çağında olduğu gibi İngiliz ulusu için büyük bir tehlike görünüyordu. Aslında 17.yüzyılın sonlarında İngiltere'de kalan küçük bir Katolik azınlığı, ayrılmacıların ki gibi bir statüde bırakılmalarından memnundu ve ezici çoğunluğu Protestan olan bu ülke için herhangi bir ciddi tehlike yaratmıyorlardı. Fakat İrlanda'da

¹⁰⁷<http://www.royal.gov.uk/HistoryoftheMonarchy/KingsandQueensoftheUnitedKingdom/TheStuarts/CharlesII.aspx>

¹⁰⁸ N.V.Yeliseyeva ; *age*, s.23

yatıştırılmayan bir çoğunluklardı; İngilizleri de her zaman Katolikliğe karşı duydukları korku ve nefrete dokunarak çileden çıkaracakları bir biçimde kıskırtmak olanağı vardı. Üstelik siyasal durumda I.Charles zamanının aynıydı: Taç bir şey istiyor, Parlamento başka bir şey istiyordu. II.James, Parlamento'yu dağıtmak yada üyelerini tutuklamak yoluna gitmemekle birlikte, Parlamento'ya yan çizip "takdir (dispensation) yetkisi" dediği şeye dayanarak uyruklarına tam dinsel özgürlük tanıyan "Bağışlama Bildirisi" gibi fermanlar çıkarıyordu¹⁰⁹.

1633 yılında doğan ve büyükbabası I. James'in adını alan II. James iç savaştan sonra sürgünde büyümüşü (XIV. Louis'in ordularında hizmet vermişti.) 1660'tan 1673'e kadar II. Charles'ın verdiği görevle Kraliyet Donanmasını kumanda etti. James 1669'da Katolik oldu. Mezhep değiştirmesine rağmen, II. James 51 yaşında barış içinde tahta çıktı. Konumu oldukça güçlüydü, krallığının yaklaşık 20.000 kişilik ordusu ve £2 milyonlu da geliri vardı. James tahta çıktığı ilk günlerde Parlametonun mayıs ayında toplanacağını duyurdu ama bir de uyarı notu ekledi: 'Beni sizinle buluşturmanın en iyi yolu her zaman benimle iyi geçinmenizdir.' Charles'ın gayrimeşru oğlu Monmouth Dükü tarafından yönetilen isyan 1685'te Sedgemoor Savaşından sonra kolayca bastırıldı ve "Kanlı Mahkeme"de kötü şöhretli başyargıç Judge Jeffreys tarafından vahşice cezalar dayatıldı. James'in Monmouth İsyanına tepkisi orduyu artırmayı ve sadık ve tecrübeli Katolik memurlar atamayı planlamak şeklinde oldu. Bu, James'in Katoliklere ve Protestanlara sivil eşitlik verme girişimleriyle beraber Parlametoda anlaşmazlıklara yol açtı, çünkü James Katoliklere iltimas gösteriyor diye algılandı. Katoliklik korkusu oldukça yaygındı (1685'te XIV. Louis Fransız Protestanlara koruma sağlayan Nantes Bildirisini iptal etti.) ve daimi ordunun Katolik memurlar tarafından yönetilmesi ihtimali, Parlamento'da tepkilere neden oldu. Sonuç olarak, James 1685'te Parlamento'yu tatil etti ve onsuz yönetti¹¹⁰.

James'in ikinci karısı bir erkek çocuk doğurunca ve böylelikle Katolik bir hanedan kesinleşince, Avam Kamarası'nın ileri gelenlerinden bazıları tahtı James'in Protestan kızı Mary ile kocası William'a teklif ettiler. William, Orange-Nassau hanedanından Hollandalı bir prensti ve aynı zamanda I. Charles'ın torunuydu. William, 1688 yılında İngiltere'yi küçük bir kuvvetle işgal etti. James önce Fransa'ya kaçtı ve

¹⁰⁹. Crane Brinton, J.B.Christopher,R.Lee Wolff; *age*, s.149.

¹¹⁰<http://www.royal.gov.uk/HistoryoftheMonarchy/KingsandQueensoftheUnitedKingdom/TheStuarts/JamesII.aspx>

bir Fransız ordusunu İrlanda'ya götürerek tahtı tekrar kazanma girişiminde bulundu. 1690'da Boyne Savaşında yenilgiye uğradı ve tahtı kaybedişi tescillendi. James hayatının geri kalanını Fransa'da sürgünde geçirdi, 1701 yılında öldü. Mezhep ayrışmasının etkileri hala zirveyi sarsmakta, iktidarı biçimlendirmekteydi.

Bu devrim gerçekte bir coup d'etat'ydı.(hükümet darbesi); Stuart krallarının hiç değilse ılımlı etkilerini destekleyen Tory'lere karşılık, başlangıçta, James'ın Parlamento'daki Whig muhaliflerinden bir grub tarafından tezgahlanmıştır. Whig'ler doğrudan doğruya uzun Parlamento'daki ılımlıların devamıydı, büyük lordlarla zengin Londra tüccarları arasındaki bir bağlaşmayı temsil ediyorlardı. II.James iki kere evlenmiştir. İlk evliliğinden, ikisi de Protestan olan iki kızı vardı: XIV.Louis'ın Hollandalı büyük hasmı Orange'lı Wilhem'le evlenen Mary ve Anne. Sonra, Katolik dinli ikinci karısından 1688'de bir oğlu olmuştu, bu nedenle tacın Katolik bir veliahtta kalması zorunlu hale gelmişti. Whig önderleri buna," fısıltı kampanyası"nı da içeren büyük bir propaganda barajıyla tepki gösterdiler. Kraliçenin gebe bile kalmadığı, Katolik bir öirasısı olsun diye yatak odasına bir tas içinde gizlice yeni doğmuş bir bebek sokulduğu kulaktan kulağa söyleniyordu. Daha sonra, Whiglere bazı Troy'ler James'in damadı olan Orange'lı Wilhelm'la görüşmelere başladılar. Wilhelm XIV. Louis'yle mücadelesinde kendisine İngiliz gücünün sağlam dayanağını verecek olan bir öneriyi pek de öyle kolay kolay geri çevirmezdi. Karısıyla ortaklaşa hükümdar olmak üzere, İngiltere tacını kabul etti, karı-koca III.William (1689-1702) ve II. Mary (1689-1694) olarak tahta geçtiler. 5 kasım 1688'de Wilhelm 14.000 kadar askerle Devon kıyısındaki Tor körfezine çıktı. James bu havadisi işitince kendisine destek aramaya Kaltı, ama her yerde büyük Lordlar, hatta olağan zamanlarda tutucu olan taşralı beyler, şimdi Protestan kahramandan yanaydılar. Bunun üzerine James 1688 Aralık'ında Londra'dan Fransa'ya kaçarak Wilhelm'e hemen hiç kansız bir zafer bıraktı.

3.4. III. William : (1689-1702) ve Mary II (1689-1694) Dönemi

1689 başlarında parlamento, Haklar Yasası (Bill of Rights) adı altında yasalaşacak koşullarla tacı resmen William'a sundu. 1628'deki Halklar Belgesi (Petition of Rights) beri Parlamento'nun anayasal uygulamalarını özetleyen bu ünlü yasa, gerçekte yazılı bir anayasanın çizgilerini oluşturuyordu. Halklar Yasası, Parlamento'nun üstünlüğünün belli başlı ilkelerini belirlemekteydi: kamu gelirlerinin

denetimi, Parlamento'nun düzenli olarak belli aralıklarla toplanması. 1689'dan sonra, İngiltere anayasasını taca yurtseverce sadakatın odak noktası olarak yalnızca sembolik bir işlev tanıyan – bir Parlamenter meclisi haline getirmek için üç önemli adım daha atılması gerekiyordu. Bunlardan birincisi, yürütme erkinin belirli bir Parlamento çoğunluğuna dayanan bir komitenin, yani başbakana bağlı bir kabinenin (bakanlar kurulunun) elinde toplanmasıydı, bu 18.yüzyılda ve 19.yüzyılın başlarında gerçekleşecekti; ikincisi , genel seçim hakkının tanınması ve Avam Kamarası üyelerine aylık bağlanmasıydı.; buna 19. yüzyılda başlanacak ve 20. yüzyılda tamamlanacaktı. Üçüncüsü, Lordlar Kamarası'nın avam Kamarası'nca kabul edilmiş yasaları veto etme yetkisinin kaldırılmasıdır ki bu da 20.yüzyıldabaşlarında olacaktı. Dolayısıyla 1689'da tam bir demokrasi daha çok uzaklardaydı. III.William ile II.Mary, kuşkusuz ki, kendilerini , uygulanan politikalar üstünde herhangi bir yetkileri olmayan yalnız süsten ibaret Monarklar diye görmüyorlardı. Geçekten sahici hükümdarlardı.

5 Kasım 1688'de Wilhelm 14.000 kadar askerle Devon kıyısındaki Tor körfezine çıktı. James bu havadisi işitince kendisine destek aramaya kalktı, ama her yerde büyük Lordlar, hatta olağan zamanlarda tutucu olan taşralı beyler, şimdi Protestan kahramandan yanaydılar¹¹¹. II. James başlığında daha önce anlattığımız üzere, Fransa tarafından desteklenen tekrar tahtı ele alma girişimi başarısız olmuştu. Hollanda, İngiltere ve Fransa arasında dönemin doğası itibariyle yaşanan güç mücadeleleri, taht savaşlarına da bu şekilde yansımaktaydı. Sömürge Savaşları ile iktisadi birikim kapışması, bir taraftan din savaşlarının sanki bir devamı gibi sürmekte, halk desteği için en büyük argüman olan mezhep ayrılıkları iktidarlar tarafından hem iç politika da hem de dış politika da etkisini göstermekteydi. Zira her savaş, meşrulaştırmaya muhtaçtı. Sömürge savaşları bile!

İngiltere'de kansız ama İskoçya ve İrlanda'da kanlı bir şekilde gerçekleşen bu darbeye, daha sonraları “Şanlı Devrim” (Glorious Revolution) adı verildi. Devrim çok az sayıdaki yüksek soylu ile toplumun geri kalanı arasında bulunan ve nüfusun yüzde 2'sini oluşturan eşrafın (gentry) siyasi gücünü perçinledi. Lordlar Kamarası'nın yeniden kurulmasına karşın, artık Avam Kamarası parlamentonun en güçlü grubuydu. Avam Kamarası'nda çoğunluğu, eşraftan kimseler, eşraf aileleriyle evlilikler kuran tüccarlar, avukatlar ve profesyoneller oluşturuyordu. Bu küçük elit sınıf, 20.yüzyıla kadar

¹¹¹ Crane Brinton, J.B.Christopher,R.Lee Wolff; *age*, s.149

İngiltere siyasetini ve kurumlarını elinde tuttu. William, İngiltere'yi XIV. Louis'e karşı çeşitli ittifaklar içine soktu; 1694 yılında kurulmuş olan İngiltere Bankası (Bank of England) tarafından finanse edilen savaş harcamaları, ulusal borcu ödemek için düzenli bir programın oluşturulmasına yol açtı. Yapılan savaşlar arasında İrlanda'ya yapılan birkaç sefer de bulunuyordu. Bu seferler sonunda, II. James'in destekçileri yenildiler ve Katoliklere karşı bir dizi sert ceza yasası çıkarıldı. Bu yasalar toprak sahibi olan Toprak sahibi olan Katoliklerin sayısını daha da azalttı. William aynı zamanda İskoç klanlarından birinin reislerinin öldürülmesini de onayladı ve İskoçya'da İngiliz hâkimiyetine karşı muhalefet giderek şiddetlenmeye başladı. Ancak iki ülke, Parlamentoların Birleşmesi yasası ile 1707 yılında resmen birleşti. Yasa İskoç Parlamentosu'nu ortadan kaldırdı; artık İskoçya Londra'daki Lordlar Kamarası ile Avam Kamarası'na üye yollayacaktı.(İskoçya 2000 yılında yeniden ayrı bir temsilciler meclisi kurdu.) İskoçya, İngiltere ve İrlanda "Büyük Britanya Birleşik Krallığı" adını aldı¹¹².

William'ın tahtı kabul etmesinin temel sebeplerinden biri XIV. Louis'e karşı mücadelesini güçlendirmektir. William'ın dış politikasında Fransız yayılcılığını sınırlama önceliği egemendi. İngiltere ve Hollanda Dokuz Yıl Savaşlarında Fransa'ya karşı koalisyon kurdular. Ryswick Antlaşması(1697) gereğince Louis William'ı kral olarak tanımak zorunda kalmış olmasına rağmen William'ın Avrupa'ya müdahale politikası ekonomi ve popülaritesi açısından pahalıya mal oldu. 1694'te savaş için para toplamak için borç alınarak kurulan İngiltere Bankası kralın Parlamento'ya finansal bağımlılığını azaltmadı çünkü milli borç Parlamento teminatına bağlıydı. William'ın Hollandalı danışmanları rahatsızdılar ve 1699'da Hollandalı Mavi Muhafızlar ülkeyi terk etmek zorunda bırakıldılar. Hiç bir zaman güçlü bir sağlığa sahip olmayan William 1702'de Hampton Sarayına at sürerken düşmesi sonucu oluşan komplikasyonlar sebebiyle yaşamını yitirdi¹¹³.

William'ın 1702'de ölmesi üzerine üvey kız kardeşi Anne (II. James ve ilk karısının Protestan küçük kızı) onun yerini aldı. Anne'in döneminde iktidar için rekabet eden Whigler (monarşinin kısıtlanmasını destekleyen ve desteğini Anglikan Kilisesi karşıtlarından almaya eğilimliydi) ve Toryler (İngiliz Kilisesinin içine yerleşmiş dini

¹¹² E Merry E. Wiesner –Hanks; *age*, s.465

¹¹³ <http://www.royal.gov.uk/HistoryoftheMonarchy/KingsandQueensoftheUnitedKingdom/TheStuarts/MaryIWilliamIIIandTheActofSettlement/MaryIIWilliamIII.aspx>

statükoyu ve monarşiyi destekliyorlardı) nedeniyle parti politikaları çok önem kazandı. On yedinci yüzyılın son yıllarında İngiltere ve İskoçya Parlamentoları ekonomi ve dış politikaları uyuşmuyordu. Anne (ailesinden son kalan kişiydi) bir varis dünyaya getiremediği için İngiltere’de Hanoverlı Protestan Sophia’nın(I. Charles’ın yeğeni ve II. James’in kuzeni) tahta geçmesinde uzlaşıldığında sıkıntılar doruk noktasına ulaştı. İskoçlar başka birini secmekte özgür olduklarını ilan ettiler ve bu kişinin de II. James ve onun ikinci karısı Modenalı Mary’nin oğlu sürgündeki Katolik Prens James Francis Edward Stuart olabileceğini ima ettiler. Bu durum İskoçya’daki daha sonraki hak iddia eden iki Stuartlı’nın Hannover krallarına karşı yönettiği ayaklanmaları sahneye çıkardı. Veraset üzerindeki anlaşmazlığın açıkça savunulması imkânsızdı. 1707’de Edinburgh ve diğer yerlerdeki aylar süren sert tartışmalardan sonra, iki parlamento birleşmeye karar verdi. Bundan böyle İngiliz Parlamentosu Westminster’da ikamet edecekti ve ortak bir para ve bayrak olacaktı. Ama İskoçya kendi kurulu Kilisesini, hukuk ve eğitim sistemini koruyacaktı¹¹⁴.

¹¹⁴<http://www.royal.gov.uk/HistoryoftheMonarchy/KingsandQueensoftheUnitedKingdom/TheStuarts/MaryIIWilliamIIIandTheActofSettlement/MaryIIWilliamIII.aspx>

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. DENİZLER İMPARATORLUĞU

Denizler İmparatorluğu, Birleşik Krallığın emperyal hüviyetini kısa ve net bir şekilde ortaya koymaya yetecek kavramsal derinliğe sahip bir tamlamadır. Başka bir emperyal yapıyı bu denli yoğun deniz unsuruyla açıklamak oldukça zor görünmektedir. Deniz ve imparatorluk kelimelerini ayrı ayrı irdeleyip, birlikte kazandıkları yeni anlamla tekrar değerlendirerek bu ikiliği yeniden yapılandırma yoluna gideceğim. İmparatorluk, “Kendi topraklarında oturan çeşitli milletleri egemenliği altında toplayan devlet biçimi.”; Deniz, “Yer kabuğunun çukur bölümlerini kaplayan, birbiriyle bağlantılı, tuzlu su kütleleri.” olarak Türkçe Sözlük’te yerini almıştır. Tanımda net olarak görüleceği üzere, imparatorluk kelimesi yoğun karasal bir anlamla çevrelenmiştir ve kilit kavramlar; millet çeşitliliği ve onlara egemen idari aygıtın varlığıdır. Denizler için ise; birbiriyle bağlantılı olma ve tuzlu su tanımlayıcı mahiyettedir. Tam da bu noktada denizlerin imparatorluğu’nun aslında denizlerin birbiriyle bağlantılı yapısını, etkin taşımacılık ve ulaşım ağlarıyla örerek, güçlü bir deniz gücüyle bu ağı kontrol altında tutarak, denizlerin ardındaki karasal alana hakimiyetinin (egemen olma durumunun) ifadesi olduğunu görebilmekteyiz. Zira Birleşik Krallığı’n emperyal tarihçesi kavramsal düzeyde, bu iki kelimeyle özetlenmiş bir sürecin anlatımıdır.

17. yüzyılın sonunda Saitoun’lu Andrew Fletcher, "Deniz, doğal olarak bize ait olabilecek tek imparatorluktur" diye yazmıştı. James Thomson 18. yüzyıl başlarında Britanya'nın derinlerde yatan "hak edilmiş deniz imparatorluğu"ndan söz etmekteydi¹¹⁵. Ele aldığımız Denizler İmparatorluğu’nun var oluşunda; “Coğrafi keşifler” nitelemesiyle salt insani merakı refere edecek kadar masum, “sömürgecilik” ile salt iktisadi birikimi vurgulayacak kadar merkantilist, “Dini yayma” saikiyle açıklanacak kadar ruhani, “pusula-matbaa-barut... gibi” pek çok yenilikle kurgulanacak kadar teknik açıklamaların hiçbirinin tek başına yetkin olmadığını belirtmek zaruridir. Bütün bunların hep bir arada değerlendirilmesi ve hatta daha farklı olgusal derinliklerin farkındalığına varmakla açıklanabilecek bir süreçtir. Günümüz Amerika kıtası için kullanılan “Yeni Dünya” sözünün, “Dünya” algısındaki kırılmayı ne denli keskin ifade

¹¹⁵ Niall Ferguson; *İmparatorluk -Britanya'nın Modern Dünyayı Biçimlendirishi-*, Çev. Nurettin Elhüseyni, Yapı Kredi Yayınlar, İstanbul 2011, s.33-34

ettiğinin vurgusuyla; Avrupalı'nın yaklaşık son 500 yılında topyekün deniz unsurunun ne kadar büyük öneme sahip olduğunu işaret etmek gerekmektedir.

Her kıta aslında birer yüzen adadır. Lakin bu büyük kara kütlelerinin bir ada olarak algılanması, 20. asırdan sonra Dünyanın uzay fotoğraflarını gören nesiller için zorlayıcı bir düşünce değildir. Bu algılama düzeyine taşıyacak tekniğe sahip olmak, denizle iç içe bir karasallığı yaşayan bir Ada sakiniyle aynı denize açık yazgıyı taşımak anlamına bugün bile gelmemektedir. Britanya Adaları'nın sömürgecilik dönemine rakiplerinden daha geç girmesi, denizler yoluyla gerçekleşen bu dönüşümde geri kalmasına neden olmamıştır. Bizatihi bir Ada coğrafyası üzerinde bulunmak ve rakiplerine göre daha denizle iç içe olmak, aradaki farkı kapatmak ve sömürgecilik döneminin en büyük gücüne dönüşmek için yeterli donanımı sağlamıştır. Giriş bölümünde değindiğimiz, Normanların mahir denizciliğinin, istiladan yaklaşık beş asır sonra Britanya'nın deniz genişlemesindeki etkisini göz ardı etmek mümkün olabilir mi?

Avrupa Kıtası'nın son 500 yılı pek çok farklı biçimde tasnif edilmeye çalışılmış, savaşlardaki başarılar, ekonomik zenginlik, teknolojik ilerleme, siyasal yapılarıdaki değişimler, coğrafi genişlemeler gibi pek çok analiz düzeyiyle devletler birbiriyle mukayese edilmiştir. Bu çalışmalardan biri olan George Modelski'nin "Başat Güç" (Dominant Power) kavramına Oral Sander, değinmektedir. "Başat Güç" Kavramı: George Modelski tarafından geliştirilen bir kurama göre, 15.yüzyılla birlikte dünya tarihi, belirli devletlerin belirli süreyle yeryüzünde " başat güç" (dominant power) durumuna yükselmeleri ve sonra bu statülerinden düşmeleri zinciri içinde bugüne doğru akmaktadır. Bu başat güç durumuna yükseliş ve düşüş kabaca yüzyıllık sürelerle olmaktadır. Belirli bir devlet yükselerek dünya denizlerine egemen duruma geçmekte (başat gücün tanımında okyanuslara egemen olmak önemli ve belirleyici bir özellik olarak gösteriliyor) ve bu egemenliğini hemen hemen yüz yıl sürdürmektedir. Bu süre içinde, başat güce meydan okuyan başka bir güç (Challenger) çıkmakta ve ikisi arasında, belki sistemin öteki üyelerinden bir kısmının da katıldığı büyük bir savaş yeni başat gücün belirmesini sağlamaktadır. Bu büyük savaştansa, genellikle başat güç ve meydan okuyan güç değil, üçüncü bir devlet kazançlı çıkarak, dünya egemenliğini kurmaktadır¹¹⁶.

¹¹⁶ Oral Sander; *Siyasi Tarih ilk Çağlardan 1918'e*, İmge Kitabevi, Ekim 2010, s.96-97

Modelski'nin kuramından hareket ederek şöyle bir kaba gözlemde bulunabilir: 15. ve 16.yüzyıllar, önce Portekiz sonra İspanya'nın başat güç oldukları yüzyıllardır. 1568'de Hollanda- İspanya Savaşları Portekiz ve İspanya'yı başat güç statüsünden düşürecektir. 17.yüzyıl Hollanda'nın, 18. Yüzyıl ise Fransa'nın başatlığını vurgulamaktadır. 19. Yüzyılda İngiltere denizlere egemen olarak başat güç statüsüne yükselecek ve bu egemenliğe karşı Almanya'nın meydan kurması, 20. Yüzyılda iki dünya savaşına yol açacaktır. Bu ikisi arasındaki mücadeleden ABD yararlanarak, 20.yüzyılın ikinci yarısında başat güç olacaktır. ABD'nin bu üstünlüğü, deniz, hava ve uzaydaki egemenliği dikkate alınır, hala sürmektedir. Bu üstünlüğe meydan okuyan ise Sovyetler Birliği'dir¹¹⁷.

Modelski'nin başat güç kavramı aracılığıyla Avrupa'nın 500 yılı üzerine yapılan bu tasnifi burada vermemizin amacı, aynı tasnifi ve düşünce sistematiğini paylaşmak değildir. 500 yıllık bu zaman dilimine atfedilen önemin yanı sıra güç ilişkilerinin tartışılmaya çalışıldığını ortaya koymaktır. Mukayeseli Avrupa tarihi çalışmaları kadar; siyasi tarihin, uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde çeşitli modellemeler aracılığıyla güç kavramı çerçevesinde değerlendirilişini de yansıtan bir örnektir. Oral Sander aynı eserinde, “Avrupa ve Asya'da 15.yüzyıla nasıl Osmanlıların dönemi diyorsak, 16. Yüzyılda da tüm dünyada önce; Portekiz, sonra İspanya'nın dönemi demek yanlış olmaz¹¹⁸,” diyerek Atlantik Okyanusu'nun aşılma başlanan bir coğrafi engel haline gelmesiyle; 16. Yüzyılla birlikte İber yarımadasının kazanmaya başladığı gücü vurguladığını görmekteyiz.

Kara ve Deniz'in zıtlığını uzun uzun irdelediği Kara ve Deniz makalesinde Carl Schmitt, kara-deniz ayırından kaynaklanan antik inanışlardan başlayarak 15. Yüzyıla kadar Avrupa Denizlerine etkileyici bir bakış açısı sunmaktadır. 15. Yüzyılda Coğrafi keşifler çağının anlatımına geçmeden önce, yazarın kara ve deniz zıtlığı temelinde kurguladığı bu tarihsel yorumu paylaşmak istiyorum. “Eskiden beri kara ile denizin temelden birbirine zıtlığı farkedilmiş ve daha 19. yüzyılın sonlarına doğru Rusya ile İngiltere arasındaki o zamanki gerilimlerin ayıyla balinanın mücadelesi olarak tasviri sevilen bir figür olmuştu. Burada balina, ileride hakkında biraz daha şey işiteceğimiz büyük, efsanevî balık *Leviathan*, ayı ise kara hayvanlarının çok sayıdaki sembolik temsilcilerinden biridir. Kabalistlerin Ortaçağ'daki tefsirlerine göre dünya tarihi kudretli

¹¹⁷ Oral Sander; *age*, s.97.

¹¹⁸ Oral Sander; *age*, s.89.

balina *Leviathan* ile bir boğa ya da fil olarak tasavvur edilmiş bir o kadar kuvvetli kara hayvanı *Behemoth* arasında bir mücadeledir. Her iki isim, yani *Leviathan* ve *Behemoth*, Hiob kitabından (Bölüm 40 ve 41) çıkmadır. Kabalistler, *Behemoth'un Leviathan'ı* boynuzları ya da dişleriyle parçalamaya çalıştığını, *Leviathan'ın* da buna karşılık yiyip nefes alamaması için yüzgeçleriyle kara hayvanının ağzını ve burnunu kapadığını söyler. Bu, ancak efsanevî bir resmin yapabileceği kadar açıklıkla, bir kara gücünün onu aç bırakmak üzere karaya gidişleri kesen bir deniz gücü tarafından abluka altına alınmasının tasviridir. Böylelikle mücadele halindeki her iki güç de karşılıklı olarak birbirlerini öldürür. Fakat sonrasında Yahudiler, Kabalistler'in devamlı dediği gibi, Heinrich Heine'nin meşhur bir şiirinde anlattığı bin senede bir gelen festival mahiyetindeki "*Leviathan'ın ziyafeti*"ni kutlarlar. *Leviathan'ın ziyafeti* hakkındaki bu tarih yorumu için çoğunlukla adı geçen Kabalist, Isaak Abravanel'dir. Büyük keşifler çağında, 1437'den 1508'e kadar yaşamış, Önce Portekiz sonra Kastilya krallarının hazinedarlığını yapmış ve 1508'de büyük bir adam olarak Venedik'de ölmüştür. Yani dünyayı ve zenginliğini tanımış ve ne söylediğini bilerek söylemiştir¹¹⁹.

Kara ile deniz arasındaki bu mücadele noktasından şimdi büyük dünya tarihinin kimi gelişmelerine bir bakalım. Grek antik dünyası, deniz kavimlerinin seyahatleri ve savaşlarından meydana gelmiştir. "Deniz tanrısı onları sebepsiz terbiye etmezdi". Girit Adasında hüküm süren bir deniz gücü, korsanları Akdeniz'in doğu kısmından sürmüş ve Knossos kazılarının gün yüzüne çıkarttığı izah edilemez cazibede bir kültür yaratmıştır. Bin sene sonra hür Atina şehri Salamis'deki deniz çarpışmasındaki (M.Ö. 480) hasmı, yani "fazlasıyla mütehakkim" Persli'ye karşı kendini tahta duvarlar, daha doğrusu gemiler üzerinde savunmuş ve bu deniz çarpışması yoluyla kurtulmuştur. Güçleri Peloponnes Savaşı'nda kara gücü Sparta'nın altında kalmışsa da, Sparta kara gücü olarak Helen şehirleri ve hanedanlarını birleştirecek ve bir Grek imparatorluğunu sevk ve idare edecek halde değildi. Buna karşılık, hanedanıyla bir İtalyan köylü cumhuriyeti ve tam bir kara gücü olan Roma, deniz ve ticaret gücü olan Kartaca ile mücadelesinden büyüyerek bir imparatorluk olarak çıkmıştır. Roma tarihi sık sık hem umumî olarak hem de hassaten Roma ve Kartaca arasındaki uzun mücadelenin bu kısmında, dünya tarihi boyutundaki diğer karşı karşıya gelişler ve hallerle karşılaştırılmıştır. Böylesi karşılaştırmalar ve paralellikler çok öğretici olabileceği

¹¹⁹ Carl Schmitt ; "Tarih ve Siyaset Üzerine İki Deneme", *Roma Katolikliği ve Politik Form- Kara ve Deniz*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2009,s.59-60

gibi, insanı sık sık garip tenakuzlara da götürür. Meselâ İngiliz dünya imparatorluğu kâh Kartaca kâh Roma ile bir paralellik içine oturtulur. Bu tür karşılaştırmalar çoğunlukla, her iki tarafından da tutulup döndürülecek iki uçlu bir değnektir¹²⁰.

Çöküş halindeki Roma İmparatorluğu'nu vuran Vandallar, Sarasenler, Vikingler ile Normanlar, deniz hakimiyetini onun elinden almışlardır. Araplar, çok sayıda karşı saldırıdan sonra Kartaca'yi fethetmişler (698) ve yeni başşehir Tunus'u kurmuşlardır. Batı Akdeniz'de yüzyıllar sürececek hakimiyetleri böyle başlamıştır. Doğu Roma, yani Konstantinopolis'den idare edilen Bizans imparatorluğu bir sahil imparatorluğuydu. Hükümü altında güçlü bir donanma bulunuyordu ve Rum ateşi olarak bilinen gizli bir çarpışma aracına sahipti. Ancak tamamen savunmaya itilmişti. Herhalde deniz gücü olarak Büyük Karl'ın imparatorluğunun - ki bu tam bir kara gücüydü- kadir olmadığı birşeyi icra etmeye kadirdi; gerçek bir “tutucu”, Grekçe tabirle bir “*Katechon*” idi; zayıflığına rağmen yüzyıllar boyu İslâm'a karşı “durdu” ve böylelikle Araplar'ın bütün İtalya'yı fethetmelerine mani oldu. Aksi takdirde, o sıralar Kuzey Afrika'da olduğu gibi, antik-Hristiyan kültürün kökünün kazınmasıyla İtalya İslâm âlemine katılmış olurdu. Haçlı Seferleri sayesinde yukarı taşınarak Hristiyan Avrupa dairesinde yeni bir deniz gücü ortaya çıkmıştı: Venedik.

Bununla büyük dünya tarihine yeni bir efsanevî isim dahil olur. Neredeyse yarım binyıl Venedik Cumhuriyeti bir deniz iktidarının ve deniz ticareti üzerine kurulmuş bir servetin sembolü sayıldı; göz kamaştırıcı üst düzey siyaset performansı ve de aynı zamanda “bütün zamanların iktisat tarihinin nevi şahsına münhasır mahlûku”. İngiltere muhiplerinin 18. yüzyıldan 20. yüzyıla dek İngiltere'de hayran oldukları herşeye, daha önce Venedik'de hayran olunmuştu: Büyük servet, sayesinde deniz gücü olarak kara güçleri arasındaki zıtlıklardan faydalanmayı ve savaşlarını başkaları üzerinden idare etmeyi bildiği diplomatik üstünlük; iç siyasî düzen problemini halletmiş gözükten bir aristokratik teşkilat; dinî ve felsefî kanaatlere karşı hoşgörü; hürriyetçi fikirler ile siyasî mülteciliğin sığınaklığı. Buna ilâveten ihtişam dolu şenlikler ile sanatkârane güzelliğin büyüleyici cazibesi. Bu şenliklerden biri insanların muhayyilesini hususen meşgul etmiş ve Venedik'in şâşâsını dünyaya taşımasına yardımcı olmuştur. *Sposalizio del mare* olarak bilinen efsanelerle çevrili “deniz ile sözlenme”. Her sene İsa Mesih'in uruc günü, “Sensa” gününden (yani *Ascensione*) önce Venedik

¹²⁰ Carl Schmitt ; *agm*, s.60-61

Cumhuriyeti doçu olan kişi devlet merasim gemisi *Bucentoro* üzerinde denize açılır ve denizle beraberliğinin işareti olarak dalgalara bir yüzük atardı. Venediklilerin kendileri, komşuları ile uzaklardaki halklar bunu, denizden doğmuş bir güç ile denizden doğmuş bir servete efsanevî bir kutsiyet veren ikna edici bir sembol olarak görmüşlerdir. Biz ise daha ilerde, bu güzel sembolün ne işe yaradığını, ilk görünüşüyle tekrar karşımıza çıktığında göreceğiz.

Denizin bu masalsı kraliçesi 1000 yılından 1500 yılına kadar artan parılıyla ışık saçmıştır. 1000 yılı civarında zamanın Bizans İmparatoru Nikephor Phokas bir miktar da haklı olarak şu iddiada bulunabiliyordu: “Deniz hakimiyeti benden sorulur”. Beşyüz sene sonra ise Türk Sultanı Konstantinopolis’de Venedikliler’e şu beyanda bulunuyordu: “Bu ana kadar denizle nikahlıydınız, bundan böyle o bana aittir¹²¹.”

4.1. Coğrafi Keşifler

Atlantik Okyanus’u 1500’lere kadar Avrupa için büyük bir engel, bir sondu. 500’lerde ise bir köprü bir başlangıç noktası olmuştur. Portekiz Krallığı Atlantik’te keşfi teşvik edip mali destek sağlayınca, Vasco de Gama Afrika’yı güneyinden dolaşıp, kendisini daha önce bilmedikleri Arap ticaretinin tam ortasında buldu. Portekiz’in ticaret rekabetini istemeyen Arap, Türk ve Mısırlılara karşı savaştı. O zamana kadar görülmemiş bir barbarlık, vahşet ve kitlesel bir katliamla, Goa, Aden, Hürmüz Boğazı ve Doğu Afrika’da ticaret istasyonları kurdu. Portekizliler buradan Malaka Yarımadası, Çin’in limanları ve Yeni Gine’ye kadar uzandılar. Böylece Avrupa’nın ateşli silahlar ve deniz gücüyle desteklenen ilk sömürge imparatorluğu kurulmuş oldu. Bu “imparatorluğun” kısa vadedeki en önemli sonucu, baharat gibi, Doğu kökenli malların, çok el değiştirmemelerinden dolayı, Avrupa’da fiyatların esaslı bir biçimde düşmüş olmasıdır. Örneğin,1504 yılında baharatın fiyatı, hala eski ticaret yollarına dayanan Venedik’te, Lizbon’dakinden beş kat daha pahalıydı. Bugünkü terminoloji içinde belirtmek gerekirse, Avrupa’nın Asya ile ticaret dengesi, Avrupa lehine değişmeye başlamıştır¹²².

Zaman içinde, yeni coğrafyaların bulunmasıyla birlikte, içinde birçok sebebi barındıran öğelerle yeni topraklara(yerlere) ayak basan Batılılar, öncelikle Afrika, Hindistan ve Asya’nın anayolları üzerinde ticaret noktaları kurarak bu hareketi

¹²¹ Carl Schmitt ; *agm*, s.62-63

¹²² Oral Sander; *age*, s.89-90

başlatmışlardır. Batı tarihçiliği, sömürgeciliği Coğrafi Keşifler dönemiyle başlatır. 1991’de yayınlanan Sömürgeci Fransa’nın Tarihi (L’ Histoire de la France Coloniale) adlı eserde gerçek anlamda sömürgecilik macerasının, 15. Yüzyıldaki keşif ve kaşiflerle başladığı bildirilmekte ve Kastilya Kralı IV. Enrique’nin Kanarya Adaları’nı bir Lorda fief olarak verdiği zaman başladığı ifade edilmektedir. Doğu tarihçiliği ise, sömürgeciliği haçlı seferleri ile başlatır. İslam dünyasının sınır boylarında Hristiyan topluluklar belirmeye başladıklarında, aslında yoğun olarak karşılaşan (ve hep karşılaşacak olan) bu iki dünyadan sömürge savaşlarından karlı çıkan Batı olmuştur¹²³. Batı’nın yayılmasında ve hakimiyet alanlarını genişletmesinde pek çok sebep olduğu görülmektedir. Bunlar;

- Dini yayma amaçlı fetihler,
- Keşif amaçlı seyahatler,
- Macera duygusunun ön plana çıktığı geziler,
- Zengin olma arzusu ve hırsı,
- Fetih amaçlı intikam duygusu(eğer bir ordu yenilmişse rövanşı o ülke topraklarını fethederek almıştır.)
- Mümkün olan en geniş toprakları kendilerine ayırma isteği, toprak açlığı,
- Biz yerleşmezsek (örn. Fransızlar, İngilizler, Hollandalılar v.b.) başkaları gelip yerleşecektir düşüncesi,
- Kimseye ait olmayan topraklara başkalarından önce davranıp el koyma girişimi,
- “üstün ırkın”, “aşağı ırka”- beyaz adamın diğerlerine- emretme ve yönetme psikolojisi,
- Yeni pazarlar bularak kendi iç pazarlarını genişletme politikası,
- Ucuz iş gücü sağlamak (köle ve kölecilik)
olarak sıralanabilir¹²⁴.

4.2. İspanya ve Portekiz

Kraliçe İzabella’nın desteğiyle Kristof Kolomb’un1492’de Amerika kıtasını bulması, Portekiz’den sonra İspanya’yı da denizaşırı imparatorluk kurmaya itti. Doğu’da Portekiz’in üstünlüğünü dengelemek için İspanyollar büyük bir hevesle

¹²³ A. Kürşat Gökkaya, Cemil Cahit Yeşilbursa, *Yeni ve Yakın Çağ Tarihi*, Siyasal Yayınevi, Ankara 2010, s.154

¹²⁴ A. Kürşat Gökkaya, Cemil Cahit Yeşilbursa; *age*, s.154

Amerika'nın içerini de keşfetmeye başladılar. Kilise yeni bir "Haçlı Ruhı" ile Hristiyanlığı yeni kıtaya yaymak için hem misyonerler gönderdi hem de sömürgeciliği destekledi. Hükümet, hazinesini doldurmak için, kıtayı bir altın ve gümüş deposu olarak gördü. "Conquistador" denen İspanyol fatihlerinden Cortez Meksika'daki Aztek, Pizarro ise Peru'daki İnka uygarlıklarını tümüyle yok ettiler. Bu uygarlıkların eşsiz bir altın heykel ve süs eşyalarını eriterek paraya dönüştürdüler. Yerlilerin zorla ve ölesiye çalıştırılmaları bir yana, Afrika'dan 1560'ta sayıları 100.000'e ulaşan karaderili tutsak, Amerika kıtasına getirildi¹²⁵.

Doğu ile Batı'nın denizlerine tam yüz yıl Portekiz ile İspanya egemen olacaklardır. Bu iki devlet 1494'te yaptıkları bir anlaşmayla yeryüzünü ikiye bölerek paylaştılar. Magellan'ın keşfettiği Filipinler İspanya'ya, Portekiz tarafında bulunan Brezilya Portekiz'e verildi. Bu ikisi dışında, İspanya tüm Amerika'yı, Portekiz ise Asya ve Doğu Hint adalarında ticaret hakkını elde etti. Böylece, yeryüzünde, kara yerine deniz ulaşımı dönemi başlamıştır. Bu yeni dönemde Avrupa kıtası, Amerika, Afrika ve Asya'nın erişebileceği bir "dünya merkezi" haline geldi. Ayrıca Ulaşım ve taşımacılık karalardan denizlere geçmeye başlayınca, şimdi çevrede kalan eski dünya içindeki Müslüman halklar yeryüzündeki merkezi durumlarını yitirdiler. Portekiz ve İspanya'nın deniz egemenliği 1600'lere kadar sürdü. Fransa, İngiltere ve Hollanda gibi denizcilik potansiyeli olan devletler henüz İberik yarımadasının bu iki devleti gibi denizlere açılmamışlardı. Çünkü devletlerin kaderini yalnız coğrafya belirlemez. Bu devletler, iç sorunlarını çözdükten ve Din Savaşları badiresini atlattıktan sonra, Okyanusların açtığı büyük olanaktan yararlanmaya başlayacaklardır.

35 yıldır Almanya'nın dini bütünlüğünü korumaya çalışan V. Charles, Agusburg Barışı'ndan bir yıl sonra, 1556'da tahtında feragat etti. Avusturya ve Bohemya ile Maceristan'ın Türklerin elinde bulunamayan bölümünü kardeşi Ferdinand'a (kısa bir süre sonra Kutsal Roma İmparatoru seçilecektir), İspanya'yı da oğlu Philip'e bıraktı. Böylece Habsburglar biri Avusturya, öteki İspanya olmak üzere ikiye ayrıldı. II.Philip (1556-1598) Portekiz'i miras yoluyla ele geçirince (1640'ta yeniden bağımsız olacaktır) tüm İberik yarımadası siyasal açıdan birleşmiş oldu. Ayrıca Hollanda'nın çoğu eyaletlerinin hükümdarıydı. Amerika'nın yanı sıra 1580'den sonra tüm Portekiz sömürgelerini devraldı. İspanya şimdi Batı Akdeniz'de yalnız Osmanlılar tarafından

¹²⁵ Oral Sander; *age*, s.90

tehdit edilen bir üstünlüğe sahipti. 1571’de Osmanlılara karşı İnebahtı’da (Iepanto) bir deniz zaferi elde ettiyse de, bu uzun süreli olmadı. Türkler iki yıl içinde kayıplarını karşılayarak, Tunus’u ellerine geçirdiler.

4.3. Hollanda

16. yüzyılın ikinci yarısında İberik Yarımadası’nın deniz üstünlüğü tehdit edilmeye başlandı. Önce Hollanda’nın (1568), sonra İngiltere’nin (1588) İspanyol deniz kuvvetlerine karşı zaferleri İspanya’ı tahtından indirdi. Hollanda bunun hemen arkasından Portekiz’in Hint Okyanus’u kıyılarındaki ticaret merkezlerine yerleşti¹²⁶.

Hollandalılar politika da olduğu kadar ticarete de gerçekçiydi. Hollanda Doğu Hindistan Şirketi’inin (1602’de kuruldu ve kısa bir süre sonra Avrupa’nın en geniş ticari şirketi oldu) salt amacı, dünyayı keşfetmek ya da Portekiz ve İspanya’nın daha önce yapmaya çalıştığı gibi Hristiyanlığı korumak değil, yeni kurulan doğu ticaretinde payını arttırmaktı. Hedefleri topraktan ziyade stratejik temellere dayanıyordu. Sadece bir kez daha önce kendi Batı Hindistan Şirketi’nde yaptığı gibi Calvinizm ile ticareti birleştirmeye çalıştılar; onda da olumsuz sonuç aldılar. Bazı İberlilerin yaptığı gibi para kazanma hırsları da olmadı. Tam aksine, onlardan önce Floransa ve Venedik gibi iş ve politikanın birleştirilmesini gerekliliğini vurgulayan tüccarın sesi, politikanın yapıldığı her yerde duyuldu. Çünkü ticari yönlüydüler ve İspanyol Engisizyon’undan kaçan Portekizli Yahudilerin ellerinde bulunan mali becerileri kullanmakta çabuk davrandılar¹²⁷.

İspanyol Hollandası, 1500’den sonraki yıllarda Avrupa ve dünya meselelerinde büyük etkiye sahip olacak diğer Avrupalı güçlerin arasındaydı. 16.yüzyılın ortasında bu bölge Avrupa’nın en zengin bölgelerinden biriydi. Yaklaşık iki milyon nüfusu İspanya (yaklaşık sekiz milyon), Fransa (yaklaşık yirmi milyon) ve Britanya (altı milyon) ile karşılaştırıldığında çok az kalıyordu. Ama Hollandalıların mali zekası mücadeledeki yetenekleri, gemi inşasındaki ustalıkları ve denizler üzerindeki bilgi ve hakimiyeti sayısal eksikliğini telafi ediyordu. İspanya ‘ya karşı düzenlenen Hollanda isyanı 1560’lı yıllarda patlak verdiğinde bir koldan İspanyol baskıcılarıyla savaşıyor diğer bir koldan da büyük bir sömürge imparatorluğu kuruyordu. Hollandalıların hem daha güçlü bir

¹²⁶ Oral Sander; *age*, s.92

¹²⁷ William Woodruff; *Modern Dünya Tarihi, /A Concise History of the Modern History*, Pozitif Yayınları, İstanbul 2010, s.57

güce boyun eğmemesi hem de yardımseverlikte gözle görülür bir parlak dönem yaşaması itibarını daha da arttırdı. Hollanda, dönemin önde giden düşünürleri için bir liman haline geldi. 17.yüzyıl Hollanda'sı insanın Batı dünyasında özgürce düşünebileceği birkaç yerden biriydi. Oraya sığınacak muhalif hiziplerden biri – hacılar-kısmen çocuklarını dini hoşgörüyü sahip ve materyalist böyle bir toplum tarafından bozulması korkusuyla, deniz aşırı keşfedilmemiş ve el değmemiş bir yer için Hollandalı ev sahiplerini terk etmeyi seçtiler¹²⁸.

4.4. Fransa

14. Louis, dışarıda genişlemeci bir dış politika izledi. Genişleyebileceği iki alan vardı. Doğu'ya ve Ren Bölgesi'ne doğru genişlemek ve İspanya Hollanda'sını (Belçika) ilhak etmek ki, böyle bir politika Kutsal Roma İmparatorluğu'nun daha da parçalanması demektir. Bir de, tüm İspanya topraklarına versatle sahip olmak istiyordu. (Belki de bu amaçla, İspanya Kralı II. Charles'ın gerek vücut gerekse kafaca özürülü bulunan kız kardeşiyle evlenmişti). Böylece, 14.Louis'in dış politika amacı açıkça ortaya çıkıyor: İspanya ile Fransa'nın kaynakları birleşerek, Fransa'yı Avrupa'da, Amerika'da ve denizlerde üstün kılmak. Bu amacında başarı kazanırsa, kuracağı "evrensel monarşi", Avrupa'nın öteki devletlerinin sonu olurdu¹²⁹.

Avrupa'nın öteki devletlerinin bu " evrensel monarşi"ye karşı taktiği, "güç dengesi" politikasıdır. Daha on beş yıl önce, Habsburg üstünlüğüne karşı, başını Fransa'nın çektiği bir güç dengesi politikasıyla mücadele edilmişti ve Otuz Yıl Savaşları sonunda imzalanan Westphalia Barışı bu politikanın başarısını simgeliyordu. Şimdi, aynı tehlike Fransa'dan geldiğine göre, güç dengesi politikası da ona karşı yönetilecekti. 1700'de Britanya'yla karşılaştırıldığında, Fransa'nın ekonomisi iki kat büyüktü ve nüfusu yaklaşık üç kat fazlaydı. Tıpkı Britanya gibi, Fransa da dünyanın Avrupa ötesindeki kısmına denizler üzerinden ulaşmıştı. Amerika'nın Louisiana ve Ouebec bölgelerinde "Yeni Fransa" olarak bilinen Fransız kolonileri vardı. Martinique ve Guadeloupe gibi Fransız şeker adaları Karayipler'deki en zengin merkezler arasındaydı. Fransızlar 1664'te Compagnie des Indes Orientales adıyla bir Doğu Hint Kumpanyası kurmuştu; Pondiçeri'deki ana üssü, kuzeyde kalan Madras'taki İngiliz yerleşmesinden,

¹²⁸ William Woodruff; *age*, s.56

¹²⁹ Oral Sander; *age*, s.103

çok uzak değildi. Fransa'nın Britanya'ya karşı küresel üstünlük mücadelesini kazanması somut bir tehlikeydi ve yarım yüzyılı aşan bir süre boyunca öyle olmaya devam etti¹³⁰.

4.5. İngiltere

İngiltere Fransa'dan konum ve adalı olma yönünden sadece üstün değildi; İngiltere'nin kendi içindeki yoğunluğu, milli birliği merkezi yönetimi ve kanun kuralını destekliyordu. 1500 yılında Tudorların ilki VII. Henry (hükümdarlık 1485-1509) İngiliz tahtına sıkı sıkıya tutundu. I.Elizabeth ile Tudor İngiltere'si o güne kadar gördüğü en güçlü kraliçesini bulmuştu. Yirmi beş yaşında kraliçe olan Elizabeth kırk yıl boyunca zekasıyla ve daha iyi mücadele ederek İngiltere'nin düşmanlarını alt etti. İngiltere'nin gelecekteki deniz üstünlüğünün temelleri onun hükümdarlığı döneminde atıldı. İngiltere, bir deniz gücü olmayı ve dünyanın deniz yolları üzerinde kurabileceği hakimiyeti giderek daha fazla düşünmeye başladı. 18.yüzyılda İngiliz stratejisinin merkezi, deniz gücü oldu. "Britanya hükmeder, Britanya dalgaların hakimi" şarkısı ilk olarak 1740'da söylendi¹³¹.

VII. Henry döneminden beri İngilizler kendi ülkelerini de Amerikan metal-leriyle zenginleştirecek bir "El Dorado" bulma hayalleri kurdu. Ama çeşitli girişimleri boşa çıktı. En fazla becerebildikleri şey denizcilikteki ustalıklarını kullanarak İspanyol gemilerinden ve yerleşmelerinden altın çalmaktı. Daha Mart 1496'da, Kolomb'un İspanyol tahtı adına üç yıl önce Amerika'yı keşfinden ilham alındığını apaçık gösteren bir hamleyle, VII. Henry tarafından Venedikli denizci John Cabot'a verilen berat uyarınca, onun ve oğullarının elde ettiği "tam ve kısıtsız yetki, imtiyaz ve iktidar"ın kapsamı şöyleydi: Doğu, batı ve kuzey denizlerinin [İspanyol keşifleriyle çatışma durumundan kaçınmak açısından güney denizi hariç] bütün kesimlerine, bölgelerine ve kıyılarına sancaklarımız, bayraklarımız ve bandıralarımız altında gemiyle yolculuk etmek, dünyanın daha önce bütün Hıristiyanlar için meçhul olan her meskûn kesiminde putperestlere ya da kâfirlere ait her adayı, ülkeyi, bölgeyi ya da sahayı bulmak ve araştırmak, böylece onlar tarafından keşfedilip fetih, işgal ve ilhak için elverişli olduğu anlaşılan kasabaları, şatoları, şehirleri ve adaları oralardaki yasallarımız, vali vekillerimiz ve naiplerimiz sıfatıyla fetih, işgal ve ilhak ederek, keşfedilen söz konusu

¹³⁰ Niall Ferguson; *age*, s.51-52

¹³¹ William Woodruff; *age*, s.54

kasabalar, şatolar, şehirler, adalar ve anakaralar üzerindeki hâkimiyet, mülkiyet ve salahiyet haklarını bizim adımıza elde etmek¹³².

10. ve 15.yüzyıllar arasında gelişen ticaret, 16. Yüzyıla varıldığında devletlerin en önemli uğraşı oldu ve bugün bildiğimiz niteliğini kazandı: Kapitalist ekonominin ortaya çıkışı ve kent merkezli ekonomik sistemden ulus-merkezli ekonomik sistemlere geçiş. Bu ekonomik dönüşümün önemli özelliği,12.yüzyılda başlayan, ama 16.yüzyılın ikinci yarısında hızlanan fiyat artışıdır. Tüm malların fiyatları 1550-1600 arasında ortalama olarak iki kat artmıştı. 1650'debugdayın fiyatı Paris pazarında 1500'dekine göre 15 kat daha pahalıydı. Bu sürekli enflasyon, her yerde ve her zaman olduğu gibi, en çok sabit gelirlileri etkiledi. İleride incelenecek olan ve aynı dönemde ortaya çıkan din savaşlarında, enflasyonun bu kesim üzerinde yarattığı kötümserliğin, hükümetlerin vergi attırmalarının ve sonuç olarak etrafi kasıp kavuran ekonomik "anarşinin" payı büyüktür.16.yüzyıl enflasyonunun büyük bir nedeni, Amerika'dan Avrupa'ya akan yeni bulunmuş madenlerdir. Maden miktarı, üretilen mal ve hizmetlerin hacminden daha hızlı arttığı için, madenin değeri azaldı. Bu da fiyatların yükselmesi demektir¹³³.

16. yüzyılla birlikte yaşanan hızlı iktisadi gelişim Merkantilizm olarak adlandırılan ve temelde coğrafi keşiflerle birlikte fiyat artışlarına karşı korunma ve güçlenmeyi sağlayan bir ekonomi politikasıydı. "Merkantalist düşüncenin temel noktaları şunlardı: Mamul maddelerin ihracatını arttırmak, hammaddelerin ihracatını azaltmak; yaşamsal olan hammaddelerin dışında italatı yasaklamak ve böylece ticaret dengesini lehine çevirmek. Fransa, daha 16.yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti ile bu amaca yönelik ticaret anlaşmaları (Osmanlı tarihinde daha sonra kapitülasyonlar adını alacak olan ve devletin zayıflamasının ana nedenlerinden birini oluşturacak ayrıcalık anlaşmaları) yapmıştı. İngiltere, Kuzey Buz Denizi'nin keşfinden sonra, 1553'te Rusya şirketini kurmuştu. Bunu, kısa bir süre sonra Osmanlı Şirketi izledi. Bunların en ünlüleri, 1600'de İngiltere'nin kurduğu Doğu Hindistan, Hollanda ve Fransa'nın daha sonra kurdukları benzer şirketlerdir. Bu şirketler sayesinde Kuzey Avrupa Devletleri, Portekiz ve İspanya'nın Amerika ve Doğu'daki tekeline kırmışlardır. Böylece yeryüzünde yeni ve çok daha güçlü sömürge imparatorlukları kurulacaktır. İngilizlerin imparatorluk konusundaki gıpta duygusu Reform hareketinden sonra daha da keskinleşti; Katolik İspanya'ya karşı savaşı savunanlar, Britanya'nın "papa yanlısı" İspanyol ve

¹³² Niall Ferguson; *age*, s.29

¹³³ Oral Sander; *age*, s.92-93

Portekiz imparatorluklarıyla boy ölçüşecek bir Protestan imparatorluk kurmak gibi dinsel bir vecibesi olduğunu ileri sürmeye başladılar. Elizabeth dönemi bilginlerinden Richard Hakluyt, papalık makamı Fernando ve Isabel'e Hıristiyan dünyası dışında "keşfetmiş olabileceğiniz veya keşfetmek üzere olduğunuz ... adaları ve karaları" işgal etme hakkını tanıdığına göre, İngiliz tahtının da Protestanlık adına "İsa'nın inancını ... yayma ve benimsetme" gibi bir görevle yükümlü olduğu görüşünü ortaya attı. Böylece İngiliz imparatorluk anlayışı İspanyol rakibine bir tepki olarak oluştu; İspanya'nın imparatorluğu papalığa dayanırken, Britanya'nın imparatorluğu Protestanlığa dayanacaktı.

İspanya'nın zenginleşmesine, özellikle "Yeni Dünya"dan getirilen madenlere gösterilen ilgi devletler kadar, korsanlarında iştahını kabartmaktaydı. Bir yandan Amerika kıtasında o güne dek yaşamış medeniyetleri yok edecek bir yıkımla yaşanan bu değerli maden iştahı, aynı iştahla bunları çalmaya çalışan korsanlara karşı büyük bir öfkenin de kaynağıydı. İngiliz korsanlar, Katolik İspanyol gemilerine saldırmak, onları yağmalamak için uygun anları bekleyerek bu zenginliğe ortak olmaya çalışmaktaydılar. "İspanya'nın Armada'yla doruk noktaya çıkan, ama onunla bitmeyen doğrudan tehdidi karşısında I. Elizabeth, zaten yaşanmakta olan bir şeyi izne bağlamak gibi son derece makul bir karar aldı. Böylece İspanyolları soymak bir strateji meselesi haline geldi. İspanya'yla 1585'ten 1604'e kadar aralıklarla süren savaş döneminde, her yıl 100 ila 200 arasında gemi Karayipler'deki İspanyol gemilerini taciz etmek üzere denize açıldı. Getirilen ganimet parasının değeri yılda en az 200.000 sterlini buldu. Bu tam anlamıyla denizdeki bir meydan kavgasıydı; İngiliz "misilleme gemileri" İber limanlarına girip çıkan her türlü gemiye saldırmaktaydı¹³⁴."

İspanya'nın bir gün protestan İngiltere'ye hükmetme umudu yerini korkuya bıraktı. İngiltere Kraliçesi I. Elizabeth onlara huzur vermedi. İngiliz "korsanları" İspanyol mal varlığı ve hazinesini uzun süre yağmaladılar. 1577'de Francis Drake (1540-96) İspanya'nın Amerikan sömürgelerini ve pasifik okyanusunun ortasında İspanyol bir hazine gemisi yağmaladı. Golden Hind'de Drake'in getirdiği bu ganimetten "İngiliz yabancı sermayesinin asıl kaynağı" olarak bahsedilir. 1584'te başka bir "korsan" John Hawkings (1532-95) İspanyol denizini talan etti. Son numaraları ise, 1560'lı yıllarda isyanın başladığı İspanyol Hollandasındaki İspanyollara karşı savaşı

¹³⁴ Niall Ferguson; *age*, s.33.

için İngiltere'nin 1585 yılında altın bin askerli bir ordu göndermesiyle, uygulamaya geçirilemedi. İki yıl sonra 1587'de Drake ve diğer İngiliz deniz kaptanları İspanyol donanmasını Cadis'de yenilgiye uğrattılar. II.Philip'in Elizabeth'i onun Katolik olan kuzeni İskoçya Kraliçesi Mary Stuart için yerinden etme umutları onun idamıyla alt üst oldu. Çaresizlik içinde kalan Philipe 1588 yılında İngiltere'ye karşı "yenilmez donanma"sını denize indirdi. İspanya'nın engin imparatorluğu 1600 yılında büyük ihtimalle gücünün doruğundayken (deniz kuvvetleri hala İngiliz ve Hollandalıların oluşturduğu orduya eşitti.), yenilmez donanmanın kaybı, onun denizdeki konumunu sarstı. İspanya'nın ticareti, tarımı ve gemiciliği tamamen ihmal edildi. 16.ve 17. Yüzyıllarda İspanya'nın sömürgelerinden aldığı ürünleri İber Yarımadası'ndan Kuzey Avrupa'ya taşıyan Hollandalılardı. Sömürge ticaretinin kazançlarına gelince bunların çoğu 17.ve 18. Yüzyılda onları İngiltere'de harcayan İngiliz Kuzey Amerikalı tüccarlara gitti. Sadece diğer milletler değil kaçakçılar ve korsanlar da İspanya'nın servetini yiyerek büyüdüler¹³⁵.

Walter Raleigh, bir çeşit deniz emperyalizminin teorisyeni olarak, " denize hakim olan ticarete de hükmeder; ticarete hakim olan ise dünya zenginliklerine hükmeder yani dünyaya hakim olur." görüşünü bir yerde İngiltere'nin rotasını oluşturacak sözlerle vurguluyordu. Raleigh, sözlerinin arkasında durarak 1584'te Amerika'nın Atlantik kıyılarına ulaştı ve bu eldeğmemiş toprakları Kraliçesi Elizabeth'in onuruna Virginia adıyla ilk sömürgeyi(koloniye) kurdu. Elizabeth, tıpkı atası VII. Henry (Tudor Hanedanı) gibi İngilizleri denizleri dolaşmaya ve bütün dünyada ticaret yapma arzusu ile uzaklara gitmeye daha çok teşvik etti. 1599'da Doğu Hindistan ticareti için Londralı tüccarlar kumpanyasını kurmak suretiyle, İngiltere'nin gelecekteki parlak dönemine ilk imzayı atmış oluyordu. Başlangıçta küçük sermaye ile kurulan Doğu Hindistan Kumpanyası yalnız Hindistan, Çin, Kore ve doğu ülkeleriyle sınırlı bir iş ve ticaret yapmayı amaçlıyordu ve sadece ticaret için kurulmuştu. Siyasi amaçları olmadığı için hükümetin müdahalesinden uzun ve sıkıcı denetimlerden muaftı. Bu kuruluş aynı zamanda özel ticaret kumpanyaların (şirketlerini) ilk örneği oluşturmaktaydı. Şirket aslında faaliyetlerinin sonucunda kar elde etmeyi amaçlayan çağın zengin tüccar ve burjuvalarından oluşuyordu. Kurucular, amaçlarına ulaşabilmek için tasarlanan bölgelerde ticaret tekelinin, sabit ticaret merkezlerini kurmak ve

¹³⁵ William Woodruff; *age*, s.57

emirlerinde çalışan memurlar kullanmak hakkına sahipti. Ayrıca, savunma ile güvenlik (inzibat) hizmetlerini üstlenen askerleri toplamak yetkilerini de elde ettiler. Yerleştikleri bölgelerde bile, örneğin Hindistan'da yerli hükümdarları yıllık bir vergi vermek ve onların hükümranlığını tanımakta tereddüt göstermediler. Buna karşılık arazi ve imtiyazlı alanlar aldılar ve bunların üzerinde kendi ticaret şubelerini kurdular. Bunlar başlangıçta oldukça basit yerleşimlerdi. Müstahkem (sağlamlaştırılmış) bir kale içinde memurlar için birkaç ev ve mallar içinde mağazalar(depolar) yapmışlardı. Şubeler çoğaldıkça ve menfaat elde ettikleri ülkeler önem kazanmaya başladığı zaman şirket, geniş yetkilerle donatılmış Genel Vali ünvanını alan bir temsilci göndermek suretiyle bölge idaresini işleten (yöneten) bir kişiyi görevlendirirdi.

İngiliz sömürgeciliğinin ilk örneği olan doğu Hindistan Kumpanyası en çok ithalat ticaretinde rol oynamıştır. Kumpanya, yerlilerden büyük miktarlarda çay, pirinç, ipekli kumaşlar, pamuklular ve çok az miktarda baharat satın alarak Avrupa'ya satıyordu. Kumpanya 1639'da Hindistan'ın doğu kıyılarında ilk ülkesini ele geçirdi ve Madras şehrini kurarak ticaret merkezi haline getirdi.

1662'de Bombay havalisi Kumpanyaya İngiliz Kralı tarafından satıldı. Burada bir yanlışlık olduğunu düşünebilirsiniz. Hindistan topraklarının bir kısmı nasıl olur da, bir yabancı ülkenin kralı tarafından o krala ait ülkenin bir ticari şirketine satılabilir? Hikaye kısaca şöyledir;Kral II. Charles, karısı Catherine de Portugal'a çeyiz olarak verilmiş olan Hindistan'ın batısındaki Bombay topraklarını Doğu Hindistan Şirketine yüklü bir altın karşılığı satmıştır. Burada Hintli hükümdarın iyi niyetinden çok gafillliğini ve cehaletini görmek gerekir. Yüzyılın sonuna doğru kumpanya, Ganj nehri boyunca (batısında) ve kalkütada (calcuta) mağaza, depo ve antrepolar kurarak ticari egemenlik alanını bir hayli genişletmeyi başarmıştır¹³⁶.

Doğu ticaretini zorlama yönündeki İngiliz girişimlerinin çatışmaya yol açması büsbütün kaçınılmazdı; bunun başta gelen sebebi, Hollanda kumpanyasının yaptığı ticaretin dörtte üçe varan kısmının baharattan oluşmasıydı. Şiddet ortamı daha 1623'te Hollandalıların Endonezya'daki Amboina'da on İngiliz tüccarını öldürmesiyle alevlendi. İngilizler 1652-1674 arasında Hollanda'ya karşı üç savaş yürüttü; bunların asıl amacı Batı Avrupa'dan çıkan ve Doğu Hint Adaları'nın yanı sıra Baltık Denizi, Akdeniz, Kuzey Amerika ve Batı Afrika'ya ulaşan ana deniz yolları üzerinde denetim kurmaktı. Böyle

¹³⁶A. Kürşat Gökkaya, Cemil Cahit Yeşilbursa; *age*, s.156

çıplak ticari sebeplerle savaşa tutuşulması nadir görülen bir durumdur. Denizlerde üstünlük kazanmaya kararlı olan İngilizler ticaret donanmalarını iki katın üzerine çıkardılar ve sadece 11 yıl içinde (1649-1660) asıl donanmaya tam 216 gemi kattılar. Okyanus taşımacılığına hâkim olan Hollandalı tüccarların aleyhine İngiliz gemiciliğini desteklemek üzere 1651 ve 1660'ta, İngiliz kolonilerinden gelen malların İngiliz gemileriyle taşınmasını öngören Deniz Ulaşımı Yasaları çıkarıldı. Ancak ilk baştaki bazı İngiliz başarılarına karşın, çatışmada Hollanda üstün geldi. Batı Afrika kıyılarındaki İngiliz ticaret mevzileri neredeyse tamamen ortadan kaldırıldı. Hatta Haziran 1667'de bir Hollanda filosu Thames Nehri'nden içeriye girerek, Sheerness'i işgal etti ve Medway zincirini kırarak Chatham ve Rochester'daki dokları ve gemileri tahrip etti. İkinci Hollanda savaşının sonunda, İngilizler Surinam ve Polaroon'dan kovuldu; 1673'te geçici olarak New York'u da kaybetti. Bu durum birçok kimse için şaşırtıcıydı. Ne de olsa, Britanya'nın nüfusu Hollanda'nınkinin iki buçuk katıydı; İngiliz ekonomisi de daha büyüktü. Üçüncü Hollanda savaşında İngilizler Fransız desteğini almak gibi ilave bir avantaja sahipti. Yine de üstün Hollanda finansal sistemi ekonomik ağırlığı epey aşan bir başarı sağladı¹³⁷. Buna karşılık, başarısız savaşların maliyeti İngiltere'nin köhne finansal sistemini ciddi bir sıkıntıya soktu. Devletin kendisi, sendeleyerek iflasın eşiğine kadar geldi: II. Charles 1671'de belli devlet borçlarını ertelemek zorunda kaldı, yani o zamanki deyişle "maliye işlemez" hale geldi. Bu finansal kargaşa köklü siyasal sonuçlar doğurdu; Londra'nın iş merkezi ile Britanya'nın siyasal elit tabakası arasındaki bağlar II. Charles döneminde daha önce görülmemiş ölçüde sıkılaştı. İngiliz-Hollanda savaşları sadece iş dünyasının toplantı odalarında değil, kraliyet saraylarında ve ihtişamlı aristokrat konaklarında da dehşete yol açtı. Cumberland dükü Kraliyet Afrika Kumpanyasının kurucularından biriydi ve daha sonra Hudson Körfezi Kumpanyası'nın valisi oldu. Sonradan II. James olarak tahta çıkacak olan York dükü, Hollandalılarca yıkıma uğratılan öncelinin yerine 1672'de kurulan Yeni Kraliyet Afrika Kumpanyası'nın vahşiydi. Doğu Hint Kumpanyası, 1660-1683 arasında II. Charles'a 324.150 sterlinlik "gönüllü katkıda bulundu. Hollanda'yla kıyasıya rekabet Restorasyon yanlılarının konumunu sarsmaktaydı. Bir alternatife gerek vardı. Sonuçta çözüme (iş dünyası tarihinde çoğu kez görüldüğü gibi) bir birleşmeyle varıldı; ama iki Doğu Hint kumpanyası arasındaki bir birleşme değildi bu. Gereken şey siyasi bir birleşmeydi. II.

¹³⁷Niall Ferguson; *age*, s.44-45

James'in Katolik inancından kuşku duyan ve siyasal emellerinden korkan İngiliz aristokratların oluşturduğu güçlü bir oligarşi 1688 yazında ona karşı bir darbe yaptı. Londra tüccarlarının onlara destek vermesi önemli bir etken oldu. Hollanda'yı *stadtholder* sıfatıyla yöneten Oranje prensi William, İngiltere'yi istila etmeye davet edildi ve neredeyse kansız bir harekâtla James tahttan indirildi. Bu "Şanlı Devrim" genellikle bir siyasal olay, İngiliz özgürlüklerinin ve parlamenter monarşi sisteminin kesin biçimde benimsenmesi olarak sunulur. Oysa İngiliz-Hollanda ticari birleşmesi olma mahiyeti de vardı. Oranje prensi William fiilen İngiltere'nin başına geçerken, Hollandalı işadamları İngiliz Doğu Hint Kumpanyası'nın büyük hissedarları arasına girdi. Şanlı Devrim'i örgütleyenler bir Hollandalıdan din ya da siyaset konusunda ders almaya gerek olmadığı kanısındaydılar. Hollanda gibi İngiltere de Protestanlığı ve parlamenter yönetimi zaten benimsemiş bir ülkeydi. Hollanda'dan öğrenilebilecek şey, modern maliyeydi.

1688'deki İngiliz-Hollanda birleşmesi İngilizleri özellikle Hollanda'nın öncülük ettiği bir dizi hayati finansal kurumla tanıştırdı. Ulusal para biriminin yanı sıra devlet borçlanmalarını yönetmek üzere 1694'te İngiltere Bankası kuruldu; bu kurum 85 yıl önce kurulan başarılı Amsterdam Wisselbank'la (tıpatıp aynı olmazsa da) benzer bir yapıya sahipti. Londra uzun vadeli tahvillerin kolayca alınıp satılabildiği bir borsa aracılığıyla devlet borçlan için kaynak sağlamaya dönük Hollanda sistemini de aldı. Bunun devlete önemli ölçüde düşük faiz oranları üzerinden borçlanma olanağını vermesi, savaş gibi büyük ölçekli projeleri çok daha kolay kaldırılabılır hale getirdi¹³⁸.

17.yüzyılın içinde İngilizler Batı yönünde de sömürge kurdular. Ancak bu sömürge kurulmasında, bu kez ticaret şirketlerinin değil şahısların ve hükümetin doğrudan girişimi ve rolü vardır. İlk önce İspanya'ya karşı yapılan savaş İngilizlere birçok ülkenin kapısını açma fırsatı vermiştir. 1655'te Cromwell zengin köle tüccarlarının merkezi olarak bilinen Jamaika'yı işgal ederek burada şeker kamışı ziraatını gerçekleştirmişlerdir. Antillerin Barbados ve Montserrat adalarını zapt ederek İngiliz Haydut ve Korsanların yerleşim yerleri olmalarına göz yumarak, Amerika kıyılarında İngiliz çıkarlarının korunması çabaları hızlandırılmıştır. Yeni sömürgelerin (ya da müstemlekelerin*) kurulmasının en önemli nedeni olan iç savaş ve din kavgaları, İngiltere'nin sömürge sayısında kısa sürede artışlar elde etmesine yardımcı olan başta gelen gelişmeler arasındadır.

¹³⁸ Niall Ferguson; *age*, s.45

Asya'daki mücadeleler bu şekilde devam ederken, kumpanyalar eliyle imtiyazlı tüccarların genişlemedeki etkisini görmekteyiz. Bunun yanı sıra İspanya, Fransa, İngiltere bu süreçte farklı bir istikamette karşı karşıya gelmektedir. Amerika için yaşanan bu mücadelede tüccar sınıfının yanı sıra, kolonileşme faaliyetleri çerçevesinde, reform sürecinin sıkıntılarından kaçan insanları da görmemiz mümkündür. Amerika'daki bu kolonileşme hareketi yeni bir devletin tohumunu taşıdığı için ayrı bir öneme sahiptir. “Püritenler(Protestanlığın bir kolunu kabul etmiş olanlar) yeni bir yurt kurmak için Atlas Okyanusunu geçerek Virginia'nın kuzeyinde 5 koloni(sömürgeyerleşim) kurmuşlar ve buralara Yeni İngiltere (New England) adını vermişlerdir. İngiltere'ye dönme ümidi ve hakkı olmayan (o çağlara göre) etkin, üretken, yetişmiş, nitelikli, kuvvetli ve çalışkan bir nüfus bu bölgeye (Amerika kıyıları) yerleşir. Daha sonra Anglikan ve Katolik mezheplerinin üst sınıfları da İngiltere'yi terk ederek Amerika'da üç yerleşim yeri daha kurmuşlardır. Geniş arazilerinde kendileri çalışmadan Afrika'dan getirilen pek çok zenci köleyi kullanmak suretiyle tütün ve pirinç yetiştirme işine girerek hayat tarzlarını değiştirmişlerdir. Bu sömürge ülkeleri üç Hollanda kolonisinin fethinden sonra 18.yüzyılın ilk çeyreğinde Giorgia kolonisinin oluşmasından itibaren önemli ölçüde büyüme gösterdi. Böylece Batı Amerika'da Atlas Okyanusu kıyılarında oldukça canlı ve faal, bir milyon nüfusu ile 13 koloni (eyalet) meydana gelmiştir. Bunların her biri Kral tarafından gönderilen bir Vali ve koloni halkın seçtiği milletvekillerinden (temsilcilerden) oluşan bir meclise sahip olarak tam bir devlet durumu almışlardır. İngilizler birçok kıyı ve verimli alan elde ettiklerinden kısa zamanda güçlü bir tüccar sınıfına sahip oldular, ayrıca Oliver Cromwell'in (1599-1658) eseri olan Deniz Yolları Sözleşmesi sayesinde (1651) hem korundular hem de düzgün işleyen ticari ağlar kurmayı başardılar¹³⁹.”

Büyük bir miras bırakacak olan İspanya Kralı II.Charles'ın 1700 yılında ölmesi Avrupa'yı bir dizi savaşa daha götürdü: İspanya Veraset Savaşları. Bu savaşların dünya tarihi açısından önemi vardır. Bir kere, 18.yüzyılın gelecek savaşlarının tipik niteliğini aksettirmektedir; tüm halk tarafından değil, profesyonel ordularca tarafından yürütülen bir savaşlar dizisi olmuştur. İkinci olarak, dinin çok az rol oynadığı ilk büyük çaplı savaş olmuştur. Asıl önemli olan dava, ticaret ve deniz gücüdür. Üçüncü olarak, “dünya savaşı” denilebilecek ilk savaştır. Avrupa'nın önde gelen devletlerinin yanı sıra,

¹³⁹ A. Kürşat Gökkaya, Cemil Cahit Yeşilbursa; *age*, s.156-157

denizaşırı dünyayı da içine almıştır. II.Charles'in iki kız kardeşiyle evli bulunan Fransa Kralı ile Habsburg İmparatoru, miras üzerinde en büyük hak sahibiydiler. Aslında, II.Charles ölmeden önce, güç dengesi, bozmadan bu dünyanın belki en büyük mirasının varisler arasında nasıl paylaşılacağı konusunda plan üstüne plan yapıyordu. Avrupa, ölmek üzere olan “dede”nin başucunda, gözleri yaşlı ama akıllarında mirasın ne olacağı konusunda sorular bulunan akrabaları andırıyordu. Ancak, II.Charles'in kendisinden beklenmeyecek kadar akıllıca bir vaziyet yazmış olduğu hayretle öğrenildi. İspanya toprakları parçalanmadan bir bütün olarak XIV.Louis'in torunu kalacak ama iki taht hiçbir zaman birleştirilmeyecek, XIV. Louis kabul etmezse, Habsburg İmparatoru'nun oğluna aynı koşullara verilecekti. En azından Fransa'nın etkisinin genişleyebileceğini düşünerek, XIV. Louis bu mirası kabul etti ve kıyamet de koptu. İki yüzyıldır Avrupa içinde siyasi denge bu kadar tehdit edilmemişti. Güç dengesi politikasına uygun olarak, 1701'de İngiltere'de, Kutsal Roma İmparatoru, Hollanda, Portekiz ve Brandenburg ve Savuva dükalıklarının katıldığı bir “Büyük İttifak” kuruldu. Fransa'nın yenildiği İspanya Veraset Savaşlarından sonra imzalanan Utrech Barışı'nın maddeleri, siyasi tarihin ana konusu olan 19. Yüzyılın büyük çaplı olayları açısından çok önemlidir ve belki de “modern dünya” Westphalia'dan çok Utrecht ile kurulmuştur. Antlaşmanın asıl konusu İspanya dünyasının paylaşımıdır. İngiltere Cebelitarık ile Minorca adasını, Savua Dükalığı Sardunya adasını aldı. İspanya'nın Akdeniz'deki öteki toprakları (Milan, Napoli ve Sicilya) ile İspanya Hollandası (Belçika) Avusturya Habsburglarına bırakıldı. XIV. Louis'in torunu İspanya tahtına II.Philippe adıyla geçti. Bundan sonra İspanya tahtı, belirli aralıklarla, 1931'deki cumhuriyetçi devrime kadar Bourbonlar tarafından işgal edilecektir. Fransa Amerika'daki iki kolonisini (Newfoundland ve Noava Scotia) İngiltere'ye devretti¹⁴⁰. Utrecht Barışı ile Fransız etkisi sınırlandırıldı, ama ortadan kaldırılamadı. Her şeyden önce, Alsace ve FrancheComte'deki kazançlarını korudu; İspanya'daki etkisi artarak sürdü. Dil ve uygarlığı Avrupa'da yaymaya devam etti. Yenilgiden sonra yeniden güçlenme yeteneği, ekonomik gelişmesiyle açıkça belli oldu. Utrecht Anlaşması ile Fransa, Amerika'daki bazı sömürgelerinden geri çekilmek ve Kanada'daki liman şehirlerini İngilizlere teslim etmek zorunda kaldı. Fransızların Avrupa'daki savaşlar yüzünden sömürgelerinde (özellikle Amerika'da) oldukça etkisiz ve yetersiz kalmaları üzerine İngilizler bu fırsatı iyi değerlendirip mevcut 13 koloninin

¹⁴⁰Oral Sander, *age*, s.105-107

Batıya doğru genişlemesini ve kuzeyde büyük bir toprak parçası kazanmasını kolaylaştırdılar¹⁴¹.

Amerika kıtasında Fransa'nın kayıplarının üzerine bina edilerek artan İngiliz etkisi başlı başına bir çatışma dinamiği idi. Veraset savaşlarında yitirilen etkinliği geri almak için Fransa hırslı olacak ve takiben 50 yıl boyunca iki güç çok kez karşı karşıya geleceklerdi. Bu sürecin en önemli dönüm noktası, tabii ki taraflardan birinin üstünlüğünü ortaya güçlü bir biçimde koyacağı bir savaş olacaktı. Bu savaş 1756-1763 yılları arasında yaşanan Yedi Yıl Savaşı'dır.

Yedi Yıl Savaşı kapsadığı coğrafya açısından o kadar küreseldi ki, ilk "dünya savaşı" olarak adlandırılabilir. Diğer erken dönem savaşlarında olduğu gibi nihai sonucu belirlemede lojistik sorunların muharebe alanındaki kayıplar kadar önemli olduğu ortaya çıktı¹⁴². 1756 Mayıs'ında İngiltere ile Fransa, Kuzey Amerika'daki çarpışmalarını resmiyete döktüler. Üç ay sonrada büyük Friedrich kendisini tehdit eden koalisyona karşı saldırıya geçerek Avrupa'da savaş mevsimini açtı bir kez daha devletler gerçekte iki ayrı savaş olan bir mücadeleye girişmişlerdi. Biri kıta Avrupa'sında, öteki denizde ve kolonilerde.

Savaş sömürgelere sıçramaktaydı. Fransızlarla İngilizler Hindistan'da şiddetli bir savaşa giriştiler. Hindistan'ı boyunduruk altına almak için, Hintli prenslerin sağladığı ordulardan yararlandılar. 1757 yılında olan Plassey Savaşı, İngiliz-Fransız yarışının doruk ve dönüm noktası oldu. Bu savaşta, gaddarlığı ve talanlarıyla Hindistan'da ün yapmış olan İngiliz Generali Robert Clive, Fransız yanlısı Bengal prensinin ordusunu yendi. Bengal prensinin emrinde 70 bin kişilik bir ordu vardı. Oysa General Clive'in ordusunda ise 900 İngiliz askeri ile bunların yetiştirdiği 2.200 Hintli asker vardı. Kazanılan bu zafer, Britanya'nın doğudaki egemenliğinin başlangıç noktası oldu. İngilizler, Hindistan'a kök saldılar, halkın direncini kana boğarak, bu uçsuz bucaksız ülkenin içine her yıl biraz daha sızdılar. Doğu Hindistan Şirketi'nin memurları, küçük kral ve prensleri para karşılığında iktidardan uzaklaşmaya zorluyorlardı¹⁴³.

İngiltere'nin denizlerde ağır basması, yurt dışında yaptığı ticareti hızlı adımlarla sürdürmesini olanaklı kılıyordu; Fransa'nın deniz aşırı ticareti ise, hızla, savaş öncesi düzeyinin altında birine düşmüştü. Düşmanlarının deniz egemenliği, Fransız

¹⁴¹ A. Kürşat Gökkaya, Cemil Cahit Yeşilbursa; *age*, s.160

¹⁴² Crane Brinton, J.B.Christopher, R.Lee Wolff; *age*, s.206-208

¹⁴³ N.V.Yeliseyeva; *age*, s.27

kolonilerine anavatanın sağlayabildiği az bir parayla zayıf ‘takviye’lerin bile erişmesini engelliyordu. Fransız imparatorluğu’nun esaslı yardım yolları kesilen ileri karakolları, genellikle üstün durumdaki İngiliz kuvvetleri karşısında, süratle birbiri ardından düşüp teslim oldular. Hindistan’da Clive ve başkaları, Bengal “Nawab”ını cezalandırıp kilit Fransız üslerini ele geçirerek “Kara Delik”in öcünü aldılar. Fransa, Batı Hint adalarında Santo Domingo’da başka bütün şeker adalarını kaybetti. Kuzey Amerika’da da, ikmalleri bozuk ve komutanları yetersiz olan 65.000 Fransız, anavatanlarında tam destek gören bir milyon İngiliz kolonicisinin karşısında çaresiz durumdaydı. Sonunda Fort Duquesne de alındı ve pek yerinde bir davranışla, adı değiştirilerek buraya Pitt’in kenti (Pitsburgh) dendi. İngilizler, kolonicilerin “Fransız ve Kızılderili” savaşı dedikleri bu çarpışmalarda başka zaferler de kazandılar. Kanada’da İngiliz Generali Wolfe, Louisburg’u aldı (1758) ertesi yıl, Quebech’in dışındaki Abraham ovalarında büyük bir zafer elde ederken kendisi can verdi, ama ölümsüz bir üne kavuştu. Geri kalan Fransız üssü Montreal ‘in de 1760’da düşmesiyle Fransa’nın Amerika imparatorluğu’nun kaderi dürülmüş oldu.

Bu zafer yağmuru İngiliz kamuoyunu coşturmuştu; İngilizler savaş sonrası anlaşmalarından çok geniş kazançlar umuyorlardı. Oysa çok geçmeden coşkunculukları azaldı ve umutları azaldı. Piit, savaşı kazanmıştı, ama barışı o yapamadı. 1760’da inatçı ve tutkulu III. George’un tahta geçmesiyle Başbakan’a yol verildi. İngiltere ile Fransa arasındaki çatışmayı sona erdiren 1763 Paris barışında, Pitt’in yerini almış olan İngiliz devlet adamları, Fransa’nın Hindistan’da köle ticareti yapan Afrika kıyılarında bulundurmalarına izin verdiler. En önemlisi Fransa’nın Batı Hint Adalarını geri almasına gözz yumdular. Karayipler’deki eski düzenin geri getirilmesi İngiliz plantasyoncularına rahat bir nefes aldırılmıştı; çünkü savaş sırasında Fransızlardan ele geçirilen Guadalupe adasının şekeri onların pazarlarını kapatmıştı. Fakat kızgın yurtseverler, hak ettikleri büyük ödülü Britanya’nın parmakları arasından kayıp gittikleri kanısındaydılar.

Fransa, Karayiplerdeki topraklarını elinde tutmuştu ama, Kuzey Amerika kıtasındaki bütün sömürgelerini kaybetmişti. İngiltere hem Kanada’ya hem de Appalachia dağlarıyla Missisipi nehri arasındaki –kimin olduğu tartışmalı- geniş arazileri ele geçirmişti. Ayrıca, savaş daha o zamandan yitirildiği halde 1762’de Fransa’ya katılmak çılgınlığını gösteren İspanya’dan da Florida’yı almıştı. Fransızlar

Hindistan'daki birkaç ticaret istasyonunu ellerinde tutmuşlardı, ama bunları tahkim etmelerine ya da yerli devletlerin siyaset ve rekabetleriyle oynamalarını sürdürmelerine artık izin verilmiyordu. İngiltere için, Yedi Yıl Savaşı, Hindistan'da hemen tam bir egemenliğin başlangıcını işaretlemektedir; Fransa için ise bu, bir "imparatorluk kurma dönemi"nin sonudur¹⁴⁴.

Yedi Yıl Savaşları'nın ardından Fransa 1789 Fransız İhtilaline yol açacak bir döneme girmiş bulunmaktadır. İngiltere bu savaşla Denizler İmparatorluğu oluşunun tescillemiş, denizlerde elde ettiği kontrolle 19. yüzyıla güçlü bir biçimde girmiştir. Amerika kıtasındaki topraklarını kaybeden Fransızlar, bu savaşın bir rövanşı niteliğinde Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nda İngilizlere karşı kolonilere çeşitli şekillerde yardımda bulunmaya çalışacaktır.

¹⁴⁴ Crane Brinton, J.B.Christopher, R.Lee Wolff; *age*, s. 206-208

SONUÇ

Devletlerin tarihine kronikler çerçevesinde bakmak yerine idari mekanizmaların tarih içerisindeki seyrini belli bir coğrafi bütünle mecz olmuş insan topluluğunun serüveni olarak algılamak daha doğru bir yaklaşım sağlayabilir. Britanya Adaları'nın kadim, yerleşik yada otokton halklarından olan Keltler, hünerli demir işçileri olarak bilinmekte, ulaştıkları teknik ustalık ve sanatsal başarı düzeyiyle, el sanatlarında görkemli bir mirasın aktarıcısıdır. Arkeolojik bulgulara göre ilk yerleşimleri, MÖ. 7 ile 5. Yüzyıllar arasında iki noktada yoğunlaşmıştı. Bunların biri Alpler'in batısında, diğeri yukarı Tuna Havzasının biraz güneyindeydi. Karadeniz'in kuzeyinden gelen topluluklarla karşılaşarak, atlı araba teknolojisini aldıklarına dair bir imada bulunur Fernand Braudel. André Ribard'da Sezar'ın Britanya'ya çıkışında bu atlı arabalarla karşılaşması üzerine gösterdiği şaşkınlığa değinilmektedir. Usta savaşçılar olarak bilinen bu kavim Britanya halklarının bilişsel dünyasında bir miktar yerini korumaktadır. İrlandalı kimliğiyle tanımladığımız ve coğrafi vurgunun, köken vurgusundan daha baskın olduğu düşündüğümüz bir İrlanda vatandaşına kendini ne olarak tanımladığını, kökenlerini ne olarak hissettiğini sorduğumda; cevap olarak "Celt Warrior" (Kelt Savaşçısı) ifadesini duyduğumda Irish Man (İrlandalı) olarak tanımlamak yüzyılımızda daha yaygın olsada; düşünce dünyalarında bir miktar yer ettiğini de fark etmiş oldum.

M.Ö 600 ile 400 yılları arasında İspanya, Britanya Adaları ve günümüz Fransa'sının neredeyse tümüne, Romalılar buraya "Gallia" yani Galya adını verdi. Romalıları zorlayan bir batı hattı söz konusuydu. Roma döneminde yaşanan köle düzeni ve sömürge anlayışı, Avrupa tarihinde genelde coğrafi keşiflerle başlatılan sömürgecilik tarihini daha gerilerde düşünmeye imkan tanır. Yaklaşık eski Roma Limes hattı boyunca Kuzey-Güney hattı boyunca Protestanlıkla yeni bir ayrıma düşecek olan Avrupa için, Braudel'in Limes hattı ile mezhep ayrışmasını birleştirmesindeki olgusal düşünce dikkat çekicidir. Hadrianus duvarıyla Britanya'da Kuzey ve güney arasındaki coğrafi engelin beşeri yolla tamamlanmasının da aynı şekilde İskoçya'nın Ada'nın güneyiyle ayrılışında etkili olabileceğini vurgulamak yanıltıcıdır?

Eski İngilizce diye tabir edilen dil yapısı içinde Breton, Latince Britonnes kelimelerinden kökünü almaktadır. Bir diğer yaygın kullanıma sahip isim olarak karşımıza çıkan İngiltere (England), Üçüncü ve Yedinci Asırlar arasında adaya yerleşen

ve özellikle 5. yüzyıl başlarında Roma'nın adadaki varlığının çekilmesiyle göçleri artan Germenik kavimlerle-Jütler, Angıllar, Saksonlar- ilişkilidir. İngiltere adı en büyük ada parçasına işaret etmekle birlikte Angle ve land (Angle diyarı) kelimelerinin bir arada kullanımıyla ortaya çıkmıştır.

Germen göç hareketi 5. yüzyılda Roma İmparatorluğunun resmen yıkılışıyla tarihlenen, büyük kavimler göçü dalgası içerisinde değerlendirilmektedir. Ayrıca karakteristik olarak yine bir Kuzeyli göçü olarak nitelendirilebilir. Britanya Adaları'na demografik yapısını ciddi biçimde etkileyen bu dönemde; Barbar yıkıcılığı Roma'nın Britanya'daki izlerini büyük ölçüde yok etmiştir.küçük krallıkların kurulduğu, yavaş yavaş göçmenlerle yerleşiklerin karıştığı bu dönem, 7 Krallık olarak anılan ve İngiltere'de hala yaşatılan isimlere sahip Patriarşiye sahne olmasıyla birlikte Kral Arthur efsanesine de kaynaklık eder. Ayrıca, bazı kaynaklar efsaneyi roma dönemine götürmektedirler. Aziz Bede "Historia" ecclesiastica gentis Anglorum'da (İngiliz Halkları İngiliz Kilise Tarihi) Britanya'yı işgal eden Germen Hakları hakkında bilgi verir döneme ilişkin çok önemli bir kaynaktır.

M.S ilk bin dolaylarında gerçekleşecek olan Norman İstilasası, Britanya Adaları tarihinde bir diğer önemli dönüm noktasıdır. Kuzey'den gelen bu yeni göç dalgası Ada'yı yeniden şekillendirecekti. Kuzeyin en uzak noktasının bu sakinleri ne basit bir kabileler yığını, ne de tek bir ulus oluşturuyorlardı. Scâne bölgesinde, adalarda ve biraz daha geç olarak Jutland yarımadasında Danimarkalılar; bugün İsveç'in Öster ve Vesgötland eyaletlerinde anılarının saklandığı Götarlar; Malar gölü etrafında İsveçliler; ve nihayet kısa bir süre sonra Norveç olarak adlandırılarak ülkenin vadi ve kıyılarında oturan geniş ormanlık alanlar yarıyarıya karla kaplı ve buzlu topraklarla birbirinden ayrılan ama bir iç denizle de bileşen çeşitli halk grupları ayırt ediliyordu. Bununla birlikte, bu gruplar arasında, komşularının onlar için ortak bir sıfat kullanma düşüncesine sahip olmalarına yol açacak denli bir aile ve kuşkusuz çok sık görülen birbirine karışmışlık havası vardı. Hiçbir özellik doğası gereği esrarengiz olan yabancı birini, birdenbire ortaya çıktığı ufuk çizgisinden daha fazla ayırt edici nitelikte görünmediğinden, Elbe'nin öte yakasındaki Germenler bu yabancılara basitçe "Kuzey Adamları", Nordman demeyi alışkanlık haline getireceklerdi.

Fetih 1066 Hasting Savaşıyla başlamış, I. William İngiltere'nin ilk Norman Kralı olmuştur. Dönemde toprakların kyda geçirilmesi gibi çeşitli uygulamalar

görülmektedir. I. William'ın hazırlattığı Domesday Book (Bir çeşit Tapu-Kadastro faaliyetinin kayda geçirilmesi) bu konuda dikkat çekicidir. Carl Schmitt'in "Kara ve Deniz" makalesinde özellikle vurguladığı Balina Avcıları sözü, bu insanların denizen en büyük canlısını avlama uğraşında olan maharetli denizciler olduklarını ortaya koyma açısından önemlidir. Kuzey Fransa ile geçişli yapı bu dönemde daha çok ortaya çıkarak, Manş'ın iki yakasında sahip olunan topraklarla ikili devlet anlayışına yol açan Angevin (Anjou) gibi siyasal birimler tarih sahnesinde gözlenecektir. Kıtayla veraset yoluyla yaşanacak olan çatışmaların tohumlarını da atan bu Manş'ın iki yakasında olma durumu, Plantagenet geleneğiyle Fransa ve İngiltere arasında çeşitli taht anlaşmazlıkları doğuracaktır. 14.yüzyılda başlayıp, 15.yüzyıla kadar devam eden bu savaşlar Yüz yıl Savaşları olarak anılmakta ve bu isim reform savaşlarına verilen adla karışabilir. O yüzden Yüz Yıl Savaşları ibaresi tarihle tefrik edilmesi mutlaka gerekli olan iki ayrı savaşı ifade eder.

15.yüzyılda Fransızlar, İngiltere'nin Kıta'daki varlığını önemli ölçüde Kıta'dan atmayı başardılar. Bu dönemde, York ve Lancaster hanedanları arasında yaşanan that kavgası İngiltere tarihinde Güller Savaşı olarak geçti. İki büyük hanedanın birbirini yıprattığı bu süreç, aradan sıyrılan Tudor Hanedanı'na yaradı. Modelski'nin Challenger olarak ifade ettiği, sistemin iki başat gücü çarpışırken, üçüncü bir özne ikisi arasından sıyrılıp ve domine etme durumu, daha mikro ölçekte Güller Savaşı'nda görülebilir. Benzer güçlü hanedan çarpışmalarından, üçüncü bir gücün ortaya çıkışı çeşitli coğrafyalar ve farklı kavimlerde örneklendirilebilecek bir olgudur.

Tudor Hanedanı, gerçekleştirdikleri yapısal düzenlemeler ve donanmanın güçlendirilmesi yönünde attıkları adımlarla, güçlü bir İngiltere'nin köklerini attılar. Yüzyılı aşkın iktidarı elinde tutan bu hanedanın şüphesiz en parlak mensubu I. Elizabeth, Anglikan Kilise'sinin kurulmasıyla sosyal hayata en derin farklılığı atmış olanda I. Elizabeth'in babası Henry'di.

15. yüzyılla birlikte, İspanya ve Portekiz'de Yahudi ve Müslümanları kıtadan atacak olan Reconquista hareketi yaşanacaktı. Reconquista ile birlikte, Hint Okyanusu vasıtasıyla Asya'ya, O yol boyunca katettikleri Afrika topraklarına ve Atlas Okyanusu ötesinde Amerika Kıtası'na ulaşılacaktı. İngiltere John Cabot'u aşağı yukarı aynı yıllarda keşif için gönderdiğinde, İberik faaliyetlerden öykünme aşıkardı. Zaman içinde kilise ayrımıyla birlikte Katoliklerle mücadelenin bir platform haline gelecek olan

sömürgecilik faaliyetleri aynı zamanda kilise çatlağının derinleşmesinde, bir başka unsur olarak karşımıza çıkacaktı. İspanya ve Fransa arasında Katolikliğin has evladı olma mücadelesi bile, reformasyonun siyasal etkilerinden biri olarak karşımıza çıkmaktaydı.

Avrupa kıtasında Luther, Zwingli ve Calvin'in öğretileriyle şekillenen Protestanlık, Britanya Adaları'nda ilk zamanlar kraliyetin şüpheleri ve Kilise çatlağını daha da siyaseten derinleştirmemek adına belirli engellemelerle karşılaştı. Fakat bu sosyal olgu önü alınabilecek bird alga değildi. İskoçya'da çıkan John Knox gibi isimler Reformasyon'un Britanya'daki meyveleriydi.

16. yüzyıl boyunca Kıta Avrupa'sının çeşitli bölgelerinde yaşanan mezhep kaynaklı savaşlar, Otuz Yıl Savaşları ile yaygın bir hüvviyet kazandı. Kıta içi dengeleri değiştiren bu savaş, Germen topraklarında siyasal birimlerin sayısını artırarak çok parçalı bir görüntüye neden olurken, Fransa'da merkezileşmeyi sağlayacak bir gelişme olarak tarih sahnesine geçti. Aynı dönemlerde Britanya'da 17.yüzyılın başında I. Elizabeth'in ölümüyle, Stuart Hanedanı bulunmaktaydı. I. Elizabeth 1588 yılında meşhur İspanyol Armadası'nı yenilgiye uğratarak, İspanya'nın coğrafi keşiflerdeki üstünlüğüne son vermiş, aynı zamanda Tudor döneminde gerçekleştirilen çit çevirme adındaki toprak reformlarıyla yün ticaretinde Avrupa'nın sayılı yerlerinden biri olan Flandré için en önemli yün tedarikçisi durumuna geçmiştir. Deniz gücündeki yükseliş ticareti daha güvenli ve daha etkili hale getirecek ve 17. yüzyılda Hollanda'yla deniz ticareti konusunda rekabet edilecektir. Aynı yüzyılda Hindistan ve Amerika'da sömürgecilik hızlanarak devam etmektedir. Korsan yağmalarıyla başlayan süreç, izinli korsanlık sistemine geçişle birlikte denizlerde bir haydut devlet doğuracaktı. Bu nedenle Hollanda için Deniz'in Hamalları ifadesi kullanılırken, İngilizler için Denizin köpekleri tercih edilecekti.

Geniş bir biçimde ele almış olduğumuz İngiltere İç Savaşı (1642-49) Stuart Hanedanı'nda kesintiye neden olmuştur. Cromwell önderliğindeki güçlerin galip geldiği İç Savaş, I. Charles'ın idamına yol açmış ve bu idam hadisesi, Tanrı-Kral (Türk Tarihinde Kut olarak isimlendirilen, iktidarın Tanrı kaynaklı yapısı) anlayışında kopuşa yol açan önemli bir hadise olarak tarihe geçmiştir. Meşruiyet kaynağındaki bu değişim, yerini dolduracak ideolojik alt yapıyı sanki öngörür gibi, Parlamento eliyle halk iradesi vurgusuna bırakmıştır. Dönemin şartları itibariyle çok uzun süren bir parlamento

iktidarına uygun sosyal zeminin olmayışı Cromwell'in ölümünden sonar yeniden bir Stuart'ın –idam edilen Charles'ın oğlunun- tahta geçirilmesine yol açacaktır. Cromwell döneminde doş ticarete ilişkin atılan çeşitli adımlar, Hollanda'nın denizlerdeki etkinliğini kırmaya yönelik gerçekleşmiştir. Taşımacılık konusunda uzman ve geliri büyük ölçüde bu ticari faaliyete dayanan Hollanda'nın İngiliz Limanlarındaki etkinliğini azaltacak düzenlemeler yapılmıştır.

17. yüzyılda İngiltere Hindistan ticaretini özellikle, Doğu Hindistan Ticaret Kumpanyası eliyle yürütmüş, bir yandan Amerika Kıtasında İspanya'nın yerini dolduran güçlerden biri olarak kolonicilik faaliyetleri yürütmüştür. Çay başta olmak üzere İngiliz yaşam tarzını bugün simgeleyen bazı mamuller, tarihsel olarak bu yüzyıla dayanmaktadır. Ülke içinde bu dönemde iktisadi birikim, mercantilist politikalarla artmakta olup, Ekonomik hayat Hükümdarların çeşitli buyruklarıyla sınırlanmaktadır. (örnek için bkz. Erken Modern Dönemde Avrupa, Ekonomik Hayat başlıkları) Kontrollü bir ekonomik anlayış hakimdir. Yoğun hammadde girişiyle, zenginleşme sağlanmakta, üretim artışı yaşanmaktadır. Sanayi Devrimi'nin temelleri bu dönemde yaşanan mamul maddeye dönüştürme saikiyle birebir ilgilidir.

Deniz ticareti çağı olan sömürgecilik dönemi; Denizler'deki ticari ağları kontrol altında tutmanın önemiyle, donanmalara verilen ağırlığı artırmıştır. Deniz hakimiyetine verilen önem o denli artmıştır ki, deniz hakimiyet teorilerini 18. Ve 19. Yüzyıllarda görmemiz mümkündür. Bu örneklerden biri Amerikalı Mahan'dır. Fransa'nın 1648 sonrası Avrupa Kıtası'ndaki etkisi, sömürgeci bir güç olmayı kolaylaştıran Akdeniz, Atlas Okyanusu ve Kuzey Denizi'ne açılan coğrafi konumuyla daha güçlü bir hal almaktaydı. Kıta içi çatışmalar ve hala verasetin etkilerinin yanı sıra, sömürgecilikle güçlenen devletlerin birbirilerinin önünü alma çabalarına da sahne olmaktadır. Bu durum, Utrecht Barışıyla sonlanan İspanya Veraset Savaşlarının çok uluslu yapısı altında yatan önemli nedenlerden biridir. Veraset kaynaklı bir çatışma göüntüsünün altında sömürceci karakteristiğe sahip bir savaştı. Utrecht Barışı'yla Fransa'nın zayıflaması, 1756-1763 yıllarındaki Yedi Yıl Savaşları ile doruğa ulaştı. İngiltere bu savaşlar sonrası Denizlerdeki hükümranlığını tescilledi. Denizler İmparatorluğu'nun tarih felsefesi açısından önemli bir değerlendirmesi olan Carl Schmitt'in Kara ve Deniz makalesine çalışmamız içinde yer vererek, Denizler İmparatorluğu'nun denizellik ve karasallık üzerine bir olgusalığa da oturtulabileceğini göstermeye çalıştık.

BİBLİYOGRAFYA

- Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi XIII*, İstanbul, 1988-1991
- Barry, Cunliffe; *The Ancient Celts*, Oxford: Oxford University Press, 1997
- Bloch, Marc ; *Feodal Toplum*, (çev. Melek Fırat) Kırmızı Yayınları; İstanbul 2007
- Braudel, Fernand, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay) *Bellek ve Akdeniz*, Metis yayınları, İstanbul 2007
- Braudel, Fernand; *II. Phillipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası II*, Londra 1972
- Braudel, Fernand; *Uygarlıkların Grameri*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), İmge kitabevi yayınları, Ankara 2006
- Christer Jörgensen Michael Pavkovics Rob Rice Frederick Schneid Chriss Scott; *Dünya Savaş Tarihi II*, İstanbul 2011.
- Christopher Allmand,; "Henry V 1386–1422", *Oxford Dictionary of National Biography*. Oxford 2010, England: Oxford University Press.
- Crane Brinton, John B. Christopher, Robert Lee Wolff ; *1453'ten Bugüne Dünya Tarihi ve Çağdaş Uygarlık*, Cem Yayınevi, İstanbul 1982.
- Crouch, David; *The Normans: The History of a Dynasty*. Hambledon & London, 2003.
- Hume, David; *The History of England IV*, USA: Liberty Classics, 1983
- İnalcık Halil ,“Rönesans Avrupası”, *Türkiye'nin Batı Medeniyetiyle Özdeşleşme Süreci*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 2011.
- Koch, John; *Celtic Culture: A Historical Encyclopedia*, 2005, ABL-CIO.
- Lewis, Bernand; *Çatışan Kültürler- Keşifler Çağında Hristiyanlar Müslümanlar Yahudiler*, (çev. Nurettin Elhüseyni) Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2010
- Mangan, Michael. *A Preface to Shakespeare's Comedies 1594 – 1603*, Singapore: Longman, 1996.
- Merry E.Wiesner –Hanks; *Erken Modern Dönemde Avrupa 1450-1789*, (çev. Hamit Çalışkan) Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara 2009.
- Öztan, Ramazan Hakkı; “Çağa İsmi Veren Kadın: I. Elizabeth”, www.iekaum.hacettepe.edu.tr/pdf.
- Parker, David; *Batı'da Devrimler ve Devrimci Gelenek*, Dost Yayınevi, Ankara 2003
- Ponting, Clive; *Dünya Tarihi*, (Çev. Eşref Özbilen), Alfa Yayınları, İstanbul, 2012.

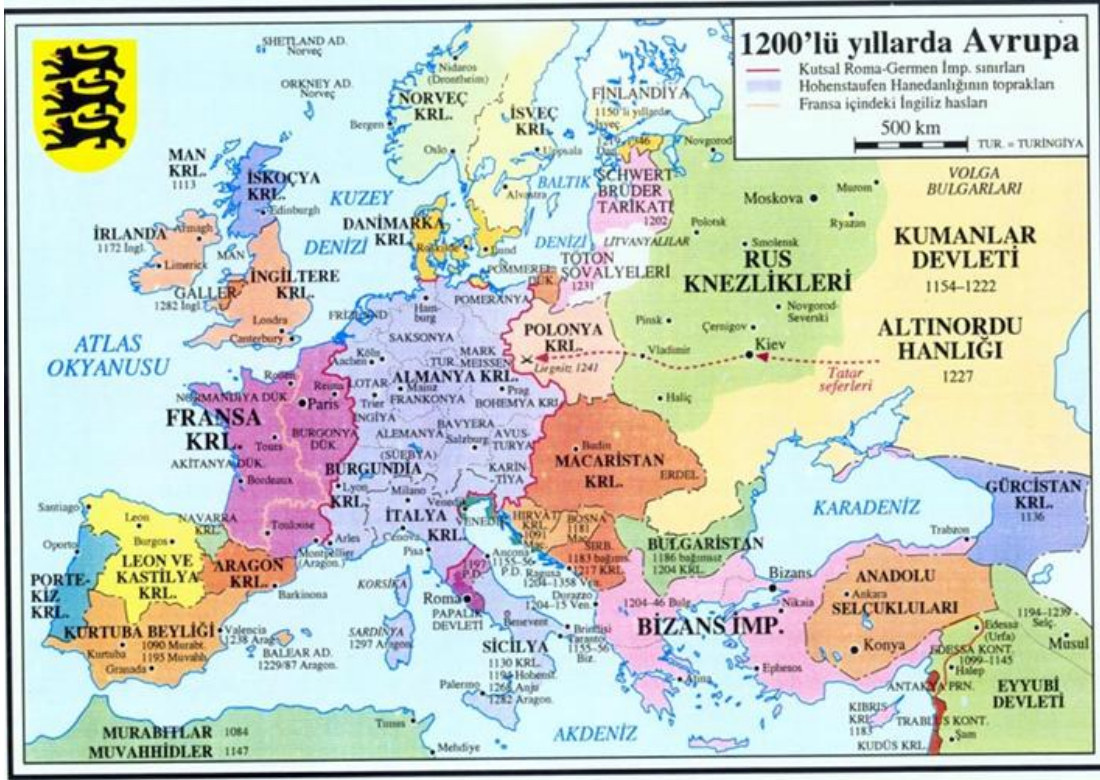
- Polanyi Karl; ‘‘Büyük Dönüşüm Çağımızın siyasi ve Ekonomik Kökenleri’’ *The Great Transformation the Political and Economic Origins of Our Time*, (çev. Ayşe Buğra) İletişim Yay., İstanbul 2010.
- Ribard, Andre; *İnsanlık Tarihi*, (Çev. Necla Işık) , cilt 1, Evrensel Basım Yayın, İstanbul 2010.
- Roberts J.M.; *Avrupa Tarihi*, (Çev. Fethi Aytuna), İnkılap Yayınları, İstanbul 2010, *Avrupa Tarihi*, 2010.
- Sander, Oral; *Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918’e*, İmge Kitabevi, Ekim 2010.
- Silke, John J. Kinsale: *The Spanish Intervention in Ireland at the End of the Elizabethan Wars*, New York: Fordham University Press, 1970.
- Toynbee, Arnold; *Tarih Bilinci*, İstanbul 1978.
- Wallerstein, Immanuel; *Günün Retoriği-Avrupa Evrenselciliği*, (Çev. Aziz Ufuk Kılıç), bgs Yayınları, İstanbul 2010
- Woodruff William; *Modern Dünya Tarihi /A Concise History of the Modern History*, (çev. Hale Vardar/ Arda Vardar) pozitif Yayınları, İstanbul 2010
- Yeliseyeva, N.V.; *Yakın Çağlar Tarihi*, (çev. Özdemir İnce) Yordam yay., İstanbul 2009
- <http://www.royal.gov.uk/HistoryoftheMonarchy/KingsandQueensoftheUnitedKingdom/TheStuarts/CharlesII.aspx>
- <http://www.royal.gov.uk/HistoryoftheMonarchy/KingsandQueensoftheUnitedKingdom/TheStuarts/MaryIIWilliamIIIandTheActofSettlement/MaryIIWilliamIII.aspx>
- <http://oxforddictionaries.com/definition/England>.
- <http://unstats.un.org/unsd/methods/m49/m49regin.htm#europe>.
- http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/country_profiles/1038758.stm.
- <http://www.legislation.gov.uk/aip/Geo3/40/38/contents>.
- <http://www.royal.gov.uk/HistoryoftheMonarchy/KingsandQueensofEngland/TheTudors/ElizabethI.aspx>.
- <http://www.iekaum.hacettepe.edu.tr/pdf>.
- <http://www.legislation.gov.uk/aep/Edw1cc1929/25/9/contents>
- <http://www.en.wikipedia.org/wiki/Celts>
- <http://www.tarihbilinci.com/.../avrupa-ve.../1200lu-yillarda>

EKLER

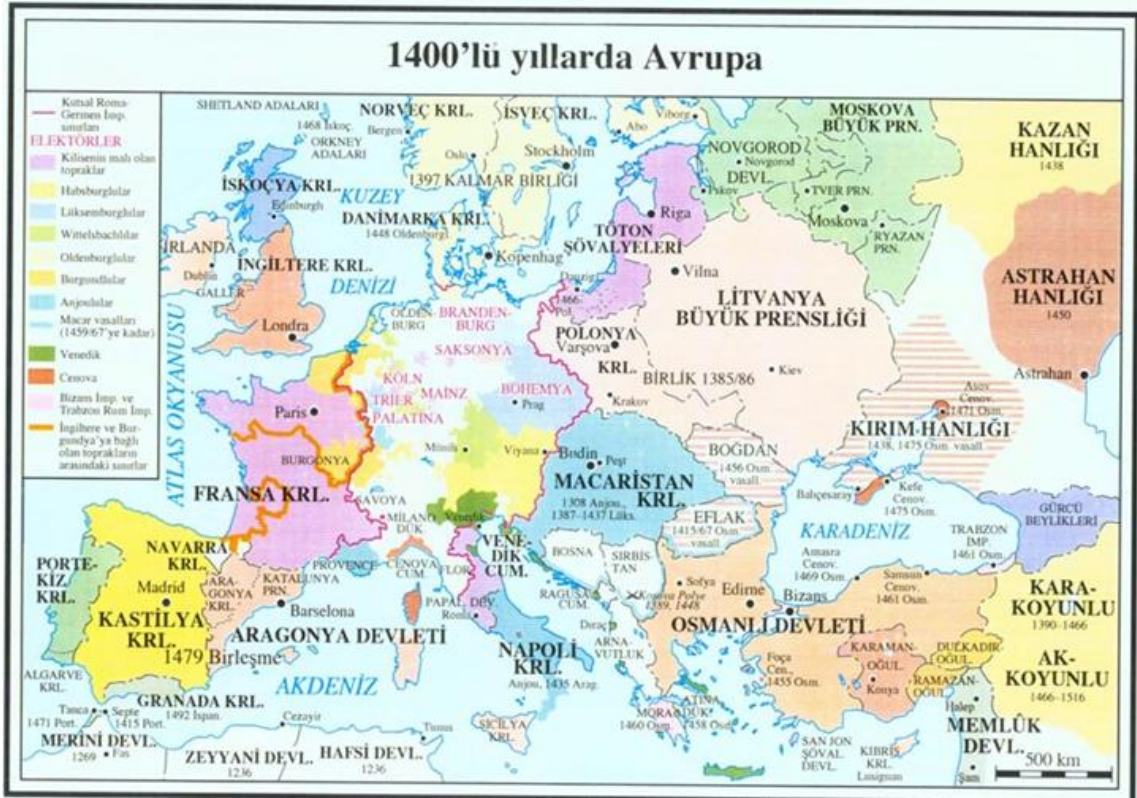
Harita 1: Kelt Kültürünün Yayılma Alanı

www.en.wikipedia.org/wiki/Celts

Harita 3: 1200'lü Yıllarda Avrupa

www.tarihbilinci.com/.../avrupa-ve.../1200lu-yillarda

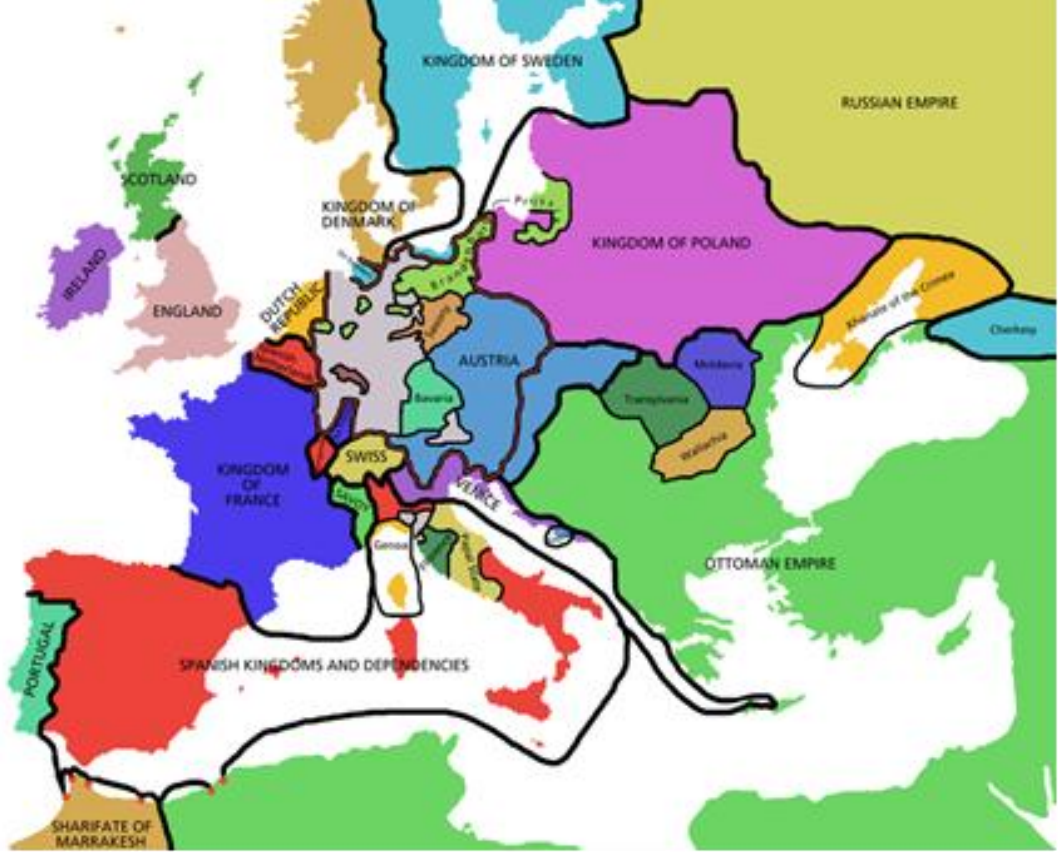

Harita 4: 1400'lü Yıllarda Avrupa

www.tarihibilinci.com/.../avrupa...haritalari

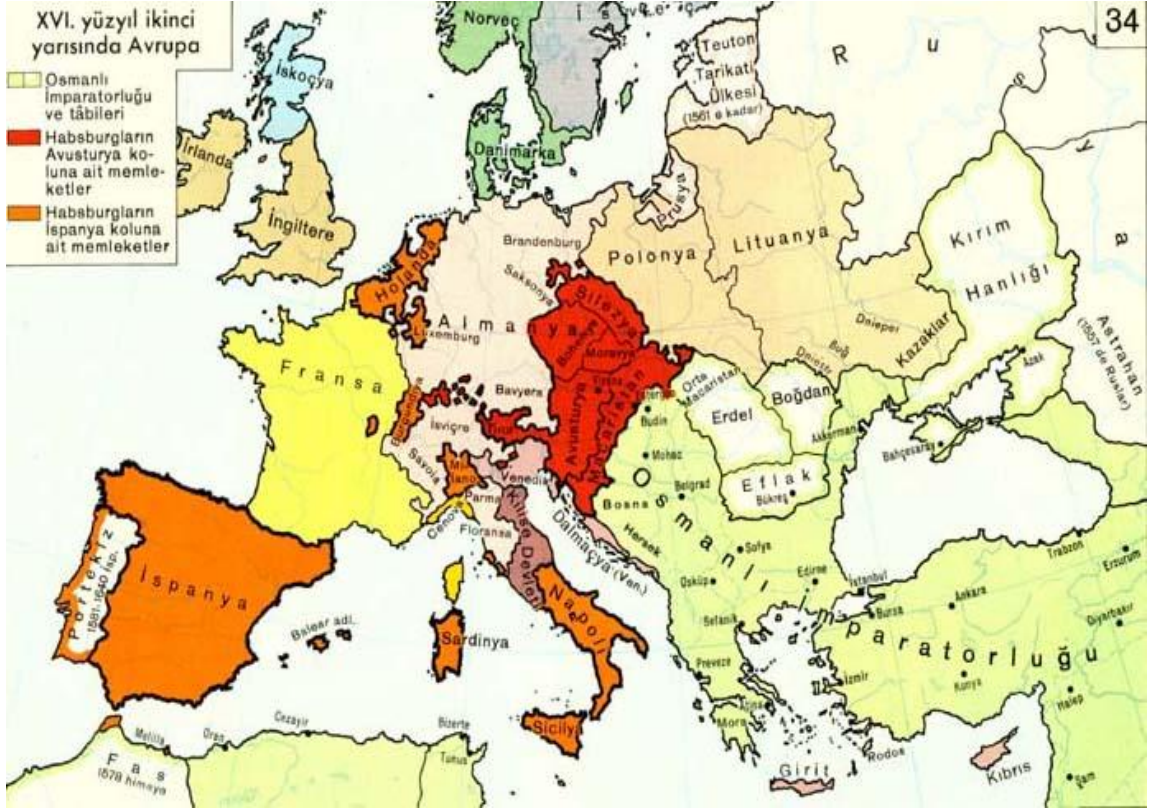

Harita 5: Otuz Yıl Savaşı 1618 - 1648
www.wikipedia.org/wiki/Otuz_Yil_Savaşı

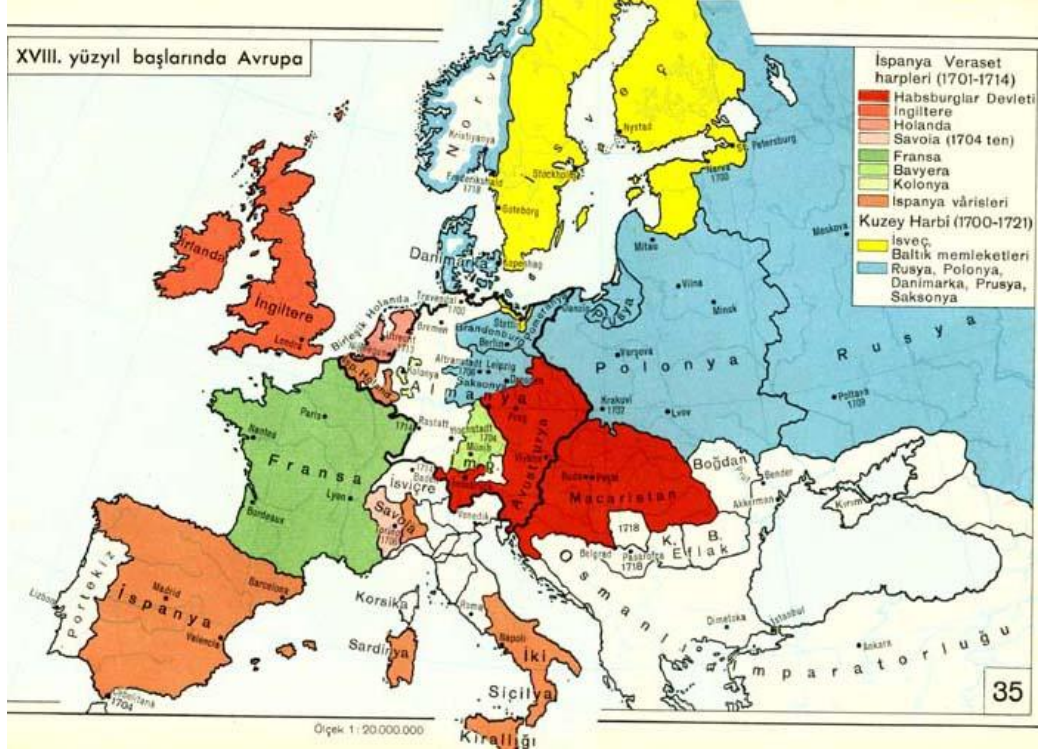
Harita 6: Vestfalya Barışı (1648) Sonrasında Avrupa Haritası.

www.tr.wikipedia.org/wiki/Vestfalya_Antlaşması

Harita 7: XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Avrupa

www.tarihibilinci.com/forum/avrupa

Harita 8: XVIII. Yüzyılın Başlarında Avrupa

www.tarihbilinci.com/.../avrupa...haritalar

Harita 9: İngiliz İmparatorluğu

www.aygunhoca.com

ÖZGEÇMİŞ

22 Temmuz 1983 tarihinde Elazığ'da doğdum. 2001 yılında Elazığ Anadolu Lisesi'nden mezun oldum. Lisans eğitimimi Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler bölümünden mezun olarak 2009 yılında tamamladım.